

T.C.
BAŞBAKANLIK
KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ
ULUSAL EYLEM PLANI
2008–2013

2008-ANKARA

T.C.
BAŞBAKANLIK
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

Toplumsal Cinsiyet EŞitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013, Avrupa Komisyonu'nun mali desteği ile
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hollanda Sosyal İŞler ve İstihdam Bakanlığı'nca ortaklaşa yürütölen
Toplumsal Cinsiyet EŞitliğinin Geliştirilmesi EŞleştirme Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

ISBN 978-975-19-4359-0

Eylöl 2008 - Ankara

Grafik Tasarım: Erdener Esen - www.3etanim.com

Baskı: Fersa Ofset - www.fersaofset.com

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan gelişimlerden biri de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği politikalarının kamusal alanda devlet tarafından uygulanması gereğidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği demokrasinin temel bir ilkesi, sürdürülebilir kalkınmanın da koşullarından biri olmakla birlikte toplumu güçlendirmenin temelinde de kadınların güçlendirilmesinin önemli bir unsur olduğu gerçeği bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle kadınların toplumsal konumlarına dayalı mevcut engellerin aşılması ve buna yönelik tüm önlemlerin alınması zorunluluğu bulunmaktadır.

Türkiye’de kadınların ekonomik ve sosyal durumlarına ilişkin verilerde sürekli bir iyileşme görülmekle birlikte arzu edilen noktada olmadığı açıktır. Kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunların pek çok konuyla bağlantısı nedeniyle konunun bütünlükçü bir yaklaşımla ele alınması ve bu alanda faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların işbirliği içinde hareket etmeleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının tüm ana plan ve programlara yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ulusal eylem planları önemli birer araç olarak görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının kamu politikalarına yerleştirilmesinde itici güç konumunda olan Bakanlığımıza bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hollanda İstihdam ve Sosyal İşler Bakanlığı Dış İlişkiler Direktörlüğünce ortaklaşa yürütülen “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi - Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Eşleştirme Projesi” kapsamında tüm tarafların katılımı ile kamu politikalarına temel teşkil etmek üzere hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı’nda 2008-2013 dönemine ilişkin temel öncelikler belirlenerek stratejiler geliştirilmiştir. Planın amacına ulaşması ve toplumsal gelişimin sağlanması için tüm tarafların büyük bir hassasiyetle planda belirlenen öncelikler dahilinde gerekeni yapmaları başarının ön koşulu olarak değerlendirilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı hazırlanması aşamasında envanteri çıkarılan mevcut durumla ilgili verilerin plan uygulama dönemi sonunda daha iyiye ulaşacağına olan inancım; başta Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olmak üzere planın hazırlanmasına katkıda bulunan tüm kamu kurum ve kuruluşları ile emeği geçen üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarına teşekkür eder, Eylem Planında yer alan hedef ve stratejilerin hayata geçirilmesi için tüm ilgililerin işbirliği, güçbirliği içerisinde gerçekleştirecekleri çalışmalarda başarılar dilerim.

Nimet ÇUBUKÇU
Devlet Bakanı

Kadınla erkek arasındaki eşitlik bir insan hakları sorunu, sosyal adaletin önemli bir koşulu ve aynı zamanda eşitlik, kalkınma ve barışın vazgeçilmez temel önkoşulu olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde bu alanda Cumhuriyet döneminde pek çok kazanımlar elde edilmiş olmakla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulamada toplumsal yaşama yansımadağı görülmektedir.

Diğer taraftan toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının ana plan ve programlara yerleştirilmesinde devletlerin sorumlu olduğu, taraf olunan uluslararası sözleşme ve kararlarda açıkça belirtilmektedir. Bu alanda ulusal mekanizma olarak kurulan Genel Müdürlüğümüz toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının kamu politikalarının oluşturulmasında dikkate alınmasına yönelik çalışmalara önem vermektedir.

2005 yılı Türkiye–Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali İşbirliği Programı kapsamında Türkiye’de kadınların toplumsal fırsatlardan erkeklerle eşit biçimde yararlanmalarının sağlanması ve kadının insan haklarının korunmasına yönelik olarak “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi” hazırlanmış ve projenin bileşenlerinden biri olan “Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Eşleştirme Projesi” Genel Müdürlüğümüz ile Hollanda İstihdam ve Sosyal İşler Bakanlığı Dış İlişkiler Direktörlüğünce ortaklaşa yürütülmüştür. Söz konusu eşleştirme projesi kapsamında proje çıktılarından biri olarak Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır.

Söz konusu Ulusal Eylem Planı, Pekin Eylem Platformunda tanımlanan kritik alanlardan “Kadının Eğitimi ve Öğretimi”, “Kadın ve Ekonomi”, “Kadın ve Yoksulluk”, “Kadın ve Sağlık”, “Yetki ve Karar Alma Süreçlerine Katılım”, “Kadın ve Çevre”, “Kadın ve Medya”, “Kadının İnsan Hakları”, “Kız Çocukları” ve “Kadının İlerlemesinde Kurumsal Mekanizmalar” konu başlıkları kapsamında hazırlanmış olup, belirtilen alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla tüm tarafların katılımıyla kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında esas alınmak üzere amaç hedef ve uygulama stratejileri belirlenmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı’nın hazırlanması sürecinde; öncelikle 26 Mart ve 8 Haziran 2007 tarihleri arasında ilgili paydaşlarımızın ülkemizde kadınların yetki ve karar alma sürecine katılımı, eğitim, sağlık ve istihdam gibi alanlarda yaşadığı sorunlara ilişkin görüşlerini de içeren bir rapor hazırlanmıştır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara yerleştirilmesi politikaları konusundaki AB ülkelerinin kurumsal yapıları ve politika deneyimleri hakkında referans doküman olarak kullanılacak bir rapor da hazırlanmıştır.

Bu çalışmaların ardından Eylem Planı taslağının hazırlanmasında girdi olarak kullanılmak üzere yukarıda belirtilen kritik alanlarla ilgili politika dokümanı, strateji ve belgenin oluşturulması çalışmaları süreci başlatılmıştır. Politika dokümanlarının hazırlanması sürecinde ilgili kamu kurumları, meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan 6 ayı çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grupları Ekim 2007 ve Şubat 2008 olmak üzere iki kez toplanarak politika dokümanlarının oluşturulmasına katkı vermişlerdir. Ayrıca ihtiyaç duyulan

alanlarda çalışma gruplarında bulunan kamu kurumu temsilcileri ile Nisan 2008'de bir kez daha görüşülmüştür. Bu çalışmaları takiben Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı Taslağına ilişkin uygulayıcı kurumların yazılı görüşleri de alınarak Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanının onayının ardından tüm çalışma gruplarındaki katılımcıların davet edildiğı projenin kapanış konferansında ise hazırlanan Ulusal Eylem Planı Taslağının sunumu yapılmış ve uygulama aşamasına geçilmiştir.

Eylem Planı, Türkiye'de 2008-2013 döneminde kadın ve erkeklerin yaşamlarının çeşitli alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla hedef ve uygulama stratejilerinin yanı sıra temel politika yapıcıları da tanımlayan entegre politika dokümanıdır ve nihai hedefi kadına karşı ayrımcılığı önlemek ve kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını iyileştirmektir. Bu nedenle Ulusal Eylem Planının ülkemizde yasalar önünde sağlanmış olan kadın erkek eşitliği anlayışına rağmen uygulamada varlığını sürdüren ve pek çok göstergede belirgin bir şekilde göz önüne gelen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir araç olması beklenmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nda belirlenen hedeflere; ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve medya işbirliği ile güç birliği içerisinde gerçekleştireceğimiz kapsamlı ve koordineli çalışmalar sonucu ulaşabileceğimiz inancıyla bu uzun soluklu çalışmalar esnasında katkılarını esirgemeyen tüm paydaşlarımıza teşekkür eder, saygılar sunarım.

Esengül CİVELEK
Kadının Statüsü Genel Müdürü

1. BÖLÜM GİRİŞ	9
2. BÖLÜM TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ.....	13
2.1 Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Gelişimi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarının Kısa Bir Tanımı	13
2.2 Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı	15
2.3 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Duyarlılığının Tüm Ana Plan ve Programlara Dahil Edilmesi (Gender Mainstreaming)	15
2.4 Yasal Çerçeve	16
2.4.1 Uluslararası Düzenlemeler	16
2.4.2 Ulusal Mevzuat	18
2.5 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi İçin Kurumsal Mekanizmalar.....	21
2.5.1 Resmi Düzeyde Kurumsal Mekanizmalar	21
2.5.2 Akademik Düzeyde Kurumsal Mekanizmalar	23
2.5.3 Sendikal Düzeyde Kurumsal Mekanizmalar	23
2.5.4 Sivil Toplum Kuruluşları.....	23
3. BÖLÜM TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK HEDEFLER VE STRATEJİLER, 2008-2013	25
3.1 Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi	25
3.2 Eğitim	27
3.3 Ekonomi	35
3.4 Yoksulluk.....	42
3.5 Yetki ve Karar Alma Mekanizmaları	46
3.6 Sağlık	53
3.7 Medya	59
3.8 Çevre	63
3.9 İnsan Hakları ve Şiddet	68
4. BÖLÜM İZLEME, DEĞERLENDİRME VE İLETİŞİM.....	69
KAYNAKÇA	77

Günümüzde insan haklarının vazgeçilmez bir hak olarak algılandığı ülkelerde, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmaları, artık insan haklarının bir gereği olarak değerlendirilmekte, kadınların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayata katılımını sağlayacak tüm haklardan erkeklerle eşit şekilde yararlanmaları gerektiği kabul edilmektedir. Bu anlayış, uluslararası insan hakları belgelerinde, uluslararası sözleşmelerde, ülkelerin yasalarında yer almasına rağmen, kadınlar için hala, ülkelerinin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun hayatın temel alanları olan eğitim, sağlık, çalışma hayatı, siyaset ve karar alma mekanizmalarına katılım açısından fırsat eşitliğinin sağlanmadığı görülmektedir.

Türkiye’de uzun bir geçmişi olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin son yıllarda yasal çerçevesi genişletilmiş ve kadınların toplumdaki rolünü güçlendirmeyi hedefleyen devlet politikaları yaygınlaştırılmıştır. Bu kapsamda başta Anayasa’da olmak üzere Türk Ceza Kanunu’nda, Türk Medeni Kanunu’nda ve İş Kanunu’nda pek çok düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte yürürlüğe giren yönetmelik ve genelgelerle bu düzenlemelerin uygulamaya yansımaları için tedbirler alınmıştır. Özellikle şiddetle mücadeleye ilişkin 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle önemli bir adım atılmış ve konu en üst düzeyde sahiplenilmiştir.

Söz konusu düzenlemelerle, kadın erkek eşitliğinin hukuki zemini güçlendirilmekle birlikte bu hakların hayata geçirilebilmesi açısından uygulamada sorunlar yaşanmaktadır. Kız çocuklarının okullu olması, kadınların sağlık hizmetlerine erişimi, istihdama ve yetki-karar alma süreçlerine eşit katılımı gibi alanlarda halen önemli sorunlar mevcuttur. Diğer taraftan, kadına yönelik şiddet konusu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli sorun alanlarından biri olarak varlığını sürdürmektedir. Kadınlarımızın yaşadıkları dezavantajlı durum sosyo-ekonomik ve siyasal göstergelerde açıkça gözlenmektedir. Toplumsal yapı içindeki cinsiyetçi değer ve yargılar kadınların sosyal yaşam alanında, gündelik yaşam pratikleri içinde mevcut yasal haklardan yararlanmalarının önünde engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumsal anlayış ve davranış biçimlerimizin gözden geçirilmesi, sorgulanması ve değiştirilmesi gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının yerleştirilmesi sosyo-ekonomik ve siyasal göstergelere yansıyan eşitsizliklerin giderilmesi açısından son derece önemlidir. Ülkemizde kadınların sosyal ve ekonomik konumlarını iyileştirmek için sorumluluğu bulunan tüm taraflarca çalışmalar yapılması ve olumsuz göstergelerin iyileştirilmesi gerektiği açıktır. Yapılacak çalışmalara yön göstermesi ve temel oluşturması açısından Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planları önemli bir araçtır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bir önceki Ulusal Eylem Planı, 1995 yılında gerçekleştirilen 4'üncü Dünya Kadın Konferansının hemen ardından, 1996 yılında o zamanki adıyla Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün koordinasyonunda tüm tarafların katılımı ile hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu eylem planında çeşitli alanlarda kadınların mevcut statüsü tanımlanmış ve hedeflerin yanı sıra bu hedeflere ulaşmak amacıyla gerçekleştirilecek faaliyetler belirlenmiştir. Önceki taahhütlerin bir devamı olarak görülebilecek 2008-2013 yıllarını kapsayan yeni eylem planı ile kadın ve erkeklerin değişen sosyal durumları ve kaydedilen gelişme doğrultusunda öncelikler ve uygulama politikaları yeniden tanımlanmıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı eğitim, ekonomi, yoksulluk, yetki ve karar alma sürecine katılım, sağlık, medya, çevre ve kurumsal mekanizmalar konularını kapsamaktadır. Bu alanların her biri için mevcut durumu toplumsal cinsiyet eşitliği açısından tanımlayan, toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşılmasının önündeki engelleri analiz eden ayrıca amaçlar, hedefler ve somut uygulama stratejilerine yer veren kapsamlı politika dokümanları hazırlanmıştır.

Söz konusu politika dokümanlarının içeriği, ilgili paydaşlarla gerçekleştirilen görüş alışverişi sonucunda oluşmuştur. Bu kapsamda öncelikle ilgili paydaşları, görev dağılımını, sorumlulukları, kurumlar arasındaki ilişkileri, kurumsal yapıları, politika deneyimlerini ve iyi uygulamaları belirlemek ve ihtiyaçları değerlendirmek üzere 26 Mart 2007 ve 8 Haziran 2007 tarihleri arasında haritalama çalışması gerçekleştirilmiştir. Bunun ardından her bir konu itibarıyla hazırlanan politika dokümanı taslakları ilgili paydaşların katıldıkları çalışma grubu toplantılarında tartışılmıştır. Ekim 2007'de gerçekleştirilen ilk toplantıda katılımcılar, belirli bir alanda kadınların mevcut durumlarının yanı sıra yasal çerçeve, geçmiş ve mevcut politikalar ile kadının statüsünü geliştirmek amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin genel bir özetini içeren metin üzerine görüş bildirme şansına sahip olmuşlardır. İlk toplantıda verilen katkıların taslağa yansıtılmasını takiben Şubat 2008'de gerçekleşen ikinci toplantıda aynı gruplar amaç, hedef ve uygulama stratejilerinin de dahil edildiği metni tartışmışlardır.

Söz konusu tartışmalar neticesinde nihai halini alan politika dokümanları ışığında başlıca hedeflerin altını çizen, kaydedilen ilerlemenin (eksikliğin) envanterini çıkaran, eylemin gerçekleşeceği öncelikli alanları tanımlayan bir Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır. Planın başarıya ulaşmasını belirleyecek en temel kritik başarı faktörü ise; planının uygulamasından sorumlu kuruluşların plana sahip çıkmaları ve geliştirdikleri plan ve programlara toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını dahil etmeleridir. Bununla birlikte Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve diğer kamu kurumları arasındaki işbirliğinin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulanmasının başarıya ulaşması açısından dikkate alınması gereken bir husus olduğu da açıktır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, bağımsız bir politika olarak değil, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, AB Müktesebatı ve Milenyum Kalkınma Hedefleri gibi üst politika belgelerindeki toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine dair düzenlemeler bağlamında hazırlanmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın vizyonu, Türkiye'nin geleceğine yönelik güçlü istekleri ifade etmektedir. Ancak, nüfusun sadece yarısının katılımıyla bu hedeflere ulaşmanın mümkün olmayacağı ve Türkiye'nin makro

ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi için kadınlara da ihtiyacı olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliği kalkınma için temeldir ve uluslararası forumlarca ekonomilerin ve ulusların kalkınmasının temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin bulunduğu gün geçtikçe daha çok farkına varılmakta ve gündeme taşınmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planının uygulama dönemi (2008-2013) Dokuzuncu Kalkınma Planının uygulama dönemi ile paralellik arz etmektedir. Bu kapsamda Ulusal Eylem Planı uygulama dönemi sonucunda Kalkınma Planı gibi üst politika belgelerinde tanımlanan somut hedeflere ulaşılması beklenmektedir.

Bu dokümanın ikinci bölümünde; Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin gelişim, uygulanan politikalar, mevcut yasal çerçeve ve kurumsal mekanizmaların mevcut yapısına değinilmiş, üçüncü bölümde; toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi hususu ele alınarak bu kapsamda konu başlıkları itibariyle mevcut durum, eylem için hedef ve stratejilere yer verilmiş ve dördüncü bölümde sorumluluklar, izleme ve değerlendirme ile iletişim üzerine durulmuştur.

2. TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ >>>

2.1 Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Gelişimi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikalarının Kısa Bir Tanımı

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının zeminini Cumhuriyet devrimleri oluşturmaktadır. 1923 yılında Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden yıllarda, kadın-erkek arasında tam bir eşitlik olması gerekliliğine olan inançla gerçekleştirilen devrimlerle, bir yandan modern bir devlet yapısı oluşturulurken, öte yandan da büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk 10 yılda yapılan reformlar, kadının yurttaşlık hakkını kazanmasının yanında Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamıştır.

1924 yılında yürürlüğe giren Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eğitim tek sistem altında toplanarak kadınlara erkeklerle eşit eğitim imkanları sağlamıştır. 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile kadının sosyal hayatı çağa uygun olarak yeniden düzenlenmiş ve kadına temel haklar verilmiştir. Türk kadınının siyasal haklardan yararlanması dünya ülkelerinin birçoğundan önce olmuştur. 1930 yılında yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olan Türk kadını 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Cumhuriyet döneminde yapılan bu düzenlemeler ile kadınların elde ettiği kazanımlar, evrensel ölçütlerle değerlendirildiğinde asla küçümsenmeyecek önemli ve örnek nitelikli dönüşümlerdir. Bu reformların temelinde ise kadınların kamusal alana girmeleri ve erkeklerle birlikte kalkınma sürecine katılmaları yer almaktadır.

Cumhuriyet döneminde elde edilen kazanımlara rağmen günümüzde kadınların toplumdaki mevcut konumları incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin varlığı göstergelerde belirgin şekilde karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de 1980 sonrasında sürdürülen mücadeleler sonucunda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda özellikle eğitim, sağlık, hukuk gibi geleneksel politika alanlarında belli bir duyarlılık oluşmuşsa da toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını istihdam, yetki ve karar alma süreçlerine katılım, araştırma, bütçe ve mali politikalar gibi alanlara yerleştirme konusunda istenilen duyarlılık henüz oluşmamıştır.

Türkiye, Anayasa ve yasalarıyla kadın-erkek eşitliğini güvence altına almış, ayrıca Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) öncelikli olmak üzere, Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri, Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı, 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı ve Pekin Deklarasyonu ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ulusal mevzuatına aktarması gereken kadın-erkek eşitliği ile ilgili AB direktifleri doğrultusunda politikalar geliştirmeyi, yasal düzenlemeler yapmayı ve bu yasaları uygulamaya geçirmeyi taahhüt etmiştir.

Ülkemiz, 4'üncü Dünya Kadın Konferansı gibi dünya kadınlarının konumlarını güçlendirmeyi amaçlayan uluslar arası toplantı sonucunda kabul edilen belgeleri (Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı) hiç çekince koymadan kabul etmiştir. Konferansta, ülkemiz 2000 yılına kadar anne ve çocuk ölümlerinin yüzde 50 azaltılması, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması, kadın okur-yazarlığının yüzde 100'e çıkarılması yönünde taahhütte bulunmuştur. Uygulama dönemi 2007-2013 olan Dokuzuncu Kalkınma Planında okul öncesi eğitim okullulaşma oranı (4-5 yaş grubu için) yüzde 50, İlköğretim yüzde 100, Ortaöğretim yüzde 100, Yükseköğretim örgün yüzde 33 (toplamda yüzde 48) olarak hedeflenmiştir. 1997 yılında zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması ile kız çocuklarının eğitim düzeyi yükselmiş, anne ve çocuk ölümlerinde önemli düşüşler olmuş, düzenlenen okuma-yazma kursları ile kadın okur-yazarlığı oranı yükselmiştir. Zorunlu olmayan okul öncesi eğitimde okullulaşma oranı yaklaşık yüzde 25 olup, (bu oran 2000'li yılların başlangıcında yaklaşık yüzde 8'dir) 2007-2008 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitime devam eden çocukların yüzde 47,8'ini kız çocukları oluşturmaktadır.

Türkiye'de kadınların istihdama diğer bir ifadeyle kalkınmaya katılımda erkeklerin gerisinde olduğu ve yıllar itibariyle işgücüne katılım oranlarında düşüş olduğu görülmektedir. Oysa kadınlarımızın sosyal ve ekonomik gelişmelerden yararlanabilmeleri işgücü piyasalarına katılımları ile yakından ilgilidir; çünkü, çalışma yaşamı kadınlara ekonomik özgürlük sağlarken, özgüvenlerini ve toplumsal saygınlıklarını artırmakta, aile içindeki konumlarını iyileştirmektedir. Kadınların işgücüne katılımında yasal açıdan herhangi bir ayırım olmamasına rağmen aile yaşamındaki sorumlulukları, onları çalışma hayatından uzaklaştırmakta, çalışma hayatına girebilen kadınların da işinden ayrılmasına ya da kariyerinde yükselebilecek ve potansiyelini ortaya koyabilmesinin önünde engel oluşturmaktadır. İş ve aile hayatının uzlaştırılması için, kadınların aile yaşamındaki yükümlülüklerinin eşler arasında paylaşılması ve devletin desteği büyük önem taşımaktadır.

Uygulama dönemi 2007-2013 olan 9. Kalkınma Planında; eğitim seviyesinin yükseltilmesi, aktif işgücü politikalarıyla istihdam edilebilirliğin artırılması, işgücü piyasasına girişin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi yoluyla işgücüne katılma oranının yüzde 2,1 oranında artırılacağı öngörülmekte, bu artışın temel belirleyicisinin de kadınlar olacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca, Plan dönemi hedef ve tahminlerde kadınların işgücüne katılma oranının 2013 yılına kadar yüzde 29,6 olması beklenmektedir.

Türkiye'de kadınlar, siyasal haklarına 1934 yılında kavuşmuş olması ve 2007 yılında yapılan genel seçimlerde yüzde 100'lük bir artışla TBMM'deki temsil oranı yüzde 9,1'e ulaşmış olmasına rağmen, bu oran Türk siyasi hayatında olması gereken düzeyin çok altında bir durumu ifade etmektedir. Bununla birlikte siyasi yaşama katılımda ilk adım olan yerel yönetimlerde kadınların temsil oranları ulusal düzeydeki temsil oranından da düşük olup kadınların teşvik edilmesi ve katılım oranlarının artırılması gerekmektedir. Diğer taraftan mevcut verilere bakıldığında siyasal katılım dışındaki karar alma noktalarında da kadınların yetersiz temsil edildikleri çarpıcı bir şekilde göz önüne gelmektedir.

Ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunların çözümü için tüm ülkelerin ortak çalışmasını öngören ve 2015'e kadar gerçekleştirilmesi planlanan belli amaçlara sahip Milenyum Deklarasyonu 6-8 Eylül 2000 tarihinde kabul edilmiştir. Söz konusu deklarasyon (Binyıl Kalkınma Hedefleri) insani kalkınmaya yönelik olarak yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, tüm bireyler için temel eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının durumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma ve

diğer salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma için küresel ortaklık konularını içermektedir.

Gerek küresel gerekse de ülke düzeyinde izlenen “Binyıl Kalkınma Hedefleri”nden toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ele alan Hedef 3, halen süregelen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik çalışmalar açısından önem arz etmektedir. Binyıl Kalkınma Hedefleri dahilinde ülkemizde yapılan projeksiyonlarda kadınların siyasete katılım oranlarının 2015 yılına kadar yüzde 17 olması öngörülmektedir. Bu oran ülkemiz için arzu edilen oranların altında olmakla birlikte Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı uygulama döneminde belirlenen hedefe ulaşılması beklenmektedir.

Son 40 yılda, Birleşmiş Milletler tarafından 4 kez gerçekleştirilen dünya kadın konferansları, uluslararası düzeyde dünya ülkelerini toplumsal cinsiyet eşitliği, kalkınma ve barış ortak hedefleri etrafında birleştirmiş ve kadın erkek eşitliğinin sağlanması konusunun acilen çözülmesi gereken önemli bir sorun olarak kabul edilmesine ve kapsamının genişlemesine katkı sağlamıştır. Dünya kadın konferanslarının başlangıcında kadınların karşı karşıya kaldıkları sorunlar “istihdam, sağlık ve eğitim” gibi alanlarla sınırlı değerlendirilirken günümüzde “kalkınma sorunu” olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu anlayış değişikliği toplumsal cinsiyet bakış açısını plan, politika, program ve kaynak dağılımı gibi geniş bir çerçevenin merkezine yerleştirmeyi öngörmektedir.

2.2 Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının kuramsal altyapısında, ‘cinsiyet’ (sex) ile ‘toplumsal cinsiyet’ (gender) arasındaki ayrım kullanılmaktadır. ‘Cinsiyet’ kavramı, kadınlar ile erkekler arasındaki evrensel biyolojik farklılıklara atıfta bulunurken ‘Toplumsal Cinsiyet’ kavramı, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal ilişkileri belirli bir bağlama göre tanımlamakta, erkeklerle kadınlar ve erkek çocuklarıyla kız çocukları arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin sosyal olarak nasıl kurulduğuna değinmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyetin getirdiği roller dinamik ve içeriği zamana ve yere göre değişmektedir.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri, hayatın birçok alanında erkeklerin daha baskın olduğu, kadınların genellikle ikinci plana itildiği eşit olmayan güç ilişkisi içermektedir. Erkekler ve erkeklere atfedilen işlevlere ve görevlere verilen değer, birçok açıdan kadınlara ve kadınlara atfedilen işlevlere ve görevlere verilen değerden daha büyüktür.

Toplumun tarihsel olarak erkek yönelimli bu yaklaşımla şekillenmiş olduğu gün geçtikçe daha çok kabul edilen bir gerçektir, erkek normu, toplumun bütünü için genel bir norm olarak kabul edilmekte ve bu da politika ve yapılara yansımaktadır. Böylece, politikalar ve yapılar genellikle erkek üzerinden şekillenmekte istemeden de olsa toplumsal cinsiyet eşitsizliğine sebep olmaktadır.

2.3 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Duyarlılığının Tüm Ana Plan ve Programlara Dahil Edilmesi (Gender Mainstreaming)

‘Gender mainstreaming’ stratejisi, günlük ilişkilerin idaresindeki toplumsal cinsiyet perspektifi ile politik karar alıcıların gerçekleştirdiği etkinlikleri entegre eden politik ve teknik bir süreçtir. ‘Eşitliğe entegre bir yaklaşım’ ya

da 'cinsiyetlerle ilgili ayrıştırılmış bir yaklaşım' olarak nitelendirilmektedir. Gender mainstreaming, politika süreçlerinin tüm evrelerinde ve tüm düzeylerinde, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitlik prensibini dikkate alarak bunu tüm eylem alanlarında uygular. Bu şekilde, gender mainstreaming, strateji ve politika oluşturma sürecinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Ayrımcılığa maruz kalan insanların grup olarak dezavantajlı oldukları ve tek ihtiyaçları olan şeyin baskın eğilimlere katılmak için birazcık teşvik edilmek olduğu yönündeki örtülü varsayımın ötesine geçilirse, mainstreaming eşitsizlik yaratan durumların düzeltilmesi için yapılan pozitif eylemlere ek bir aşama teşkil etmektedir.

Entegre bir politika aracılığıyla erkeklerle kadınlar arasında daha eşit bir dengenin oluşturulmasına yönelik genel hedefe ulaşabilmek için karar vericilerin politikalarını oluştururken ve uygularken, duruma toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmaları gerekmektedir.

Gender mainstreaming, süreç yönelimli ve stratejik bir yaklaşımdır. Buna göre, sadece hangi politikaların uygulanacağı değil, özellikle bu politikaların nasıl uygulanacağı önemlidir. Bu nedenle, gender mainstreaming, toplumsal cinsiyet eşitliği alanındaki politika belirleyicileri stratejileri üzerinde derinlemesine düşünmeye teşvik etmektedir.

Avrupa Birliği tarafından da tanınıp desteklenen bu yaklaşım, üye devletlerinin tamamında politik bir öncelik haline getirilmiştir. Bilindiği üzere AB'ye katılmak isteyen ülkeler için topluluk müktesebatının benimsenmesi bir zorunluluktur. Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği de topluluk müktesebatının bir parçasını oluşturmakta ve kadın hakları dahil olmak üzere insan haklarına saygı AB'ye üyeliğin olmazsa olmaz koşulu sayılmaktadır.

2.4 Yasal Çerçeve

2.4.1 Uluslararası Düzenlemeler

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Ülkemiz, kadın-erkek eşitliği alanında uluslararası düzeyde yasal açıdan bağlayıcı olan Birleşmiş Milletlerin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) 1985 yılında imzalayarak taraf olmuş ve Sözleşme 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Kadın Hakları Bildirgesi olarak da tanımlanan bu sözleşmenin yürürlüğe girmesi ülkemiz açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Birleşmiş Milletlerin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin temel hedefi; toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı önyargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. Sözleşme; kadınlara karşı ayrıma açık bir tanım getirmekte ve taraf devlete kadınlara karşı ayrımanın ortadan kaldırılması için yasal düzenlemeler ve eşitliği sağlamak üzere geçici özel önlemler de dahil tüm uygun önlemleri alma görevini vermektedir. Taraf devletler eşitsizliği yeniden üreten geleneksel kalıp yargıları ortadan kaldırarak eşitlikçi tutum ve davranışların geliştirilmesinin yanı sıra kadın sorunlarının görüldüğü pek çok konuda önlem almak ile görevli kılınmıştır.

CEDAW Sözleşmesi bağlayıcı bir sözleşme olup, Türkiye'nin bu konuda yerine getirmesi gereken yükümlülükler dört yılda bir Komiteye sunulan ülke raporları ile değerlendirilmekte ve sunulan ülke raporlarını değerlendiren Komite, Türkiye'deki duruma yönelik tavsiye kararları vermektedir.

İhtiyari Protokol

Birçok diğer insan hakları sözleşmesinde olduğu gibi, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) de bir İhtiyari Protokol izlemektedir. İhtiyari Protokol, Sözleşmenin ihlal edilmesi durumunda bireylere ve kadın gruplarına Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesine, yazılı olarak, dilekçe verme veya şikayette bulunma hakkı tanımakta olup bu prosedür 'iletişim prosedürü' olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra İhtiyari Protokolde bir de 'soruşturma prosedürü' vardır. Soruşturma prosedürü, Komitenin İhtiyari Protokole taraf olan ülkelerdeki ciddi ve sistematik kadının insan hakları ihlallerine ilişkin soruşturmalar yürütmesine imkan vermektedir. Türkiye söz konusu Protokolü 2000 yılında imzalamış ve Protokol, 29 Ocak 2003 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı'nın 4. maddesinin 3. fıkrası, 16. maddesi ve 8. maddesi ülkemiz tarafından onaylanmıştır. Avrupa Sosyal Şartı'nın 4. maddesinin 3. fıkrasında "Akit taraflar çalışan erkekler ile kadınların eşit işe eşit ücret hakkına sahip olduklarını tanımayı taahhüt ederler" ifadesi yer almaktadır; 16. maddesi "Ailenin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkını" 8. maddesi ise "Çalışan kadınların analığının korunması hakkını" düzenlemektedir.

ILO Sözleşmeleri

Kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ILO Sözleşmelerinden:

- Her Nevi Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkında 45 sayılı Sözleşme,
- Ücretin Korunması Hakkında 95 sayılı Sözleşme,
- Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında 100 sayılı Sözleşme,
- Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında 102 sayılı Sözleşme,
- İş ve Meslek Bakımından Ayrımcılığa İlişkin 111 sayılı Sözleşme,
- İşçilerin İyonizan Radyasyonlara Karşı Korunması Hakkında 115 sayılı Sözleşme,
- İstihdam Politikasıyla İlgili 122 sayılı Sözleşme,
- Tek İşçinin Taşınabileceği Asgari Ağırlık hakkında 127 sayılı Sözleşme,
- Hizmet İlişisine Son Verilmesi hakkında 158 sayılı Sözleşme Türkiye tarafından onaylanmıştır.

2.4.2 Ulusal Mevzuat

Türkiye’de başta Anayasa olmak üzere tüm yasalarda kadın erkek eşitliği güvence altına alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Anayasasına göre hukukun üstünlüğü ilkesiyle yönetilen demokratik bir ülkedir ve herkesin temel özgürlüklerini ve insan haklarını garanti altına alan sosyal bir devlettir. Anayasa’nın 2. maddesi “demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti” ibaresine yer vermektedir. Devletin temel amaç ve görevlerini belirleyen 5. maddesinde ise “kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak” devletin temel görevleri arasında sayılmıştır.

Son yıllarda toplumsal gelişmenin dinamiğine paralel olarak yasalarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Kadına yönelik politikalarda yaşanan değişimin en önemli yansımasını **Anayasa**’da yapılan değişiklikler oluşturmaktadır.

- 2004 yılında Anayasanın 10. maddesine “kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü eklenmiştir. Yapılan bu değişiklikte devlet cinsiyete dayalı ayırım yapmamanın ötesinde, kadınla erkeğin her alanda eşit haklara, eşit imkanlara kavuşması için düzenlemeler yapmak, gerekli tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır.
- 7 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleştirilen düzenleme ile Anayasamızın 90. maddesine “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır” hükmü eklenmiştir. Bu değişiklikle herhangi bir uyuşmazlık durumunda Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi de dahil olmak üzere, temel hak ve özgürlükleri hedef alan uluslararası anlaşmalar ulusal düzenlemeler karşısında öncelikli konuma getirilmiştir.

Vatandaşların hak ve yükümlülüklerini düzenleyen temel yasa niteliğindeki **Türk Medeni Kanunu**, kadın-erkek eşitliği konusunda dünyada ve Türkiye’de yaşanan önemli gelişmeler çerçevesinde yeniden düzenlenmiş ve 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, yeni Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesi ile birlikte Aile Mahkemeleri kurulmuş ve 2003 yılında bu mahkemeler adli sistem içinde yerini almıştır.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli bir sorun alanı olan aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla 1998 yılında çıkarılan **Ailenin Korunmasına Dair Kanun** ile bu konuya ilişkin özel bir yasal düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenleme ile Türkiye’de ilk kez aile içi şiddet kavramı hukuksal metinde tanımlanmış ve aile içi şiddetin vuku bulduğu durumlarda mağdurun şikayeti olmaksızın (üçüncü şahısların bildirimiyile) polis ve adalet mekanizmasının harekete geçmesi sağlanmıştır. Yasanın uygulanmasından kaynaklanan aksaklıkların giderilmesi amacıyla söz konusu yasada değişiklik içeren düzenleme 4 Mayıs 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yapılan değişiklik ile şiddet olgusu geniş yorumlanarak aile içi şiddet yalnızca eşler arası şiddet olarak algılanmaktan çıkarılmıştır. Bu düzenlemeyi takiben uygulamaya ilişkin bir Yönetmelik hazırlanarak 1 Mart 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kadın erkek eşitliği gözetilerek hazırlanan ve 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren **Yeni Türk Ceza Kanunu'nda** kadının mağdur olduğu birçok suç topluma karşı işlenen suçlar kapsamından çıkarılıp, kişilere karşı işlenen suçlar kapsamına alınarak cezaları ağırlaştırılmıştır. Ayrıca, "töre" cinayetleri faillerinin Kanunda öngörülen en ağır ceza olan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılması hükmü getirilmiştir.

Ülkemizde çalışma hayatını düzenleyen **Yeni İş Kanunu'nda** 2003 yılında yapılan düzenlemeler ile çalışma yaşamında kadın erkek eşitliğinin sağlanması yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İş Kanununda; işverenin biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamayacağı, aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştıramayacağı, cinsiyet, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağı hükümleri yer almıştır. İşyerinde cinsel taciz ve kısmi çalışmaya ilişkin hükümler de ilk kez Kanunda yer almıştır. Ayrıca kadın çalışanlara verilen ücretli doğum izin süreleri de artırılmıştır. Bununla birlikte 4857 sayılı yeni İş Kanunu ile esnek çalışma yöntemlerinin bir kısmı yasal temele kavuşmuştur.

Ayrıca, kadın istihdamının arttırılması ve kayıtdışı istihdamın önlenmesi amacıyla 15.5.2008 tarih ve 5763 sayılı, İş Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla " ... 8 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük olanlar ile yaş şartı aranmaksızın 18 yaşından büyük kadınlardan; bu maddenin yürürlük tarihinden önceki altı aylık dönemde prim ve hizmet belgelerinde kayıtlı sigortalılar dışında olması şartıyla, bu maddenin yürürlük tarihinden önceki bir yıllık dönemde işyerine ait prim ve hizmet belgelerinde bildirilen ortalama sigorta sayısına ilave olarak bu maddenin yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde işe alınan ve fiilen çalışanlar için; 506 sayılı kanunun 72'nci ve 73'üncü maddelerinde sayılan ve 78 inci maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin;

- a. Birinci yıl için yüzde 100'ü,
- b. İkinci yıl için yüzde 80'i,
- c. Üçüncü yıl için yüzde 60'ı,
- d. Dördüncü yıl için yüzde 40'ı,
- e. Beşinci yıl için yüzde 20'si, işsizlik sigortası fonundan karşılanır." hükmü getirilmiştir.

24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı'nda; çalışma yaşamında kadın erkek eşitliğine dair topluluk müktesebatına uyum sağlanmasının amaçlanmasının yanı sıra temel olarak eşitlikçi politikaların yaygınlaştırılması ve etkin olarak uygulanması hedeflenmektedir. Bununla birlikte Ülkemiz 21 Şubat 2003 tarih ve 25027 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3 Şubat 2003 tarih ve 2003/5224 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Avrupa Birliğinin Sosyal Politika Programları arasında yer alan Cinsiyet Eşitliği Topluluk Programına katılmış bulunmaktadır. Avrupa Birliği düzeyinde ilk defa 1982 yılında başlatılan topluluk programının amacı, kısaca eşitlik hükümlerinin topluluk politikalarında işlerlik kazanması istihdam, mesleki eğitim, terfi ve çalışma ve işe giriş koşulları bakımından eşit muamele sağlanmasıdır.

2003 tarihli Türkiye Ulusal Programı kapsamında çalışma yaşamında kadın-erkek eşitliğine ilişkin direktiflere uyum sağlamak üzere yapılan düzenlemeler ve çalışmalar şu şekilde özetlenebilir:

- Kadınların istihdamının önündeki engelleri kaldırmak amacıyla "İş ve Meslek Bakımından Ayrımcılık Hakkındaki 111 Sayılı ILO Sözleşmesi" kapsamında işe yerleştirmede cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmaya yönelik olarak 2006 yılında yayımlanan Tebliğ ile, kamuya işe yerleştirme ile ilgili iş ve işlemler sadeleştirilmiş, kamu taleplerinde cinsiyet ayrımı yasaklanmıştır.
- 2006 yılında yayımlanan ve İş-KUR İl Müdürlüklerine iletilen bir Talimat ile, özel sektör işyerlerinin, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça iş ilişkisinde cinsiyete dayalı ayırım yapamayacakları konusunda işverenlerin bilinçlendirilmesi istenmiştir.
- Sosyal güvenlik kapsamında ele alınabilecek diğer bir kanun olan İşsizlik Sigortası Kanunu'na göre, işsizlik sigortası erişimine, kapsamına, katkılarına ve hesaplamalarına ilişkin tüm hükümler kadın ve erkek için aynıdır.
- 2004 tarihli ve "Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi" konulu Başbakanlık Genelgesinde; kamu kurum ve kuruluşlarının personel alımında hizmet gerekleri dışında cinsiyet ayrımı yapılmaması gerektiği bildirilmektedir.
- Doğum izni ve buna ilişkin konular Devlet Memurları Kanunu ve İş Kanunu'nda ayrı ayrı düzenlenmektedir. 2003 yılında yürürlüğe giren yeni İş Kanunu ve 2004 yılında Devlet Memurları Kanunu'nda yapılan değişikliklerle hem kadın işçiler hem de kadın memurlar için paralel düzenlemeler getirilmiştir.
- "Kadın İşçilerin Gece Postalarında Çalıştırılma Koşulları Hakkında Yönetmelik"te, kadın işçilerin, gebe olduklarının doktor raporuyla tespitinden itibaren doğuma kadar, emziren kadın işçilerin ise doğum tarihinden başlamak üzere altı ay süre ile gece postalarında çalıştırılmayacağı, emziren kadın işçilerde bu süre, ana ve çocuğun sağlığı açısından gerekli olduğunun işyeri hekimi, işyeri ortak sağlık birimi, işçi sağlığı dispanserleri, bunların bulunmadığı yerlerde sırasıyla en yakın Sosyal Sigortalar Kurumu, sağlık ocağı, hükümet veya belediye doktoru raporuyla belgelenmesi halinde bir yıla kadar uzatılabileceği düzenlenmiştir.

2007 yılında **Gelir Vergisi Kanunu**'nda yapılan değişiklikle hane içinde kadınlar tarafından üretilen ürünlerin düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu kadınların elde ettikleri gelirler vergiden muaf tutulmuştur.

2006/17 sayılı "Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleri ile Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler" konulu Başbakanlık Genelgesi 4 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2.5 Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi İçin Kurumsal Mekanizmalar

2.5.1 Resmi Düzeyde Kurumsal Mekanizmalar

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 2. maddesinin (c) bendinde taraf devletlerin; "Kadınların haklarını erkeklerle eşit bir biçimde koruyacak hukuki mekanizmalar kurmak ve yetkili ulusal yargı yerleri ile diğer kamu kurumları vasıtasıyla herhangi bir ayrımcılık karşısında kadınların etkili bir biçimde korunmasını sağlamak" hükmü yer almaktadır. Bununla birlikte 1985 yılında Nairobi'de gerçekleştirilen Üçüncü Dünya Kadın Konferansında kabul edilen "Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri" kapsamında kadın konusunda ülke düzeyinde politikalar oluşturmak ve uygulamaya koymak üzere bir örgütlenmenin gerçekleştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Dünyada yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda Türkiye'de kadın-erkek eşitliğinin devlet çatısı altında yapılması konusu incelendiğinde, ilk oluşumun Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen tüm sosyal sektörlere ulaşılması hedefine bağlı olarak 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde, dezavantajlı kesimlerden biri olan kadın konusunda çalışmalar yürütmek üzere "Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu"nun kurulması olduğu görülmektedir. Daha sonrasında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 1990 yılında kurulmuş ve 2004 yılında 5251 sayılı "Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" ile yeniden yapılandırılmıştır. "Kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak" üzere ulusal mekanizma olarak Başbakanlığa bağlı kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün yönetim ve organizasyonu 5251 sayılı Teşkilat Yasası hükümlerine göre belirlenmiş ve merkezi olarak yapılmış bir kurumdur. Genel Müdürlüğün yapılanmasında 5251 sayılı Teşkilat Kanunu ile oluşturulan "Kadının Statüsü Danışma Kurulu"nda ilgili kamu kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları temsil edilmektedirler. Söz konusu Danışma Kurulu'nun görevleri Teşkilat Kanununda aşağıda belirtildiği gibi tanımlanmıştır.

- Devletin ekonomik, sosyal, kültürel ve kadına ilişkin politikaları çerçevesinde kadının statüsü ile ilgili sorunları inceleyerek genel politikalar oluşturulmasına yardımcı olmak, plan ve programların uygulanması hususunda görüş bildirmek.
- Devletin ekonomik, sosyal, kültürel ve kadın politikaları çerçevesinde plan ve yıllık programlara göre Genel Müdürlüğün görevlerini geliştirici tedbirleri belirlemek ve önerilerde bulunmak.
- Başbakan veya görevlendireceği Bakan tarafından istenen, Genel Müdürlüğün veya Kurul üyelerinin teklif ettiği kadının statüsüne ilişkin konuları incelemek, değerlendirmek ve bu konularda görüş oluşturmak ve önerilerde bulunmak.

Ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşme ve kararlarda, toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığının ana plan ve programlara yerleştirilmesinde hükümetler sorumlu kılınmıştır. Ulusal mekanizma olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün koordinasyon kuruluşu olarak toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının ana plan ve programlara yerleştirilmesi (gender mainstreaming) sürecinde kilit rolü bulunmaktadır. Bununla birlikte uyumlu bir toplumsal cinsiyet eşitlik politikası geliştirmedeki ilk sorumlu kurum olarak diğer kamu kurumlarında gender mainstreaming'in sağlanması konusunda itici güç konumundadır.

Kadınlara yönelik geliştirilen politikalara ilişkin uygulamaların farklı sorun alanları itibariyle ilgili bakanlıklar tarafından gerçekleştirilmesi nedeniyle Genel Müdürlük bu kapsamdaki çalışmalarını ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde gerçekleştirmektedir. Buradaki rolü toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik geliştirilen politikaların kurum ve kuruluşlar nezdinde uygulanmasını sağlamak, uygulama sonuçlarını ve gelişmeleri takip etmektir. Vurgulanması gereken bir diğer önemli nokta da var olan taşra teşkilatları aracılığıyla Türkiye geneline hizmet sunabilen bakanlıkların taşra teşkilatlarının illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklara bağlı olarak çalışmasıdır. Bu nedenle geliştirilen politikalara ilişkin hizmetler yerel düzeyde valilikler ve kaymakamlıklar tarafından uygulanmaktadır.

Kadınlara götürülen hizmetlerin daha etkili, nitelikli ve işbirliği içinde yürütülmesinde bazı bakanlıkların ve kurumların yapılanmasında doğrudan kadınlara hizmet sunan veya çalışmalarda bulunan birimler bulunmaktadır. Bu birimler;

- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı - Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü,
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı - Kadın Çiftçiler Daire Başkanlığı,
- Milli Eğitim Bakanlığı - Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü,
- Sağlık Bakanlığı - Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü,
- Türkiye İstatistik Kurumu - Sosyal İstatistikler Daire Başkanlığı bünyesinde bulunan Nüfus ve Demografi Grubunun altında Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Takımı,
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığına (GAP) bağlı ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan kadınlara hizmet sunan Çok Amaçlı Toplum Merkezleri,
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde var olan Aile, Kadın ve Toplum Hizmetleri Daire Başkanlığı ve bu daire başkanlığına bağlı olarak hizmet veren Toplum Merkezleri, Aile Danışma Merkezleri ve Kadın Konukevleridir.

TBMM tarafından çıkarılacak kanunların kadın erkek eşitliği bakış açısıyla değerlendirilmesi amacıyla "TBMM Fırsat Eşitliği Komisyonu" kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır ve bu konuda var olan toplumsal talep doğrultusunda gerekli çalışmalar başlatılarak söz konusu komisyonun kurulması için 9 Nisan 2008 tarihinde kanun teklifi verilmiştir. Diğer taraftan Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 2002/73/EC Yönergesi'nde bulunan ve AB müktesebatının bir parçasını oluşturan üye ülkelerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumuna sahip olması düzenlemesi gereğince Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu taslak modeli tartışma metni oluşturulmasına ilişkin çalışmalar, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi/Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Eşleştirme Projesi kapsamında sürdürülmektedir. Türkiye'de henüz olmayan söz konusu yapıların oluşturulmasının toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine ivme kazandıracakı açıktır.

Yerel yönetimlerin merkezi yönetimlere kıyasla sundukları hizmet açısından kadın katılımına daha uygun oldukları ve kadın gündemine daha açık olabilecekleri söylenebilir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınmanın yerel düzeyde yaşama geçirilmesinde başlıca mekanizma olarak tanımlanan "Yerel Gündem 21" çerçevesinde karar

alma, planlama ve uygulama süreçlerine kadın ve gençlerin etkin katılımını sağlayan programlar sürdürülmektedir. Ülkemizde hali hazırda yaklaşık 60 kentte, Yerel Gündem 21 Programı çerçevesinde yapılandırılmış kent konseyleri içinde yer alan 40 civarında kadın meclisi bulunmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler tarafından kadın sığınma evleri, aile yaşam merkezleri, hanımlar lokali, meslek ve sanat kursları ile aile danışma merkezleri gibi hizmetler de sunulmaktadır.

2.5.2 Akademik Düzeyde Kurumsal Mekanizmalar

Türkiye’de 15 üniversitede farklı disiplinlerden akademisyenlerin yer aldığı ve toplumsal cinsiyet, kadının sosyal ve ekonomik statüsü, sağlık, eğitim, şiddet gibi konularda araştırmalar yapan Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri bulunmaktadır. Ayrıca 4 üniversitede Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı bulunmaktadır. Bu yapılanmalar özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği alanında insan kaynağı yaratma ve toplumun tüm kesimlerine yönelik toplumsal cinsiyet duyarlılığı oluşturma açısından önemli yapılar olarak değerlendirilmektedir.

2.5.3 Sendikal Düzeyde Kurumsal Mekanizmalar

Kadın çalışanların sorunlarını inceleyen ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik öneriler hazırlayan, kadınların katılımını özendiren ve fırsat eşitliğini teşvik eden sendikaların bir kısmının yönetim kademelerinde kadın sekreterlikleri, platformları, komiteleri, masaları oluşturulmakla birlikte çoğunda toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını yerleştirmeye yönelik birimlerin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ülke düzeyinde oldukça güçlü ve yaygın örgütlenmeye sahip sendika ve konfederasyonlarda kadın komitelerinin, platformlarının yaygınlaştırılması, güçlendirilmesi ve etkin bir yapıya kavuşturulması toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının yerleştirilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca sendikal düzeyde kurumsallaşmayı geliştirmek amacıyla sendikal harekete kadınların katılımını artıran girişimlerin desteklenmesi gerekmektedir.

2.5.4 Sivil Toplum Kuruluşları

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinde savunuculuk ve lobicilik faaliyetleri açısından büyük öneme sahip olan sivil toplum kuruluşları günümüzde kadın hareketinin toplumsal bir yansıması ve kurumsallaşma modellerinden biri olarak etkinlik alanları ve yapılanma tarzlarıyla ulusal ve uluslararası politika oluşturma sürecinde daha aktif rol almaya başlamışlardır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, çok sayıda sivil toplum kuruluşu (STK) ile işbirliği içindedir. STK’ların bir kısmı Kadının Statüsü Danışma Kurulu’nda temsil edilmekte ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından belirli konularla ilgili olarak STK temsilcilerinden oluşan 7 komisyon oluşturulmuştur.¹ Türkiye’de var olan pek çok STK’ı, temelde sosyal refah ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ile ilgilenenler (sağlık, eğitim ve hayır işi) ve kadınların pozisyonunun yapısal olarak iyileştirilmesi için savunuculuk ve lobi faaliyetlerine yoğunlaşanlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Her iki STK türü de Kadının Statüsü Danışma Kurulu’nda ve komisyonlarda temsil edilmektedir.

STK’lar hakkında belirtilmesi gereken diğer bir husus da pek çoğunun Türkiye genelinde şubelerinin bulunmasıdır. Bu örgütlenme yapısının toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi ortak hedefine ulaşmada katkısı olacağı açıktır.

¹ Bu 7 Komisyon Eğitim, İstihdam ve Girişimcilik, Çevre ve Afet, Sağlık, Uluslararası İlişkiler, Hukuk ve Medya Komisyonlarıdır.

Şema 2.1 Türkiye’de Kadın Politikalarının Geliştirilmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yapı

3. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK HEDEFLER ve STRATEJİLER 2008-2013 >>>

Kadınların Öncelikli Eylem Alanlarına Erişimi ve Katılımı

Kadınların öncelikli alanlara olan erişimini ve katılımını geliştirmek için, Türkiye'deki kadınların ve erkeklerin mevcut durumuna ilişkin olarak gerçekleştirilen kapsamlı bir analiz temelinde eylem hedefleri ve stratejileri belirlenmiştir. Eğitim, ekonomi, yoksulluk, yetki ve karar alma, sağlık, medya ve çevre konuları çerçevesinde, bu ilerleme planlarının bir özeti sunulmuş, ardından eylem hedefleri ve stratejileri listelenmiştir. İlk paragrafta, daha genel eylem stratejilerinin bir listesi sunulmuştur.

3.1 Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi

Eylem Hedef ve Stratejileri

Hedef 1: Kadınların İlerlemesini Sağlayacak Kurumsal Mekanizmalar Oluşturulacak, Varolan Mekanizmaların Kapasiteleri Güçlendirilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
1.1. TBMM'de "Fırsat Eşitliği Komisyonu" kurulması	TBMM	
1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kurumu'nun oluşturulmasına yönelik alt yapı çalışmalarının gerçekleştirilmesi	KSGM	İnsan Hakları Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar
1.3. Üniversitelerde bulunan Kadın Çalışmaları Anabilim Dalları ile Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin bütçe ve kadro açısından iyileştirilmesi	YÖK, Üniversiteler	Maliye Bakanlığı, DPT, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları
1.4. Kadının Statüsü Danışma Kurulu üyesi kamu kurum ve kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana politikalara yerleştirilmesinde etkin rol alması	Kadının Statüsü Danışma Kurulu üyesi kamu kurum ve kuruluşları	KSGM
1.5. Eşitlik Çerçeve Yasasının çıkarılması için çalışmalar yapılması	Adalet Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	KSGM, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
1.6. Ulusal ve yerel düzeyde kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere ilgili taraflarla işbirliğinin geliştirilmesi	KSGM	Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Odaları, STK'lar
1.7. Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için hazırlık çalışmalarının başlatılması	Maliye Bakanlığı	KSGM, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
1.8. Toplumsal cinsiyet eşitliği göstergelerinin düzenli olarak izlenmesi	KSGM	TÜİK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları

Hedef 2: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda erkeklerin farkındalığı ve duyarlılığı artırılacaktır.

2.1. Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda rollerinin tanımlanması ve bu konuda farkındalıklarının artırılması	KSGM	Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar.
---	------	--

3.2 Eğitim

Kadınların Mevcut Durumu

Bir ülkenin refahı ve mutluluğu, başka faktörlerin yanında, söz konusu ülke halkının nitelikli ve sürekli eğitim almasına bağlıdır. Bilgi ve beceriler, bir ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına eklenen katma değerlerdir. Günümüzün dünyası bilgi tabanlı bir topluluktur ve rekabetin yoğunlaşmasıyla, eğitim hiçbir zaman olmadığı kadar önem kazanmıştır. Kadınların eğitim düzeyinin güçlendirilmesi, kadınların öz-gelişimine ve refahına katkıda bulunmakla beraber, Türkiye'nin ekonomik potansiyelini de arttırmakta ve aynı zamanda, kadınların küreselleşme sürecine katılmasını da kolaylaştırmaktadır. Bunların yanı sıra, eğitim sistemi toplumsal cinsiyet kalıplarının aşılmasında da önemli bir role sahiptir.

Genç bir ülke

Nüfusunun yüzde 35'i 20 yaşın altında olan Türkiye genç bir nüfus yapısına sahiptir. Yaşı 65 ve üzeri nüfus ise toplam nüfusun yüzde 6'sını oluşturmaktadır. Türkiye nüfusunun çoğunluğu okula gitmektedir ve okula gidenler arasında hem erkeklerin hem de kadınların üçte biri en azından sekiz yıllık ilköğretim sürecini tamamlamaktadır. En az lise mezunu olan nüfusun oranı, erkeklerde yüzde 23, kadınlarda ise yüzde 14'tür. Zaman içerisinde, eğitimine devam eden kadınların ve erkeklerin sayısında bir artış gözlemlenmektedir.²

Okuryazarlık

Okuryazarlık oranı 1997'de yüzde 85,3 olarak karşımıza çıkarken, bu oran 2006'da yüzde 88,1'e yükselmiştir. Okuryazar olmayan kadınların sayısı, erkeklerden fazladır. 1997 yılından bu yana, okuryazar olmayanların oranı kademeli olarak düşmesine rağmen, 2003 ile 2006 yılları arasında toplumsal cinsiyet farkının giderilmesinde bir ilerleme kaydedilememiştir (bkz. Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Yetişkin okuryazarlık oranları yüzde (1997-2006)³

Yıl	1997	2000	2003	2006
Kadın	76,9	78,3	81,1	80,4
Erkek	93,9	94,5	95,7	96,0
Toplam	85,3	86,4	88,3	88,1

Kaynak: TÜİK Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri

Yaş faktörü dikkate alındığında toplumsal cinsiyet farkı/uçurumu azalmaktadır. 2006 yılında, 15-24 yaş arası kadınların okuryazarlık oranı yüzde 94,1 iken, bu yaş grubundaki erkeklerin okuryazarlık oranı yüzde 98,4 olarak kaydedilmiştir. Genele bakıldığında, okuma yazma bilmeme oranı her iki cinsiyet içinde "genç yaş gruplarından ileri yaş gruplarına", "kentsel nüfustan kırsal nüfusa" ve "Batı bölgelerden Doğu bölgelerine" gidildiğinde, artış sergilemektedir. Ancak, bu değişkenlerin her koşulda kadınlar üzerindeki etkisi erkekler üzerindeki etkisinden daha büyük olmaktadır.

² Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması - TNSA-2003.

³ Yetişkin okuryazarlık oranı, 15 yaş ve üzerindeki nüfus içerisindeki okur-yazarlık oranını belirtmektedir.

Okul öncesi eğitim

Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, okul öncesi eğitim mecburi ilköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitimi kapsar ve isteğe bağlıdır. Türkiye'de 3-5 yaş grubu içerisinde 2,5 milyon çocuk bulunmakta ve bu çocukların yaklaşık yüzde 25'i (701.762) bir tür okul öncesi eğitim programına katılmaktadır.⁴ Bu çocukların da yaklaşık yüzde 48'ini kız çocukları oluşturmaktadır. Türkiye'deki okul öncesi eğitim oranı son yıllarda yaklaşık iki katına çıkmasına rağmen 9. Kalkınma Planı'nda da belirtildiği gibi, halen istenilen düzeyin altındadır. Nispeten düşük olan bu rakamlara gelir düzeyinin düşük olması ile bir açıklama getirilmektedir. Çünkü aileler okul kaydı, çocukların beslenmesi, giyimi ve eğitim materyalleri için gerekli olan maliyetleri karşılamakta zorlanmaktadır.⁵

İlköğretim

Temel eğitim olarak kabul edilen sekiz yıllık ilköğretim süreci, 6-14 yaş grubundaki çocukların eğitimi kapsamakta olup, Milli Eğitim Temel Kanunu gereğince kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu kılınmıştır ve devlet okullarında parasız olarak verilmektedir. İlköğretim kademesinde toplam okullulaşma oranı son on yılda artış göstermiştir. 1997-1998 öğretim yılında ilköğretim kademesi net okullulaşma oranı toplamda yüzde 84,7 iken, erkek ve kız çocukları için bu oran sırasıyla yüzde 90,3 ve 79 olarak kaydedilmiş, 2007-2008 öğretim yılına gelindiğinde ise, toplam oran yüzde 97,4 olmuş, erkek ve kız çocukları için net okullulaşma oranı sırasıyla yüzde 98,5 ve 96,1 olarak gerçekleşmiştir.⁶ İlköğretimde hem toplam okullulaşma oranları hem de kız ve erkek çocuklarının okullulaşmasına ilişkin oranlar kırsal alanlarda kentsel alanlarda olduğundan daha düşük olarak kaydedilmiştir. 2003 yılında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre kız çocuklarının ilköğretimde okullulaşma oranının en yüksek olduğu bölge yüzde 95,6 ile Ege, en düşük olduğu bölge ise yüzde 70,9 ile Güneydoğu Anadolu olduğu gözlemlenmiştir.

İlköğretimin zorunlu olmasına rağmen, okul terkleri önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu eğitim çağındaki çocuklar arasında, okulu terk oranının yüzde 13,5 olduğu tahmin edilmektedir. Okul terklerinin kız çocukları arasında erkek çocuklarına göre daha yüksek olduğu ve beşinci ve altıncı sınıflarda yoğunlaştığı görülmektedir.⁷ 9. Kalkınma planında, özellikle ilköğretimde okul terklerinin varlığı kabul edilerek önlenmesi için başta kırsal kesimi ve kız çocuklarını hedef alan tedbirler öngörülmektedir.

Ortaöğretim

Ortaöğretim, genel, mesleki ve teknik eğitim veren okul/kurumların tümünü kapsamaktadır. Ortaöğretim kademesi en az dört yıl olarak belirlenmiş ve zorunlu değildir. Ortaöğretim kademesinde okullulaşma oranlarının 1997 yılından bu yana sürekli olarak arttığı görülmektedir. 1997-1998 öğretim yılında ortaöğretimde net okullulaşma oranı toplamda yüzde 37,8 ve erkek çocukları için yüzde 41,4, kız çocukları için ise yüzde 34,2 olarak kaydedilirken, bu oranlar 2007-2008 öğretim yılında sırasıyla yüzde 58,6, yüzde 61,2 ve yüzde 55,8 olarak belirlenmiştir.⁸ Genel ortaöğretime devam eden 1.980.452 öğrencinin yüzde 47,2'sini kız çocukları oluşturmaktadır. Genel Ortaöğretime dahil liselere bakıldığında, Güzel Sanatlar Liselerinde kızların katılımının erkeklerden fazla olması ve Fen Liseleri ve Spor Liselerine erkeklerin katılımının kızlardan yüksek olması bir toplumsal cinsiyet

4 MEB, 2007/08 Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim.

5 Türk Milli Eğitim Sisteminde Kademeler Arası Geçişler, Yönlendirme ve Sınav Sistemi, s.6.

6 MEB, 2007/08 Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, İlköğretimdeki net okullaşma oranı: yasal düzenlemelere göre zorunlu eğitim çağına olan ve ilköğretime devam eden çocukların toplam sayısının bu yaş grubundaki çocukların toplam sayısına olan oranı olarak verilmiştir.

7 Türkiye'de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar, Yönetici Özeti, s.5, 2007.

8 MEB, Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim,, Ortaöğretimde Net Okullaşma Oranı: Yasal düzenlemelere göre ortaöğretim çağına olan ve ortaöğretime devam eden çocukların toplam sayısının, yasal düzenlemelere göre ortaöğretim çağına olan çocukların toplam sayısına olan oranı.

ayırımına işaret etmektedir (bkz. Tablo 3.2). İşgücü piyasasına ara eleman yetiştiren mesleki ve teknik liselere devam eden 1.264.870 öğrencinin yüzde 41,1'ini kızlar oluşturmaktadır.⁹ Bu kızların çoğunluğu Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı okul/kurumlara devam etmektedir. Ticaret ve Turizm Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı okul/kurumlarda ise, erkeklerin yüzde 57, kızların ise yüzde 43 katılım gösterdiği görülmektedir.¹⁰ 9. Kalkınma Planı'nda, mesleki ve teknik eğitimde kaydedilen ilerlemeye karşın, eğitim sisteminin işgücü piyasasının taleplerini karşılamakta yetersiz kaldığının ve bu talepleri karşılamak üzere özellikle gençlerin istihdam edilebilirliklerinin artırılması için, yeni mekanizmalara ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmektedir.

Tablo 3.2 Lise türüne göre toplumsal cinsiyet ayrımı

Okul Türü	% kız öğrenciler	Toplam öğrenci sayısı	% kadın öğretmenler	Toplam öğretmen sayısı
Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	63,54	8.262	46,08	1.519
Fen Lisesi	34,80	18.321	23,68	1.643
Anadolu Lisesi	49,03	354.145	43,17	25.648
Genel Lise	48,21	1.204.163	41,37	58.921
Spor Lisesi	26,70	1.558	29,01	131
Sosyal Bilimler Lisesi	41,10	1.786	28,08	146
Toplam	48,29	1.588.235	41,61	88.008

Kaynak: MEB, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafından verilen bilgi (2008)

Yüksek öğretim

Temel eğitim ve ortaöğretim sürecini tamamlayan kadınlar için yüksek öğretime giriş nispeten daha az sorun teşkil etmektedir. Türkiye'de 18 ila 22 yaş grubunda (üniversite çağındaki) toplam 6,5 milyon kişi bulunmakta ve 2,49 milyon kişi üniversiteye devam etmektedir. Üniversite öğrencilerinin ise yüzde 43'ü kadınlardan oluşmaktadır. Yükseköğretimde net okullulaşma oranına bakıldığında, 1997 yılında yüzde 10,3 olan toplam oranın 2007 yılında yüzde 20,1'e yükseldiği görülmektedir. Kadınlar açısından bu oran 1997 yılında yüzde 9,2 iken 2007'de yüzde 18,7'e yükselmiştir. Dış Hekimliği, Eczacılık, Edebiyat, Dil, Tarih ve Coğrafya, Fen, Eğitim, Güzel Sanatlar, İlahiyat ve Mimarlık Fakültelerinde kadın oranı erkeklerden fazla iken, Tıp, Mühendislik, Ziraat, Veterinerlik, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde erkek öğrencilerin çoğunlukta olduğu kaydedilmektedir.¹¹ Eğitim düzeyi, kadınların işgücüne katılımıyla doğrudan ilişkilidir ve eğitim düzeyine göre işgücüne katılım oranına bakıldığında, yükseköğretim mezunu kadınlarda yüzde 70 olduğu görülürken, bu oran lisealtı eğitimlerde ise yüzde 22 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaygın eğitim

Yaygın eğitim, örgün eğitimin yanında ve dışında, bilgi, beceri, meslek kazandırmaya ve bireysel ve toplumsal gelişmeyi sağlamaya yönelik tüm programlanmış eğitim etkinliklerini kapsar. Türkiye'de kadınları kapsayan yaygın eğitim etkinliklerinin çokluğu ve çeşitliliği dikkat çekicidir. MEB'in mesleki ve teknik eğitim veren okul/kurumları aracılığıyla gerçekleştirdiği yaygın eğitim etkinliklerine ek olarak pek çok sivil toplum örgütü gönüllü olarak kadınlara yönelik okuma yazma, beceri ve meslek edindirme kursları vermekte, belediyeler ücretsiz ben-

9 MEB, 2007/08 Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim.

10 MEB, Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim.

11 ÖSYM 2006-2007 Akademik Yılı İstatistik Kayıtları'ndan derlenmiştir.

zer kurslar düzenlemekte, GAP İdaresi Başkanlığının Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) ve SHÇEK'e bağlı Toplum Merkezleri yine benzer faaliyetlerde bulunmaktadır.

Halk Eğitim Merkezlerince açılan kursları bitirenlerin rakamları dikkate alındığında, mesleki kursları bitirenlerin yüzde 54,2'sini, sosyo-kültürel kursları bitirenlerin yüzde 53'ünü ve okuma-yazma kurslarını bitirenlerin de yüzde 67,5'ini kadınlar oluşturmaktadır.¹² Diğer taraftan Kız Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı okul/kurumlar aracılığı ile yaygın eğitimde 2007-2008 öğretim yılında 20.261 erkek, 83.481 kız olmak üzere toplam 103.742 kişi eğitim almıştır.¹³ Kursa devam edenler ve bitirenler arasında kadınların oranı, yaygın eğitimin özellikle yetişkin kadınlar için önemini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Öğretmenler

2007/2008 öğretim yılında, ilköğretimde çalışan 445.452 öğretmenin yüzde 49'u, ortaöğretimde çalışan 191.041 öğretmenin ise yüzde 41'i kadınlardan oluşmaktadır. İlköğretim düzeyindeki kadın öğretmenlerin sayısı büyük ölçüde artış göstermişse de, okul müdürü veya müdür yardımcısı pozisyonlarındaki kadınların sayısı, sırasıyla yüzde 8,8 ve yüzde 11 olmak üzere, nispeten daha düşüktür. Okullarda öğrenciler için rol modeli olabilecek kadın yöneticilerin sayısı özellikle kırsal kesimde oldukça düşüktür.

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği

Eğitim sistemi, kadınlar ve erkekler için kalıplaşmış rolleri sık sık yeniden üretmekte ve bu roller erkek ve kız çocuklarının mesleki ve eğitimsel tercihlerinde yansımaları bulmaktadır. Kızlar genellikle geleneksel kadın mesleklerine doğru ilerlemelerini sağlayan genel eğitim ve mesleki eğitim programlarına katılmaktadırlar. Yapılan araştırmalar, ortaöğretim çağındaki kız öğrencilerin okul seçiminde ailelerin/velilerin etkili olduğunu göstermektedir.¹⁴ Üniversite düzeyinde, kız öğrenciler sosyal bölümleri daha sık tercih ederken erkek öğrenciler teknik bölümlere yönelmektedir. Eşitsizlik, yönetici pozisyonlarında bulunan kadınların sayısının erkeklere göre düşük olması temelinde öğretmenlik mesleğinde de kendini göstermektedir. Bu toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını (stereotyping) ortadan kaldırmak için en önemli etkenin eğitim olması nedeniyle toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütün eğitim materyallerine yerleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Eğitimde fırsat eşitliğinin önündeki engeller

Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin mevcut fikirler önemli bir engel oluşturmaktadır. Kadın rollerine ilişkin geleneksel normlar ve değerler kızları okuldan uzaklaştırmaktadır. Kızların çok erken yaşlarda evliliğe zorlandığı durumlarla halen karşılaşmaktadır. Bu açıdan ortaya çıkan başka bir engel de, gelir düzeyinin düşük olmasıdır. Gelir düzeyi düşük aileler çocuklarını okula göndermekte zorluklarla karşılaşmakta ve bu konuyla ilgili olarak bir karar verilmesi gerektiğinde, kız çocuklarının ev işlerine yardım etmesi (evde annelerine yardımcı olma, tarlada çalışma vb.) için eğitimden uzak tutulmakta ve eğitim konusundaki tercih erkek çocuktan yana kullanılmaktadır. Doğu ve Güneydoğu gibi nispeten az gelişmiş bölgelerde, ortalama eğitim düzeyleri daha düşüktür. Kırsal kesimdeki yerleşim dağılımı da, özellikle de ulaşım imkânlarının sınırlı olduğu bölgelerde olmak üzere eğitim hizmetlerinin sağlanmasında sorunlara yol açmaktadır. Söz konusu bölgelerdeki öğrencilerin büyük kısmı okula gitmek için uzun mesafeler kat etmek zorunda kalmaktadır. Okula devam oranı, karın yolları

12 MEB, 2005/06 Millî Eğitim İstatistikleri Yaygın Eğitim.

13 MEB, Kız Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından verilen bilgi, 2008.

14 KSSGM, Kız Çocuklarının Mesleki Eğitime ve İstihdama Yönelimleri, Mayıs, 2000.

kapattığı kış aylarında daha da azalmaktadır.¹⁵ Bazı illerde, kız çocuklarının eğitiminin önündeki en büyük engel okulların altyapısının (yemekhane, tuvalet vb.) yetersiz olmasıdır.

Okula devam 14 yaşına kadar zorunlu kılınmış olsa da, bu zorunluluğun uygulanması oldukça güçtür, çünkü takip sürecinde bütün çocukların kayıtlı olmamasından dolayı engellerle karşılaşmaktadır. Öğretmenlik kadınlar için önemli bir kariyerdir ve kadın eğitimcilerin oranı oldukça yüksektir. Ancak, kadın eğitimcilerin çoğu şehirlerde veya ilçelerde çalışmakta ve köylerde kız çocukları için rol modeli olacak çok az kadın eğitimci bulunmaktadır.¹⁶

Sonuç

1996 yılında hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ile bir karşılaştırma yapıldığında, kız çocuklarının ve kadınların okullaşmasında açık bir ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Bu ilerlemenin ardında, son on yılda MEB tarafından gerçekleştirilen özel politika önlemleri yatmaktadır. İlköğretimin sekizinci sınıfa kadar zorunlu kılınmasını sağlayan önemli bir yasal düzenleme yapılmıştır. Başarılı olan diğer politikalar ise, yatılı ilköğretim bölge okullarının (YİBO) kurulması, yakınlarında okul bulunmayan kırsal alanlarda yaşayan çocuklar için "Taşınabilir İlköğretim Uygulaması"na geçilmesi, fakir ailelerin çocukları için burs imkânları ve Şartlı Nakit Transferi uygulaması¹⁷ olarak sayılabilir. Başlangıçta ilköğretim okullulaşma oranının en düşük olduğu 10 ilde başlatılan ve daha sonra Türkiye geneline yaygınlaştırılan "Haydi Kızlar Okula" kampanyası da kızların okullaşma oranını arttırmıştır.¹⁸ 2008-2013 döneminde bu programlar devam ettirilecek, bu programlara ilaveten "Ana Kız Okuldayız Kampanyası" da yürütülecektir. Eğitimin her düzeyinde toplumsal cinsiyet ayrımını ortadan kaldırmak için yeni politikalar da tanımlanmıştır.

15 Eğitim Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi, Türkiye 2003, http://www.unicef.org/turkey/dn/_ge29.html

16 A.k.

17 Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında yürütülen Şartlı Nakit Transferi uygulaması ile, sosyal güvencesi olmayan, ihtiyaç sahibi ailelere okula giden her bir çocuk için belirli miktarda para ödenmektedir. Kız çocuklarının okullaşma oranları ile ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarını artırmak amacıyla kız çocuklarına ve ortaöğretimde devam eden öğrencilere verilen yardım miktarı daha yüksek tutulmuştur. Söz konusu ödemeler kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi amacıyla doğrudan annelere yapılmaktadır.

18 Bu politikaların tam bir özeti için, bkz. Binyıl Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu, s.21-23, 2005.

Eylem Hedef ve Stratejileri

Hedef 1 : 9. Kalkınma Planı Hedefleri Dahilinde Eğitimin Her Kademesinde Kız Çocuklarının Okullulaşma Oranları (kayıt, devam ve tamamlama) Arttırılacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
1.1. Eğitimin her kademesinde okullulaşmayan kız çocuklarının tespiti, okullulaşmalarının sağlanması için mevzuatın gözden geçirilmesi, işbirliği alanlarının belirlenmesi ve sorumlu kuruluşların kapasitelerinin güçlendirilmesi	MEB, İçişleri Bakanlığı	DPT, Maliye Bakanlığı, YÖK, TÜİK, Yerel Yönetimler, STK'lar
1.2. Kız çocuklarının okullulaşma oranını arttırmaya yönelik teşvik politikalarının yaygınlaştırılması	MEB	DPT, KSGM, İlgili Bakanlıklar, Diyanet İşleri Başkanlığı Üniversiteler (Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri ve Eğitim Fakülteleri), STK'lar
1.3. Kız çocuklarının okullulaşma oranının düşük olduğu yörelerde okullulaşma oranını arttırmaya yönelik mikro politikalar üretilmesi, politika uygulanmasına katkı sağlayan kaymakamlıklar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi	MEB, İçişleri Bakanlığı	KSGM, DPT, GAP İdaresi Başkanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, Diyanet İşleri Başkanlığı, STK'lar, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları
1.4. Eğitimin her kademesinde kız çocuklarının okullulaşma oranlarının arttırılması için burs, kredi imkanlarının geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal destek sağlanması	MEB, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü	Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, KSGM, Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Genel Müdürlüğü, GAP İdaresi Başkanlığı Üniversiteler, STK'lar, Özel Sektör
1.5. Kırsal alanda kız çocukları için rol-model olan kadın eğitimcilerin sayısının arttırılmasına yönelik teşvik edici çalışmalar yapılması	MEB	İçişleri Bakanlığı, KSGM, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, Eğitim Sendikaları, STK'lar
1.6. Kız çocuklarının eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanmasının önünde duran engellerin bilimsel araştırmalarla tespit edilerek kız çocuklarına yönelik cinsiyet ayrımcılığına bağlı engellerin ortadan kaldırılması için gereken çalışmaların planlanması ve uygulanması	MEB, YÖK	KSGM, TÜİK
1.7. Temel Eğitime çocuklarını göndermeyen aileler ile okulu terk etme riski taşıyan kız çocuklarının belirlenmesi, izlenmesi ve çözüm üretilmesi	İçişleri Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı
1.8. Kız çocuklarının okullulaşma oranlarını arttırmak için toplumsal bilincin geliştirilmesi	MEB, TRT	KSGM, Diyanet İşleri Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı, Medya Kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
1.9. Kız çocuklarının okullulaşmasının sağlanması ve terklerin önlenmesi için Milli Eğitim Bakanlığı e-okul veri tabanı ile MERNİS adrese kayıt sisteminin etkinliğinin arttırılması	MEB, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Gen. Müd.	İlgili Bakanlıklar, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, STK'lar

Hedef 2 : Eğitimin her kademesinde fiziki ve teknik kapasite artırılabacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
2.1. Kız çocuklarının okullulaşmasının sağlanması ve terklerinin önlenmesi için eğitimin her kademesinde fiziki kapasitenin (okul binası, pansiyonlar, yurtlar) artırılması ve iyileştirilmesi	MEB, DPT, Maliye Bakanlığı, YÖK, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü	Özel Sektör, STK'lar
2.2. Eğitim kurumlarının bilişim teknolojileri ve sektördeki gelişmeler doğrultusunda donatılması	DPT, MEB	Maliye Bakanlığı

Hedef 3 : Yetişkinler arasında “Kadın Okuryazarlığı” artırılabacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
3.1. Kadın okuryazarlığının artırılması için MEB, yerel yönetimler ve STK'lar arasında mevcut işbirliğinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması	MEB, Yerel Yönetimler	KSGM, Üniversiteler, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı, STK'lar
3.2. Kadın okuryazarlığı konusunda, şu ana kadar hedeflere ulaşamamasının nedenlerinin analizi yapılarak, alternatif eğitim modellerin geliştirilmesi ve uygulanması	MEB	KSGM, Üniversiteler, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı, STK'lar
3.3. Bir okuma yazma kursunu bitirmiş kadınların işlevsel okuryazarlığının artırılması	MEB	GAP İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler, Eğitim Sendikaları, STK'lar
3.4. Okur yazar olmayan kadınların tespitinin yapılması ve veri tabanı oluşturulması	MEB, TÜİK, İçişleri Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı, Eğitim Sendikaları, Yerel Yönetimler
3.5. Aile rehberliği ve danışmanlığı eğitimlerinin standartlarının belirlenmesi	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	MEB, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, SHÇEK

Hedef 4 : Eğitimciler, eğitim programları ve materyalleri “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği”ne duyarlı hale getirilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
4.1. “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” konularına eğitim fakültelerinin lisans ve lisansüstü programlarında yer verilmesi	YÖK	KSGM, Üniversitelerin Kadın Araştırma Merkezleri
4.2. Eğitimcilerin hizmet içi eğitim programlarına “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” Duyarlılık Eğitiminin dahil edilmesi	MEB	KSGM, Üniversiteler, STK’lar
4.3. Yaygın eğitim kapsamındaki meslek ve beceri kurslarındaki eğitimcilere “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” konusunda duyarlılık kazandırılması	MEB	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK’lar
4.4. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde merkez ve taşra teşkilatında yönetici konumundaki kadın eğitimci sayısının artırılmasına yönelik özendirici, teşvik edici çalışmalar yapılması	MEB	KSGM, Eğitim Sendikaları, STK’lar
4.5. Eğitim ve öğretim programları, yöntemleri, ders kitapları ve diğer tüm eğitim araç ve gereçlerinin içeriklerinin “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” duyarlılığı ile düzenlenmesi	MEB	KSGM, Üniversitelerin Kadın Araştırma Merkezleri, STK’lar
4.6. Eğitimin her kademesinde örgün ve yaygın eğitim kurumlarında uygulanan öğretim programlarına “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” konusunun alınması ve yaşam becerileri kapsamında verilmesi	MEB	KSGM, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı, Üniversiteler, STK’lar

3.3. Ekonomi

Kadınların Mevcut Durumu

Kadınların istihdamı, ekonomik bağımsızlığa kavuşmalarının ve toplumda kadın ve erkek arasında daha fazla eşitlik sağlanmasının anahtarıdır. Türkiye'deki istihdam oranının artırılması, tam istihdam, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılması için bir önkoşuldur. Bu amaçlar, ancak bütün bölgelerde daha dengeli bir kalkınma sağlanması ve kadınların istihdamının artırılması ile gerçekleştirilebilir.

Kadınların işgücü piyasasına katılımı

Türkiye'deki işgücüne katılım oranı 2000'de yüzde 49,9'dan, 2006'da yüzde 48'e düşmüş, istihdam oranında da aynı düşüş gözlemlenmiştir (yüzde 46,7'den yüzde 43,2'ye).¹⁹ Bu rakamların düşük olmasının önemli bir sebebi de kadınların istihdam ve işgücüne katılma oranının aşırı düşük olmasıdır. 2006 yılında, kadınların işgücüne katılma oranı yüzde 24,9, istihdam oranı ise yüzde 22,3 olmuştur. Buna karşılık, AB27'de kadınların işgücüne katılma oranı yüzde 63 iken, istihdam oranı yüzde 57,2'dir. Kadınların işgücüne katılma oranının düşük olmasının nedenleri; eğitim düzeyinin düşük olması, çalışma çağındaki nüfusun dolayısıyla işgücüne girenlerin yıllık artış hızının o yıl içerisinde yeni yaratılan işlerin yıllık artış hızından fazla olması, kente göçün artması, yaşanan ekonomik krizler, ortalama eğitim süresinin uzaması ve erken emeklilik yaşı olarak sayılabilir.

Eğitim seviyesi düşük kadınlar genelde katma değeri yüksek olmayan işlerde düşük ücretle çalışmaktadırlar. Ücretlerin düşük olması ise kadınların bir çoğunun çalışma yaşamına katılmak yerine ev kadını olarak kalmayı tercih etmelerine sebep olmaktadır.²⁰ Tablo 3.3'de görüldüğü gibi, işgücüne katılım eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte artış göstermektedir.

Tablo 3.3 Eğitim düzeyine göre işgücüne katılım oranı yüzde (15+ Yaş)

	2000			2006		
	TOPLAM	Erkek	Kadın	TOPLAM	Erkek	Kadın
Okuryazar olmayanlar	31,5	56,7	25,2	20,3	40,4	16,2
Lise altı eğitim düzeyi	50,1	74,9	23,0	46,9	70,8	21,8
Lise ve dengi meslek lisesi	55,3	70,8	31,8	57,0	73,6	31,4
Yüksek okul ve fakülte	78,2	83,2	70,1	78,5	84,1	69,8

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Kırdan kente gerçekleşen göç Tablo 3.4'de görüldüğü gibi, kadınların işgücüne katılma oranının düşük olmasını etkileyen sebeplerden biridir. Kırsal tarım sektöründe aile işletmelerinde ücretsiz işçi olarak çalışmakta olan kadınlar, kente göç ettiklerinde ücretli iş bulmakta başarılı olamamaktadır. Bunun sebepleri ise nitelik eksikliği, çocuk bakımı tesislerinin yetersizliği ve/veya ailedeki yaşlıların, özürli bireylerin bakım ihtiyacı ve aynı zamanda kadınların sosyal rol ve sorumluluklarına ilişkin geleneksel fikirlerdir.²¹

¹⁹ *İşgücüne katılım oranı:* İşgücünün (istihdam edilmiş ve edilmemiş dâhil olmak üzere bütün nüfusu kapsar) kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa olan oranı. *İstihdam oranı:* Kurumsal olmayan, çalışma çağındaki nüfus içerisindeki istihdam oranı.

²⁰ DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2006, s.38.

²¹ KSSGM, 1996 Ulusal Eylem Planı, Ankara, Ağustos, 1998, s.11.

Tablo 3.4 Kentsel ve kırsal kesimlerde işgücüne katılım ve istihdam oranı (2000 ve 2006)

	İşgücüne katılım oranı		İstihdam oranları	
	2000	2006	2000	2006
Türkiye toplamı	49,9	48,0	46,7	43,2
- Erkek	73,7	71,5	68,9	64,5
- Kadın	26,6	24,9	24,9	22,3
Toplam Kent	44,1	45,5	40,2	40,0
- Erkek	70,9	70,8	65,4	63,0
- Kadın	17,2	19,9	15,0	16,7
Toplam Kır	58,7	52,2	56,4	48,8
- Erkek	77,9	72,7	74,1	67,2
- Kadın	40,2	33,0	39,4	31,6

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Kadının medeni durumu işgücüne katılımını etkilemektedir: Evli olmayan (bekar veya boşanmış) kadınların işgücüne katılma oranları evli olanlarınkinden daha yüksektir. 2006 yılında, işgücüne katılma oranı evli kadınlarda yüzde 23,1 iken, bekâr kadınlarda yüzde 34,2, boşanmış kadınlarda ise yüzde 42,1'dir.²² Çocuk, özürlü ve yaşlı bakımının kadınların sorumluluğunda olması ve bakım hizmetlerinin yetersizliği kadınların işgücüne katılımını düşüren bir başka faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, çocuk, özürlü ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bu konuda tüm sosyal tarafların sorumluluk üstlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Bölgesel farklılıklar

Kadınların istihdam oranı, Tablo 3.5'de açıkça görüldüğü gibi, bölgelere göre büyük değişiklikler göstermektedir. Kadınların işgücüne katılımı açısından, Batı ve Doğu Karadeniz bölgeleri en yüksek oranları sergilerken, en düşük oranlar Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde görülmektedir.

Tablo 3.5 Yüzde olarak bölgelere göre işgücündeki kadınlar (2006) (15 + yaş)

	İstanbul	Batı Marmara	Ege	Doğu Marmara	Batı Anadolu	Akdeniz	İç Anadolu	Batı Karadeniz	Doğu Karadeniz	Kuzeydoğu Anadolu	İç Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu
İşgücüne katılım	21,8	31,1	26,6	26,1	20,7	27,5	19,0	36,5	50,1	28,0	20,4	6,5
İstihdam	18,7	28,3	24,1	23,1	17,2	24,0	16,7	34,6	47,6	27,3	18,7	5,9
İşsizlik	13,9	9,2	9,4	11,2	17,0	12,8	12,4	5,2	5,0	2,4	8,4	8,4

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması

22 Gülay TOKSÖZ, Türkiye'de Kadın İstihdamı Durum Raporu, ILO Türkiye Direktörlüğü, 2007, s.32.

Kadın istihdamının alt sektörlere göre ayrımı

İstihdamın sektörel dağılımı da son yıllarda değişiklik göstermiştir. 2000'den 2006'ya tarım sektörünün payı yüzde 36'dan yüzde 27,3'e düşerken, sanayi ve hizmet sektörlerinin payları sırasıyla yüzde 17,7'den 19,7'ye ve yüzde 46,3'den 53'e yükselmiştir. Kadınların en çok istihdam edildiği sektörler sırasıyla tarım (yüzde 48,5), hizmet sektörü (yüzde 37,1) ve sanayi sektörüdür (yüzde 14,4). Kamu sektörünün payı, 2000'de yüzde 14,4, 2006'da ise yüzde 13,5 ile az da olsa azalma sergilemiştir. Bu sektördeki işlerin yüzde 23,6'sını kadınlar üstlenmekte, bu durum kentsel alanlarda (yüzde 27), kırsal alanlarda olduğundan daha yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Özel sektörde çalışanların yüzde 26,4'ü kadındır. Çalışan kadınların yüzde 14,3'ü ve erkeklerin yüzde 34,1'i girişimcidir.

Tablo 3.6'de görüldüğü gibi, erkek ve kadın meslekleri arasında açık bir ayrım söz konusudur. Kadınlar sırasıyla en çok tarım, hayvan yetiştiriciliği ve özel nitelikler gerektirmeyen mesleklerde çalışmaktadır. Kadınların, (yardımcı) profesyonel mesleklerde erkeklerin nispeten ilerisinde olması ilginç bir gözlemdir. Ancak, kadınların yüksek düzeylerdeki varlığı aşırı düşük oranlardadır. Bu durum, kadınların kariyerlerinde ciddi engellerle karşılaştığını göstermektedir. Cam tavan adı verilen bu durum, eğitim, beceriler ve deneyim gibi niteliklere bakılmaksızın, erkeklerin lehine işleyen terfi kriterlerinin söz konusu olduğuna işaret etmektedir.²³

Tablo 3.6 İstihdam edilenlerin meslek gruplarına göre dağılımı (2006)

	Kadın Yüzde	Erkek Yüzde
Kanun koyucular, üst düzey yöneticiler ve müdürler	2,7	11,3
Profesyonel meslek grupları	8,8	5,8
Yardımcı profesyonel meslek grupları	7,0	5,5
Bürolarda ve müşteri hizmetlerinde çalışanlar	8,6	5,0
Hizmet ve satışta çalışanlar	8,3	12,4
Tarım, hayvan yetiştiriciliği, avcılık, ormancılık ve su ürünlerinde çalışan nitelikli kişiler	38,9	17,3
Zanaatçılıkla ilgili işlerde çalışanlar	5,7	17,2
Tesis ve makine operatörleri, tesisatçılar	3,9	12,8
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	16,1	12,6
TOPLAM	5.811.000 = % 100	16.520.000 = % 100

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Ücretlerde farklılık

Kadınların çoğunlukla düşük ücretli ve düşük nitelikteki işlerde yoğunlaşmaları, eşit değerde işlerde bile kadınların daha düşük ücret almaları kadın ile erkeklerin kazanç farklılıklarının nedenleridir.

TÜİK 2006 Kazanç Yapısı Anketi sonuçlarına göre erkekler kadınlardan daha yüksek kazanç elde etmektedir. 2006 Kasım ayında ortalama brüt ücret değerlerine cinsiyet ayrımında bakıldığında erkeklerin 1.107 YTL, ka-

23 Gülay TOKSÖZ, Türkiye'de Kadın İstihdamı Raporu, ILO Türkiye Direktörlüğü 2007, ss.50-51.

dınların 1.091 YTL aylık ortalama brüt ücret elde ettikleri görülmektedir. Başka bir değişle kadınlar erkeklerin yüzde 98,5'i kadar ücret elde etmiştir. Bu oran, 2006 yıllık ortalama brüt kazanç dikkate alındığında yüzde 98'dir. Diğer taraftan ücret ve kazançlar; meslek grubu, ekonomik faaliyet kolu, yaş grubu, kıdem yılı gibi ayrımlarda incelendiğinde bu oran değişlik göstermektedir.

İşsizlik

2001'de yaşanan ekonomik krizden dolayı, işsizlik oranı 2000'de yüzde 6,5 iken, 2006'da yüzde 9,9'a yükselmiştir (bkz. Tablo 3.7). Bu durum erkeklerden çok kadınları olumsuz bir şekilde etkilemiş ve tarım dışı işsizlik oranlarında kendisini daha da açık bir şekilde göstermiştir: 2006'da tarım dışı işsizlik oranı kadınlarda yüzde 17,9 iken, erkeklerde yüzde 11,3 olarak kaydedilmiştir. Türkiye genelinde 2006 yılında kadınların işsizlik oranı yüzde 10,3 iken erkeklerin işsizlik oranı yüzde 9,7'dir. Eurostat verilerine göre AB27'de bu oran sırasıyla yüzde 8,9 ve 7,6'dır.

Tablo 3.7 İşsizlik oranları yüzde (15+yaş)

	2000			2006		
	TOPLAM	Erkek	Kadın	TOPLAM	Erkek	Kadın
İşsizlik oranı	6,5	6,6	6,3	9,9	9,7	10,3
Tarım dışı işsizlik oranı	9,3	8,4	13,5	12,6	11,3	17,9

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması

Kayıt Dışı İstihdam²⁴

Kadınların işgücüne katılma oranının düşük olmasının ardında yatan açıklamalardan biri de, birçok kadının kayıt dışı sektörde çalışmasıdır. Kayıt dışı istihdama ilişkin istatistiklere Hanehalkı İşgücü Anketlerinde sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılık durumuna göre ulaşılabilmektedir. 2006 yılında, kayıt dışı istihdam toplamda yüzde 48,5, kadınlarda yüzde 66, erkeklerde ise yüzde 42,3 olarak kaydedilmiştir.²⁵ Bu oranlar, kırsal kesimde kentsel kesime göre daha yüksektir. İstihdamın çoğunluğunun kayıt dışı olduğu (2006 yılında bu sektörde çalışanların yüzde 87,4'ünün kayıt dışı olduğu saptanmıştır) tarım sektörünün dışında, kayıt dışı istihdamın yaygın olarak görüldüğü diğer alanlar inşaat, perakende ticaret, lokantacılık ve otelcilik ve ulaşım/iletişimdir. Ayrıca, kayıt dışı işçilerin üçte birini imalat sektörü istihdam etmektedir. 2006 yılında, istihdam kapsamındaki kadınların üçte ikisinin kayıt dışı çalışan olduğu belirlenmiştir. Tarım sektöründeki ücretsiz aile işçilerinin yanı sıra, kadınlar hane içi işçi ve bebek bakıcısı olarak çalışmakta, ev ekseni dikiş, örgü işleri yapmakta ve giyim, tekstil, ambalajlama ve gıda üretimi alanlarında görev almaktadırlar.

Kadınların önemli kısmının kayıt dışı işlerde çalışıyor olması Türkiye'de sendikalı kadın işçi sayısının düşük olmasının önemli bir nedenidir. 2008 yılı Ocak ayı itibarıyla işçi olarak çalışanlarda toplam sendikalaşma oranı yüzde 58,7'dir, Türkiye'de kadınların kamu görevlileri ve işçi sendikalarına üyeliği yüzde 10-12 oranları arasında değişmektedir. Kayıtdışı istihdam ve sendikal örgütlülük birbiriyle oldukça yakından bağlantılıdır. Sendikal örgütlenme ve toplu pazarlık sistemi kayıtdışı istihdam ile mücadelede en önemli enstrümanlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Kadınların sendikasızlık statüsünü aşmaları için sendikalara önemli görevler düşmektedir.²⁶

24 Türk İstatistik Enstitüsü "informal" sektörü "tarım dışı sektörde faaliyet gösteren, götürü vergi ödeyen veya vergi ödemeyen ve 1 ila 9 kişi çalıştıran şirketleşme-miş işletmeler (yasal olarak kişisel mülk veya adi ortaklık statüsüne sahip işyeri) olarak," "kayıt dışı istihdam"ı ise "referans zaman birimi çerçevesinde yürüttükleri temel çalışmalarına bağlı olarak herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayan kişiler" olarak tanımlamaktadır.

25 2006 itibarıyla, sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlı kişiler arasında, erkeklerin oranı yüzde 82,8, kadınların oranı ise yüzde 17,2 olarak kaydedilmiştir.

26 Hak-İş Konfederasyonu tarafından verilen bilgi, 2008.

Esnek çalışma biçimleri

Kısmi süreli çalışma, geçici çalışma, sadece belirli süreli çalışma, çağrı üzerine çalışma gibi yöntemler, pek çok batı ülkesinde toplam istihdamın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Türkiye’de bu esnek çalışma türlerinin yaygınlığına dair veri bulunmamaktadır. 2002 verilerine göre Türkiye’de erkeklerin sadece yüzde 1’i, kadınların sadece yüzde 2’si haftada 20 saatten az çalışmaktadır.²⁷ Eurostat 2007 verilerine göre Türkiye’de kısmi zamanlı çalışan kadın oranı yüzde 17,8’dir. AB ülkelerinde bu tarz çalışma biçimleri ağırlıklı olarak kadınlara özgü bir seçenek olarak algılanmakta ve profesyonel kariyerlerini çocuk, yaşlı ve özürlü birey bakım hizmetleriyle birleştirme imkanına sahip olmaları nedeniyle kadınlar tarafından daha çok tercih edilmektedir.

Kadınların istihdam oranlarının artırılması büyük önem taşımaktadır. Ancak kadınların nasıl, hangi koşullarda ve ücretlerde istihdam edildikleri de aynı ölçüde önemlidir. Bu nedenle esnek çalışma olanakları güvenceli esneklik kapsamında sağlanmalıdır. İş Kanunu’na giren esnek çalışma yöntemlerinin sosyal güvenlik boyutu sağlam temellere oturtulmalı ve güvenceli esnek çalışma modelleri işgücünün tercih olarak değerlendirilebileceği bir seçenek haline gelmelidir.

Sonuç

Kadınların işgücü piyasasındaki katılımı halen düşük düzeydedir. Bu duruma getirilebilecek önemli açıklamalar, kadınların toplumdaki rollerine ilişkin geleneksel fikirler, kadınların düşük eğitim düzeyi, çocuk, özürlü ve yaşlı bakım imkanlarının yetersizliği ve düşük düzeyli işlerde ödenen düşük ücretler olarak sayılabilir. Bunun yanı sıra, birçok kadın kayıt dışı sektörde çalışmakta sosyal güvenlik sisteminin olanaklarından yararlanamamaktadır. Kadınların işgücüne katılımını arttırmak Türkiye’nin önemli hedeflerinden biri olagelmıştır. 1995 yılından bu yana, kadınların istihdam edilebilirliğini güçlendirmeye yönelik birçok program ve proje gerçekleştirilmiştir.²⁸ Bu program ve projelere örnek olarak Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)’in, kadın girişimcileri ve kadınların kendi işlerini kurmalarını teşvik eden destek programları,²⁹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (İŞKUR)’un bünyesinde düzenlenen aktif işgücü programları, İş Geliştirme Merkezlerinde yerel sanayi ve ticaret odalarıyla işbirliği içerisinde Gaziantep, Kocaeli ve İzmir’de gerçekleştirdiği mesleki eğitim etkinlikleri, illerde uygulamaya başlatılan mikro-kredi programları ve sendikaların³⁰ tekstil sektöründe istihdam edilen kadınların çalışma koşullarını iyileştirmeyi hedeflediği ve kadınların çalışma hayatına girişteki en önemli sorunlarından biri olan çocuk bakım konusunda bir model olarak Çocuk Bakım Merkezi’nin kurulması gibi etkinlikleri sayılabilir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bakıma muhtaç özörlülere, evde bakım veya özel bakım merkezlerindeki yatılı bakım hizmeti için nakdi ödeme yapılmaktadır. SHÇEK Genel Müdürlüğü’nden izin alınarak açılan özel kreş ve gündüz bakımevleri ve özel çocuk kulüplerinde Genel Müdürlük için ayrılan yüzde 5 kontenjandan, ekonomik güçlük içinde bulunan ailelerin çocuklarına ücretsiz bakım hizmeti sunulmaktadır.

9. Kalkınma Planı’nda belirtilen, kadınların işgücüne katılma oranınının 2013 yılının sonuna kadar yüzde 29,6’ya çıkarılacağı yönündeki hedefe ulaşılabilmesi için, bu programların devam ettirilmesi ve yeni eylem stratejilerinin belirlenmesi gerekmektedir.

27 Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yol Haritasına Uyumlu Ulusal Kadın Politikaları Eylem Planı, 2007-2012, s.28.

28 Proje ve programların uzun bir listesine erişmek için, bkz. Ekonomiye İlişkin Politika Dokümanı.

29 KOSGEB kadın girişimcileri özendirici ve işlerini geliştirmelerine yardım amacını güden hizmetler vermektedir. Bu kapsamda yürütülen önemli projelerden biri de kadın girişimcilere iş kurma sürecinde önlerine çıkan engelleri aşmalarına yardımcı olmak ve kuracakları işletmeleri en kritik dönemleri olan ilk yıllarında desteklemek amacıyla Türkiye AB Mali Yardımı 2005 Yılı Programı kapsamında gerçekleştirilen “Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesi Projesi”dir. bkz. politika dokümanı.

30 HAK-İŞ’e bağlı Öz İplik İş Sendikası.

Eylem Hedef ve Stratejileri

Hedef 1 : 9.Kalkınma Planı hedefleri dahilinde tüm taraflarca kadın istihdamının artırılmasına yönelik çalışmalara hız verilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
1.1. Kadınların istihdam edilebilirliklerinin, işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda eğitim, mesleki eğitim, girişimcilik eğitimi, yetişkin eğitimi ve aktif işgücü programları ile artırılması, ayrıca sosyal ve psikolojik danışmanlık, kamu kurumlarıyla tanışma, özgüven kazanma, çatışma çözme vb. konularda güçlendirme eğitimi verilmesi	ÇSGB (İŞKUR), MEB, KOSGEB	KSGM, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Odaları, TOBB Kadın Girişimciler Kurulu, STK'lar
1.2. Yöresel özellikler dikkate alınarak kadınlara yönelik istihdam garantili meslek kurslarının yaygınlaştırılması	MEB, İŞKUR	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, GAP İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler, KOSGEB, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, İşveren kuruluşları, STK'lar
1.3. Çocuk, hasta, özürlü ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir hale getirilmesi	ÇSGB (SGK), SHÇEK, Yerel Yönetimler, MEB	KSGM, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Özel Sektör, GAP İdaresi Başkanlığı, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
1.4. Çocuk bakımı sorumluluğunun anne ve baba arasında paylaşılması için "Ebeveyn İzni" konusunda yasal düzenlemeler yapılması	ÇSGB, KSGM	Adalet Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Barolar Birliği, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
1.5. Kadının ekonomik ve sosyal yaşama katılımını kısıtlayan zihniyet, geleneksel yapı ve diğer engellerin azaltılması için erkeklerin de katılımı ile toplumsal bilincin yükseltilmesi	ÇSGB, KSGM, SHÇEK, GAP, MEB	İlgili kamu kuruluşları, Diyanet İşleri Başkanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı, Üniversitelerin Kadın Çalışma Merkezleri, Medya kuruluşları, Özel sektör, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları
1.6. Kadın girişimciliğinin eğitim, finansman, danışmanlık hizmetleri ile desteklenerek teşvik edilmesi	MEB, KOSGEB, İŞKUR, GAP İdaresi Başkanlığı	KSGM, Üniversiteler, TESK, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kadın Girişimciler Kurulu, STK'lar, Özel Sektör
1.7. Ev eksenli çalışan kadınların sosyal güvenlik sisteminden yararlanmaları konusunda bilgilendirilme çalışmaları yapılması	ÇSGB (SGK)	KSGM, MEB, GAP İdaresi Başkanlığı, SHÇEK, Barolar Birliği Kadın Komisyonları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
1.8. Meslek örgütleri ile işçi-işveren sendika ve konfederasyonlarında düzenlenecek eğitimlerle cinsiyet eşitliği bakış açısının yerleştirilmesi	İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	KSGM, Üniversiteler (KASAUM)
1.9. Kayıt dışı ekonomi ile mücadele kapsamında kadınların sosyal güvenlik sistemi içinde istihdamına yönelik çalışmalar yapılması	ÇSGB, Maliye Bakanlığı, İŞKUR	TÜİK, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, Barolar Birliği
1.10. Kadın istihdamını artırmak amacıyla okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasının sağlanması	MEB	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, STK'lar
1.11. Kadınların sendikal örgütlenmeye katılımının teşvik edilmesi ve sendika yönetimlerinde kadın temsilinin artırılması	İşçi İşveren Sendikaları ve Konfederasyonları	Kamu Kurum ve Kuruluşları, Özel Sektör

Hedef 2 : Kırsal kesimdeki kadınların ekonomik konumları iyileştirilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
2.1. Kırsal kesimde çalışan kadınların teknolojik imkanlardan ve gelişmelerden yararlanmasının sağlanması	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	MEB, Çevre ve Orman Bakanlığı, Valilikler, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, GAP İdaresi Başkanlığı, Özel sektör, STK'lar
2.2. Tarıma dayalı iş kollarında kadın girişimciliğinin özendirilmesi, kadınların kooperatif kurmasının desteklenmesi, mevcut kooperatifler içerisinde üyeliklerinin artırılması ve aktif rol almalarının sağlanması	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, MEB, Çevre ve Orman Bakanlığı, Meslek kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
2.3. Kırsal kesim kadınları için gelir getirici ve çalışma koşullarını iyileştirici, faaliyet çeşitliliğini artırıcı projeler yürütülmesi	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, MEB, İŞKUR	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, Üniversiteler, Çevre ve Orman Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Meslek kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları. STK'lar
2.4. Kadınlara yönelik tarımsal yayım hizmetlerinin daha yaygın ve etkili bir şekilde sunulması	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler, Özel Sektör, STK'lar
2.5. Tarımda çalışan kadınların sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi	Sosyal Güvelik Kurumu Başkanlığı, ÇSGB	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Odaları

Hedef 3 : İşgücü piyasasında cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele edilecek, kadın ve erkek arasında ücret farklılıklarının azaltılması sağlanacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
3.1. İş Kanunu'nun toplumsal cinsiyet eşitliğini temel alacak tanımları da içerecek şekilde yeniden gözden geçirilmesi	ÇSGB, KSGM	İŞ-KUR, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Barolar Birliği, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
3.2. Kadınlar ve erkekler arasında eşit işte farklı ücret uygulamalarına ilişkin veri üretilmesi	TÜİK, Üniversiteler	ÇSGB (SGK), İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Özel Sektör
3.3. Kadınlar ve erkekler arasında ücret farklılıklarının giderilmesine yönelik çalışmalar yapılması	İŞ-KUR, ÇSGB	Özel Sektör, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları
3.4. Kadınların istihdama girişte ve çalışma hayatında karşılaştığı her türlü ayrımcılığa karşı gerekli önlemlerin alınması	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İŞ-KUR	KSGM, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları

3.4 Yoksulluk

Kadınların Mevcut Durumu

Yoksulluk tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi güç bir kavramdır ve yoksulluğun çeşitli görünüşleri vardır. Gelir ve sürdürülebilir bir geçim sağlamaya yetecek üretim kaynaklarının yokluğu başta olmak üzere; açlık ve yetersiz beslenme; sağlıklı olmama; eğitim ve diğer temel hizmetlere ulaşamama veya sınırlı ulaşma; hastalık ve buna bağlı olarak ölümlerin artması; evsizlik ve yetersiz barınma koşulları; güvenli olmayan çevre koşulları ile sosyal ayırım ve dışlama olarak tanımlanabileceği gibi, yoksulluk aynı zamanda karar alma süreçlerine ve ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama katılmadan yoksun olmayla da tanımlanmaktadır. Bu durum, gelişmekte olan pek çok ülkede kitlesel yoksulluk biçiminde, gelişmiş ülkelerde ise, refahın ortasındaki yoksul semtler biçimindedir.³¹

Yoksulluk, bütün insanlık için temel bir sorun olmakla beraber, çoğunlukla kadınlar tarafından yaşanan bir olgudur, "yoksulluğun kadınlaşması" (feminization of poverty). Yoksulluk içinde yaşayan kadınların sayısı son yıllarda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, erkeklere oranla büyük artış göstermiştir. Yoksulluğun kadınlara özdeşleşmesi, politik, ekonomik ve sosyal dönüşümün kısa dönemdeki sonucu olarak ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelerde son zamanlarda önemli bir sorun haline gelmiştir. Ekonomik unsurlara ek olarak, cinsiyet rollerinin katılığı ve kadınların yetki ve karar alma mekanizmaları ile eğitim, öğrenim ve üretim kaynaklarına kısıtlı ulaşımının yanı sıra ailenin güvenliğini tehdit edebilecek diğer unsurların ortaya çıkması da bu durumun sorumlusu olan unsurlardır. Toplumsal cinsiyete dayalı bakış açısını ana görüş olarak tüm ekonomik analiz ve planlamalara yeterince yansıtılmaması ve yoksulluğun yapısal nedenleriyle yeterli düzeyde mücadele edilmemesi de bu duruma katkıda bulunan etkenlerdir.³²

*Gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk*³³

Türkiye'de Hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırlarına bakıldığında, 2006 yılında dört kişilik bir hanenin aylık yoksulluk sınırı gıda için 205 YTL, gıda ve gıda dışı harcamalar için ise 549 YTL'dir. Tablo 3.8'de 2002 ve 2006 yılında bu yoksulluk sınırının altında olan bireylerin yüzdeleri sunulmaktadır. Kırsal kesim açısından bir artış gözlemlenen göreceli yoksulluğun³⁴ yanı sıra, yoksulluğu yaşayan bireylerin yüzdesi 2002 ile 2006 arasında düşüş eğilimi göstermiştir. Kırsal alanlardaki yoksul kişi sayısı, kentsel alanlarda olduğundan daha yüksektir. 2006 yılında, kırsal kesimde yaşayan insanların yaklaşık olarak üçte birinin bir ay içerisinde gıda ve gıda dışı ürünler için sahip olduğu gelirin halen 549 YTL'den düşük olduğu görülmüştür. Yoksulluk hane büyüklüğüne bağlıdır, bir hane içerisinde aileye bağımlı çocukların sayısı ne kadar yüksekse, yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların yüzdesi de o kadar yükselmektedir. Tablo 3.9'da yoksulluk oranları eğitim ve toplumsal cinsiyet açısından analiz edilmektedir.

31 KSSGM, Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi (Türkçe-İngilizce) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Ankara, Eylül, s.184, 2001.

32 A.k., ss.184-185.

33 Gelir yoksulluğu satın alma gücünün bulunmaması anlamındadır ve bir bireyin geçimini sağlayabileceği minimum gelir düzeyinin altındaki gelir düzeylerine işaret eder.

34 Göreceli yoksulluk: Bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı göreceli anlamda yoksul olarak tanımlanır. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilir. 2002, 2003, 2004 ve 2005 yoksulluk çalışmalarında, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si göreceli yoksulluk sınırı olarak tanımlanmıştır. Göreceli yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, göreceli yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır. (TÜİK)

Tablo 3.8 Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksulluk oranları, yüzde (2002-2006)

	Türkiye		Kent		Kır	
	2002	2006	2002	2006	2002	2006
Gösterge						
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	0,74	0,92	0,04	2,01	1,91
Gıda (gıda+gıda dışı)	26,96	17,81	21,95	9,31	34,48	31,98
Kişi başına 1 \$'dan düşük	0,20	0,00	0,03	0,00	0,46	0,00
Kişi başına 2,15 \$'dan düşük	3,04	1,41	2,37	0,24	4,06	3,36
Kişi başına 4,3 \$'dan düşük	30,30	13,33	24,62	6,13	38,82	25,35
Görelî yoksulluk	14,74	14,50	11,33	6,97	19,86	27,06

Kaynak: TÜİK.

Tablo 3.9 Hanehalkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları, yüzde

Eğitim geçmişi	Bireysel yoksulluk oranı					
	2002			2006		
	TOPLAM	Erkek	Kadın	TOPLAM	Erkek	Kadın
TOPLAM	26,96	26,72	27,19	17,81	17,32	18,27
6 yaşından küçük fertler	33,17	32,92	33,44	24,78	25,12	24,43
Okur yazar değil	41,07	46,52	39,61	33,71	36,79	32,84
Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen	34,60	35,50	33,74	25,36	25,68	25,06
İlkokul	26,12	28,06	24,33	14,19	16,52	12,05
İlköğretim	26,47	28,40	24,10	18,06	16,47	19,66
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	19,49	17,38	8,07	9,69	4,89
Lise ve lise dengi meslek	9,82	10,99	8,24	5,20	6,06	4,05
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	1,22	2,12	1,01	1,28	0,56

Kaynak: TÜİK.

2002 yılında, toplam yoksulluk oranı erkeklerde yüzde 26,72, kadınlarda ise yüzde 27,19 olarak kaydedilmiştir. 2006 yılında ise bu oranlar sırasıyla yüzde 17,32 ve yüzde 18,27 olarak belirlenmiştir. Eğitim hesaba katıldığında, toplumsal cinsiyet farklılıklarının azaldığı, yok olduğu ve hatta tersine döndüğü görülmektedir. Yoksulluk oranları 2002 ile 2006 yılları arasında ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle azalma göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilmiş yeni bir yoksulluk ölçütü insani yoksulluktur. İnsani yoksulluk bir kısım bireylerin insanca yaşam imkanlarına sahip olmaması anlamına gelmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, insani yoksulluğu üç kriter temelinde hesaplamaktadır: beklenen yaşam süresi, eğitim ve ekonomik ve sosyal imkânlar. Türkiye'de ülke vatandaşlarının 40 yaşına kadar yaşamama olasılığı yüzde 8,9, 15 yaş üstünde olup da okuma yazma bilmeyen aynı yaş nüfusuna oranı yüzde 11,7, temiz su kaynaklarına ulaşamayanların nüfusa oranı yüzde 7 ve 5 yaş altı çocukların arasında kilosunu normalin altında olanların yaş nüfusuna oranı yüzde 8'dir.³⁵

35 United Nations Development Program, *Human Development Report 2005*, New York: UNDP, 2005, s. 227.

Nispeten düşük eğitim düzeyleri, nispeten yüksek okuryazar olmama oranları ve nispeten geniş ailelerinden dolayı, özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlar yüksek yoksulluk riskleriyle karşı karşıya kalmaktadır.

Sonuç

Ekonomik güç kullanımındaki cinsiyet eşitsizliği ve farklılıkları, ücretlendirilemeyen emeğin kadın ve erkek arasındaki eşitsiz dağılımı ve kontrolü, tüm olumsuz gelenek ve görenekler, kadının ekonomik bakımdan güçlendirilmesini önlemiş ve yoksulluğun kadınlaştırılmasını hızlandırmıştır.³⁶

TÜİK verilerine göre 2006 yılında, 15 yaş üstü kadın nüfusu 26.067.000 kişi, işgücü piyasasında yer alan kadın işgücü 6.480.000 kişi (yüzde 24,9) ve istihdam edilen kadın sayısı ise 5.810.000 kişi (yüzde 22,3) olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, çalışan kadınların yüzde 48,5'i tarımda istihdam edilmekte ve bunlardan yüzde 74,4'ü ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Kadınların işsizlik oranı yüzde 10,3'tür. Kadınlarda tarım dışı işsizlik oranı ise yüzde 17,9'dur. İstihdam ve işsizlik oranları yanında ücret farklılıkları ve eşitsizlikleri, kadınların işgücü piyasasındaki dezavantajlı durumunu ortaya koymaktadır.

Toplumda yoksulluğu ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri önlemede ve toplumsal huzuru sağlamada sosyal güvenlik sistemleri, sosyal hizmet ve yardım uygulamaları, ekonomi politikaları, istihdam politikaları önemlidir. Türkiye'de yoksullar çoğunlukla çalışmadığı veya kayıt dışı sektörlerde düşük ücretlerle çalıştığı ve prim ödeme gücüne sahip olmadıkları için sosyal güvenlik sisteminde yer alamamakta, sosyal hizmetler ve yardımlar aracılığıyla desteklenmektedirler.

1990'lardan bu yana, mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak ve gelir eşitsizliklerini azaltmak için birçok politika programı uygulanmıştır. Yoksulluğu azaltmayı hedefleyen etkinlikler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) dâhil olmak üzere birçok kamu kuruluşu tarafından yürütülmektedir. Bu konuya getirilen iki temel yaklaşım, mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasıdır.³⁷ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından kadınların sürdürülebilir gelire kavuşturulması ve ekonomik hayata entegre edilerek kadın yoksulluğunun engellenmesi amacıyla gelir getirici proje destekleri verilmektedir.³⁸ Ayrıca kadın yoksulluğunu engellemek için Teşvik Fonları kapsamında mikro-kredi uygulamaları yürütülmektedir. İl Özel İdaresi Kanunu çerçevesinde, bazı illerde başlatılan mikro-kredi uygulamaları 81 ilin tümüne yaygınlaştırılacaktır.

36 KSSGM, Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi (Türkçe-İngilizce) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Ankara, Eylül, 2001, s.12.

37 DPT, BM Yerleşik Koordinasyonu, Binyıl Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu, 2005, ss.16-17.

38 SYDGM, tarafından verilen bilgi, 2008.

Eylem Hedef ve Stratejileri

Hedef 1 : İstihdam dışında kalan yoksul kadınların konumlarını iyileştirici çalışmalar yapılacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
1.1. Kadın yoksulluğu ile mücadele çerçevesinde varolan kredi/mikro kredi uygulamalarının yaygınlaştırılması, ulaşılabilir kılınması, eşit dağılımının ve sürdürülebilirliğin sağlanması	Valilikler (İl Özel İdareleri), İŞKUR, Finans Kurumları	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar
1.2. Sosyal güvenlik sistemi dışında kalan ve çalışamayacak durumdaki kadınlara yönelik uygulanan sosyal yardım (aynı/nakdi yardım) ve hizmetlerin (sosyal konut tahsisi, kira desteği vb.) geliştirilmesi, ulaşılabilir kılınması, eşit dağılımının ve sürdürülebilirliğin sağlanması	SYDGM, Yerel Yönetimler, Valilikler, SHÇEK	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, STK'lar
1.3. Sosyal koruma anlayışına uygun olarak düzenli geliri güvence altına alacak çalışmalar yapılması	ÇSGB, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları

Hedef 2 : Yoksullukla mücadele eden sorumlu kuruluşlar arasında koordinasyon güçlendirilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
2.1. Sosyal yardım hizmetleri sisteminde sağlıklı işleyen bir bilgi işlem alt yapısı oluşturulması ve veri tabanları arasında entegrasyon sağlanması	SYDGM	İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, TÜİK, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Güvenlik Kurumu, SHÇEK, Valilikler, Yerel Yönetimler ile diğer ilgili Kamu Kurum ve Kuruluşları ve ilgili STK'lar
2.2. Sosyal yardım ve proje uygulamalarında mükerrerliğin önlenmesi amacıyla, sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla koordinasyon sağlanması	SYDGM	Sosyal Güvenlik Kurumu, SHÇEK, Sağlık Bakanlığı, TÜİK, ÖZİDA, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, GAP İdaresi Başkanlığı, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar

3.5. Yetki ve Karar Alma Mekanizmaları

Kadınların Mevcut Durumu

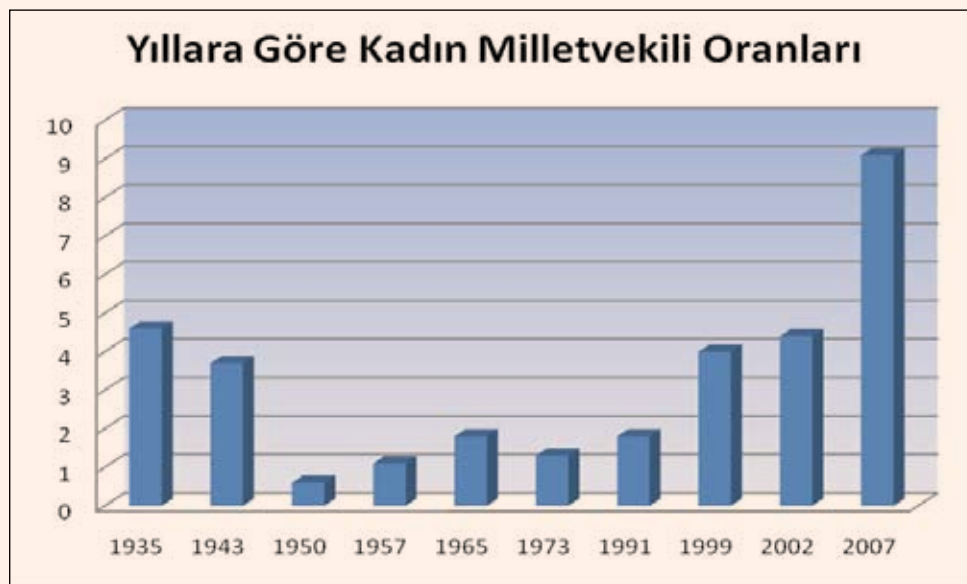
Kadınların siyasi karar alma ve kamu yönetimi süreçlerinde dengeli bir şekilde temsil edilmesi demokrasinin önemli bir koşuludur ve kamu yönetiminin kalitesi açısından hayati önem taşımaktadır. Kalkınma ve modernleşme hedeflerinin, kadınların karar alma ve yönetim süreçlerinin her düzeyinde aktif katılımı olmaksızın gerçekleştirilmesi mümkün değildir; çünkü bu yetki pozisyonlarında bütün toplumu etkileyecek kararlar alınmaktadır. Yetkili pozisyonlarda daha fazla kadının yer alması, kadın vatandaşların sorunları ve ihtiyaçlarına daha etkili çözüm getirilmesi anlamına gelecektir.

Siyasi karar alma

Bütün Türk vatandaşları, Anayasa'nın 67, 68 ve 70. maddelerinde belirtildiği gibi, yerel ve genel seçimlerde "seçme ve seçilme", "siyasi parti kurma" ve "belirlenen usule uygun olarak siyasi partilere katılma ve siyasi partilerden çekilme", "referandumlara katılma" ve "kamu hizmetine girme" haklarına sahiptir. Siyasi partilerin kadın kolları kurmasını engelleyen yasak 23.07.1995 tarihli 4121 sayılı kanun ile kaldırılmıştır (bkz. Anayasa'nın 68. Maddesi). Türkiye'de kadınlar ve erkekler eşit siyasi haklara sahiptir. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 83. Maddesi'nde "siyasi partilerin herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din mezhep ve benzeri sebepler gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemeyeceği" belirtilmektedir.

Ancak mevcut durumda, kadınlar siyasi alanda erkeklere göre çok daha az katılım göstermektedir. Seçme ve seçilme haklarını yerel seçimler için 1930'da, genel seçimler için ise 1934'te kazanan Türk kadınlarının, hali hazırda yüksek bir katılım düzeyine ulaşmış oldukları söylenemez (bkz. Tablo 3.10). 2007 Genel Seçim sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki 550 milletvekilinden sadece 50'sinin kadın olması arzu edilen noktanın çok altında bir durumu göstermektedir.

Tablo 3.10 Kadın milletvekillerinin oranı (1935-2007)

Kaynak: KSGM Türkiye'de Kadının Durumu Raporu 2007

Türkiye’de milletvekilleri, seçmenler için kullanılan bir orantılı temsil sistemi yoluyla seçilmektedir. Partiler aday listelerini yayınlamakta, seçmenler bireysel adaylara değil, partilere oy vermektedir. Dolayısıyla, kadınların meclise seçilmesi tamamen parti yönetimlerinin kadınları aday gösterme ve listelerde üst sıralarda sunma iradesine bağlı olmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de siyaset anlayışı, lider ağırlıklı parti yapılanması, adaylık süreçleri, siyasal yaşamın işleyişi ve örgütlenmesi, kadınların siyasal partiler içinde güçlü bir baskı grubu olarak örgütlenememeleri, kadınların siyasal rollerinin ve katılımlarının büyük ölçüde seçmenlikle sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Bazı siyasi partilerin 2002 ve 2007 seçimlerinde kadın aday sayılarına ilişkin veriler Tablo 3.11’de yer almaktadır.

Tablo 3.11 Seçim listelerinde kadın aday sayısı ve oranları

Parti Adı	Toplam kadın aday sayısı	Toplam Kadın Aday Oranı %	2002		2007		2002		2007		Toplam kadın aday sayısı	Kadın Aday adayı Sayısının Toplam kadın aday sayısına oranı %	Kadın Aday adayı Sayısının ilk 3 sıradaki kadın aday sayısına oranı %	Son 3 sırada kadın aday sayısı	Kadın aday sayısının son 3 sıradaki kadın sayısına oranı %	
			1. sırada kadın sayısı	2. sırada kadın sayısı	3. sırada kadın sayısı	1. sırada kadın sayısı	2. sırada kadın sayısı	3. sırada kadın sayısı								
AKP	62	11,27	1	12	5,15	0	0	1	6	0	6	454	13,66	2,64	25	40,32
CHP	55	10,00	7	13	5,58	1	4	3	5	3	4	246	22,36	5,28	22	40,00
ANAP	88	16,00	16	25	10,73	2	6	4	13	10	6	697	12,63	3,59	52	59,09
DP	55	10,00	12	8	3,43	4	2	4	0	4	6	458	12,01	1,75	25	45,45
MHP*	41	7,45	2	5	2,15	1	1	0	0	1	4	251	16,33	1,99	16	39,02
GP	119	21,64	29	30	12,88	4	8	11	10	14	12	980	12,14	3,06	49	41,18

Kaynak: <http://www.ka-der.org.tr> (*MHP’ye ait toplam kadın aday sayısı kaynak olarak kullanılan tabloda 35 olarak yer almakta olup grup çalışmaları sırasında söz konusu parti temsilci tarafından düzeltilmiştir.)

2002 ile karşılaştırıldığında, listede yer alan kadınların nispi sayılarında açık bir artış olduğu görülmektedir. Ancak, partilerin aday gösterdiği kadın oranı halen yüzde 20’nin altındadır ve bu kadınlar genellikle kendilerine listelerin alt sıralarında yer bulmakta ve sonuç olarak aday gösterilen kadınların çoğunluğu meclise seçilememektedir.

2007 seçimleri sonrasında partilerin meclisteki sandalye sayılarına göre bir değerlendirme yapıldığında; AKP’nin 340 milletvekilinden 30’unun, CHP’nin 98 milletvekilinden 9’unun, MHP’nin 70 milletvekilinden 2’sinin, DSP’nin 13 milletvekilinden 1’inin, DTP’nin 20 milletvekilinden 8’inin kadın olduğu görülmektedir. Kadın milletvekillerinin çoğu (16 milletvekili) İstanbul’dan seçilmiştir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, kadınların Türkiye Büyük Millet Meclisindeki temsili halen oldukça düşük bir düzeydedir. Türkiye’nin yakın çevresindeki ülkelere baktığımızda, bu oranın Bulgaristan’da yüzde 22, Bosna Hersek’te yüzde 14 ve Yunanistan’da yüzde 13 olduğunu görüyoruz.

Kadınların yerel düzeyde siyasi temsili

Yerel yönetimler, demokrasinin gelişmesinde kilit bir rol üstlenmektedir. Kadın belediye meclis üyeleri yerel düzeyde alınan kararları etkileyebilir ve bu kararların toplumsal cinsiyete daha duyarlı olmasını sağlayabilir. Buna karşın, siyasi yaşama katılımında ilk adım olarak değerlendirilebilecek yerel yönetimlere olan kadın katılımı Türkiye’de oldukça kısıtlı düzeydedir. Kadınların Mart 2004 seçimlerinin ardından yerel yönetimler açısından geldiği mevcut durum Tablo 3.12’de sunulmuştur. Tabloda da görüldüğü gibi, yerel düzeyde seçilen kadınların yüzdeleri aşırı düşüktür ve 1999 yılından bu yana kayda değer bir artış gerçekleşmemiştir.

Tablo 3.12 Yerel Yönetimlerde Kadın

	2004 TOPLAM	2004 % kadın	1999 TOPLAM	1999 % kadın
Belediye Başkanı	3.225	0,6	3.215	0,6
Belediye Kurulu Üyesi	34.477	2,3	34.084	1,6
İl Meclisi Üyesi	3.208	1,8	3.122	1,4

Kaynak: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü (2007)

Siyasete katılımın ilk basamağı muhtarlık ve ihtiyar heyetleridir. Gayri resmi kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Türkiye’deki muhtarların sayısı 52.929’dur. Ancak, bu pozisyondaki kadınların sayısı bilinmemektedir. Bu durum, konuya ilişkin toplumsal cinsiyet tabanlı verilerin üretilmesine ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedir.

Kadınların siyasetteki düşük temsilinin açıklanması

Yetki ve karar alma süreçlerine kadınların katılımlarında; kadınların eğitim düzeyi, ekonomik durumları ve aile içi sorumlulukları belirleyici etkenlerdir. Siyasetin erkek egemen bir alan olarak toplumsal kabul görmesi, kadınların bu alana katılımlarında kısıtlayıcı olmaktadır.

Kadınların yerel düzeyde siyasete katılımı Tablo 3.12’den de görüleceği üzere, ulusal düzeydeki temsil oranlarından daha da düşüktür.

Kamu yönetiminde kadın

Kamu sektörünün üst düzey pozisyonlarında kaç kadın yer almaktadır? Kamu yönetimindeki yönetici pozisyonlarında erkekler ve kadınlar arasında dengeli bir katılımın sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının yerleştirilmesi (gender mainstreaming) için çok önemlidir. Kadın liderler, kadınların sorunlarını göz önünde bulundurmaya daha meyillidir. Kadınların bilgi, beceri ve duyarlılıklarının yönetsel düzeylerde yansıtılmaması, yaşamın bütün alanlarında sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesini engelleyen bir etkidir.

Tablo 3.13 Bürokraside kadının durumu (2007)

ÜN VAN	KADIN % / TOPLAM	ÜN VAN	KADIN % / TOPLAM
Müsteşar	0 / 19	Genel Sekreter Yardımcısı	25 / 8
Müsteşar Yardımcısı	2,5 / 79	Daire Başkanı	14,1 / 1.979
Vali	0 / 155	Daire Başkan Yardımcısı	7,5 / 318
Vali Yardımcısı*	1,2 / 408	Bölge Müdürü	2,6 / 422
Genel Müdür	3,9 / 177	Kaymakam*	1,8 / 857
Genel Müdür Yardımcısı	6,6 / 514	Müdür	16 / 10.839
Başkan	6,8 / 131	Müdür Yardımcısı	27,3 / 7.731
Başkan Yardımcısı	8,7 / 57		
Genel Sekreter	30 / 10	TOPLAM	17,9 / 23.704

Kaynak: Devlet Personel Başkanlığı

*Vali Yardımcısı ve Kaymakam unvanları ile ilgili sayılar İçişleri Bakanlığında alınarak tabloya yansıtılmıştır.

1996 yılında hazırlanan KSGM Ulusal Eylem Planı ile karşılaştırıldığında, kamu yönetiminde yönetici pozisyonlarında bulunan kadınların sayısı artış göstermiştir. Ancak, çoğu düzeyde kadınların temsili halen oldukça sınırlıdır.

Adli teşkilat

Adli teşkilatta daha fazla kadının yer aldığı görülmektedir. 2007 yılında, Danıştay Başkanlığı'ndaki pozisyonların yüzde 40,9'u kadınlar tarafından üstlenilirken, Yargıtay'da kadınların oranı yüzde 29,9, Sayıştay'da yüzde 22,3 ve Anayasa Mahkemesi'nde yüzde 23,5 olmuştur. Yalnızca Danıştay Başkanlığı'nda bir kadın başkan görev almakta, Anayasa Mahkemesi'nde görev alan kadınlar ise daha çok Üye, Raportör ve Müdür gibi yönetici pozisyonlarında yer almaktadır. Buna ek olarak, Türkiye Barolar Birliği'ne kayıtlı 57.552 avukatın 18.947'si kadındır (yüzde 33).

Akademik teşkilat

Genele bakıldığında, akademik personel içerisindeki kadın oranı oldukça yüksektir, örneğin profesörlerin yüzde 27,1'i kadındır. Akademik personelde yer alan kadın oranı yüzde 38,9'dur ancak burada da kadınlar daha çok araştırma görevlisi veya okutman gibi pozisyonlarda çalışmakta ve rektör veya dekan gibi yönetici pozisyonlarında görev almamaktadır. Akademik personel içerisinde kadın rektörlerin oranı yüzde 5,3 iken, kadın dekanların oranı yüzde 12,6'dır.

Dışişleri Bakanlığı'nda kadın

Dışişleri Bakanlığı bünyesinde, Büyükelçi unvanına sahip kişilerin toplam sayısı 166 olup, bunların 15 tanesi kadındır (yüzde 9). Yurtdışında görev yapmakta olan yedi kadın Büyükelçi vardır. Başkonsolos unvanı ile yurtdışında çalışan 58 kişiden sadece ikisi kadındır. Ayrıca uluslararası örgütler nezdindeki Daimi Temsilciliklerinde diplomatik statüyü haiz 182 personelin 49'u kadındır.

Özel sektörde kadın

Kadınların özel sektördeki yönetici pozisyonlarındaki temsiline ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. Kadınların işletmelerde liderlik pozisyonlarına yükselme imkanları açısından, Türkiye uluslararası sıralamada 115 ülke arasında 57. sıraya yerleşerek birçok Avrupa ülkesini geride bırakmıştır.³⁹

Kadınların sendikalardaki temsiline baktığımızda, üç işçi konfederasyonlarının (DİSK, TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ) ile Kamu-Sen ve Memur-Sen'in Yönetim Kurullarında kadın üye bulunmadığını görmekteyiz. Sadece KESK Genel Merkezi Yönetim Kurulu'nda iki kadın üye bulunmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine göre, 28 iş kolunda faaliyet gösteren 91 sendikanın başkanlarından yalnızca beşi kadındır. Toplam 481 Yönetim Kurulu üyesinin sadece 32'si kadındır. Memur sendikaları bu açıdan nispeten daha iyi bir durumdadır. Bu alanda, 51 sendika başkanının 5'i, 325 merkez yöneticisinin ise 26'sı kadındır.

Sonuç

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda 1996 yılında hazırlanan bir önceki Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nda belirtilen amaçlara rağmen, kadınların özellikle siyasi alandaki temsili halen oldukça kısıtlıdır. Ancak, siyasi pozisyonlara daha fazla kadının aday gösterilmesi gereği yakın zamanda daha yüksek bir farkındalıkla değerlendirilmektedir. Sivil toplum örgütlerinin hem ulusal hem de yerel düzeyde gerçekleştirdiği aktif kampanyalar, bu farkındalığın elde edilmesine büyük katkılar sağlamıştır. Türkiye'nin "Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu"nda kadınların siyasete katılım oranlarının 2015 yılına kadar yüzde 17 olacağı öngörülmüştür.

Kadınların siyasetteki oranını arttırmak için sıklıkla uygulanan stratejilerden biri kotaların koyulmasıyla, siyasi partilerin uygun niteliklerde olmak üzere belirli bir oranda kadın aday göstermeye zorlanmasıdır. Bu strateji; anayasa, seçim kanununda yapılan kota düzenlemeleri veya siyasi partilerin gönüllü kota uygulamaları şeklinde yürütülmektedir. Türkiye'de kota uygulaması hakkında farklı görüşler bulunmaktadır.⁴⁰

39 Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu "OECD Ülkelerinde Kadınlar ve Erkekler", Ankara, 2008.

40 Aysun SAYIN, Kota El Kitabı "Geçici Özel Önlem Politikası:Kota" Ka-der yayınları, Ankara, Ağustos 2007.

Eylem Hedef ve Stratejileri

Hedef 1 : Yetki ve Karar Alma Süreçlerinde Kadın Temsiliyetinin Artırılması İçin Farkındalık Yaratacak, Bilgi ve Bilinç Düzeyi Artırılacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
1.1. Kadınların panel, seminer, konferans, kitap, broşür vb. araçlarla detaylı bir şekilde siyasal hak ve ödevleri konusunda bilgilendirilmesi	KSGM	Medya Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar
1.2. Parlamentoda, yerel yönetimlerde ve muhtarlık görevlerinde kadınların yer almasının önemi hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi	KSGM	İçişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Medya Kuruluşları, Üniversiteler, STK'lar
1.3. Gerek özel sektör gerekse kamuda kadınların karar alma mekanizmalarında yer aldığı olumlu rol modellerinin tanıtılması için çalışmalar yapmak	TRT	Kamu Kurum ve Kuruluşları KSGM Özel Sektör, TÜSİAD, Üniversiteler, STK'lar
1.4. Kamu sektöründe yetki ve karar alma mekanizmalarının her düzeyinde cinsiyet temelli verilerin düzenli olarak toplanması ve yayımlanması	Devlet Personel Başkanlığı	TÜİK, Kamu Kurum ve Kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Odaları
1.5. Kadınların parlamentoda ve yerel yönetimlerde temsiliğini artırmak üzere tüm toplumsal tarafların katılacağı tartışma ortamlarının oluşturulması ve çıktılarının topluma duyurulması	KSGM	Üniversiteler, Medya Kuruluşları, STK'lar
1.6. Kadınların siyasete katılımı konusunda farkındalık yaratmak için toplumun farklı kesimlerinden kadınları bir araya getiren platformlar olan kadın konseyleri ile birlikte yerel seviyede çalışılması	İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler YG 21 Kadın Meclisleri	Türkiye Belediyeler Birliği, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Kent Konseyleri Çatısı Altında Çalışan Kadın Çalışma Grupları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar

Hedef 2 : Kadınların siyasal hayata katılımı ile yetki ve karar alma süreçlerinde yer almasına katkıda bulunacak düzenlemeler yapılacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
2.1.Yerel yönetimler kapsamında ülkemizde sayısı 40 civarında olan kadın meclisi sayısının artırılması ve bu meclislerde alınan kararların uygulamaya yansıtılmasının sağlanması	Yerel Yönetimler	İçişleri Bakanlığı, KSGM, Üniversiteler, STK'lar
2.2. İşçi-İşveren sendika ve konfederasyonları ile meslek odalarında var olan kadın birimlerinin etkinliğinin artırılması	İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Odaları	KSGM
2.3. Kadın birimleri olmayan işçi-İşveren sendika ve konfederasyonları ile meslek odalarında bu birimlerin kurulması	İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Odaları	KSGM
2.4. Yetki ve karar alma süreçlerine hazırlamak üzere, eğitimde kız çocuklarının özellikle sınıf başkanlığı ve okul temsilciliği gibi görevlerde yer alması için teşvik edilmesi	MEB	KSGM, Okul Yönetimleri, STK'lar

Hedef 3 : Kamu politikaları kadın-erkek eşitliğini sağlar hale getirilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
3.1. Kamu kuruluşlarında orta ve üst düzey yönetici atamalarında kadın-erkek eşitliğini gözetilecek yaklaşımların benimsenmesi	Kamu Kurum ve Kuruluşları	
3.2. Çalışma hayatında yönetici konumundaki kadın sayısının artması için gerekli desteğin sağlanması	Kamu Kurum ve Kuruluşları	İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Özel sektör

3.6 Sağlık

Kadının Mevcut Durumu

Kadınların sağlık hizmetlerinden eksiksiz, eşit ve mümkün olan en yüksek düzeyde yararlanabilmelerinin sağlanması, kadınların insan haklarının eksiksiz olarak sağlanmasının bir önkoşuludur. Kadın ve sağlığa ilişkin toplumsal cinsiyet konuları iki geniş kategori çerçevesinde değerlendirilebilir; toplumsal cinsiyete ilişkin sağlık sorunları ve hastalık riskleri ile kadınların sağlık hizmetlerine erişimi ve bu hizmetleri kullanması.

Kadın sağlığı duygusal, sosyal ve fiziksel iyiliği kapsamakta ve biyolojik, sosyal, siyasal ve ekonomik koşullar tarafından belirlenmektedir.⁴¹ Kadınlara ilişkin önem arz eden sağlık konuları üreme sağlığı ve aile planlamasıdır. Ancak, kadınların genel olarak erkeklerden daha uzun yaşaması, erkek ve kadın arasındaki sağlık konularına farklı bir yaklaşım getirilmesini gerektirir. Kadın sağlığı, aile ve toplumdan kaynaklanan psiko-sosyal etkenler, kadının bireysel sağlık durumu, kadının üremedeki rolü ve sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği ve durumu gibi çeşitli faktörlerin etkisi altındadır. Sağlık sorunları sağlıksız çalışma koşulları sonucunda oluşabileceği gibi, istismara ve şiddete maruz kalma etkeninden de kaynaklanabilir. Aile içi şiddetin mağdurları çoğunlukla kadınlardan oluşmaktadır. Ayrıca, kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde bölgesel farklılıklar da mevcuttur.

Demografik yapı

31 Aralık 2007 itibarıyla, Türkiye'nin toplam nüfusu 70.586.256, erkek nüfusu 35.376.533, kadın nüfusu ise 35.209.723 olarak kaydedilmiştir. Türkiye nüfusunun ortalama yaşı 28,3 (kadınlarda 28,8, erkeklerde 27,7) olarak belirlenmiştir.⁴² 2007 yılında, doğuşta beklenen yaşam süresi kadınlarda 74,2, erkeklerde ise 69,3 yıl olarak tespit edilmiştir.⁴³ 1997 yılı verileri ile karşılaştırıldığında, erkek ve kadının doğuşta beklenen yaşam süresinde artış olduğu ve yaklaşık dört yıl arttığı görülmektedir; bu durum ekonomik koşullarda ve sağlık hizmetlerinde kaydedilen gelişmelerle açıklanabilir. Doğuşta beklenen yaşam süresindeki bu artış ileri yaştaki kadınların sayısında da artışa sebep olmakta ve kadınların sağlık koşullarını açık bir şekilde etkilemektedir.

Doğurganlık hızı⁴⁴

İlk evlenme yaşındaki artış⁴⁵ ve aile planlaması hizmetlerindeki iyileşme sonucunda, toplam doğurganlık hızında (diğer bir deyişle, bir kadının doğurganlık süresinin sonuna kadar sahip olduğu çocuk sayısında) kayda değer bir azalma görülmüştür. Toplam doğurganlık hızı 1978'de 4,33, 1993'te 2,65, 2003'te ise yüzde 2,23 olarak kaydedilmiştir. Tablo 3.14'de gösterildiği gibi, toplam doğurganlık hızı eğitim düzeyine, yerleşim yerine ve bölgeye göre değişiklik göstermektedir. En yüksek oran 4 çocuk ile Doğu Anadolu'da görülürken, bu sayı Kuzey, İç ve Güney Anadolu'da ikiye, Batı Anadolu'da ise ikinin de altına düşmektedir.

41 UN Department of Public Information, 1996, Platform for Action and the Beijing Declaration, New York, paragraf 89.

42 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre.

43 Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri, Nüfus ve Demografi, Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Grafiği, <http://hkg.tuik.gov.tr/goster.asp?aile=1>.

44 Kadın sağlığı ile ilgili istatistiklerin çoğu, 1963'ten bu yana beş yılda bir ülkeyi temsil eden bir örneklem üzerinde gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarından (TNSA) alınmıştır. En yakın araştırma 2003 yılında gerçekleştirilmiştir.

45 Ortalama ilk evlenme yaşı, 25-49 yaş grubundaki kadınlarda 20'dir. Eğitim düzeyi bu rakam üzerinde büyük etki yaratmakta, eğitim düzeyi yüksek olan kadınlarda ilk evlenme yaşlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 3.14 Türkiye’de Kır-kent ayrımı, bölgeler ve eğitim durumuna göre toplam doğurganlık hızı (2003)

Bölge	
Batı	1,88
Güney	2,30
İç	1,86
Kuzey	1,94
Doğu	3,65
Eğitim	
Eğitimsiz / İlköğretim mezunu olmayan	3,65
İlköğretim ilk düzey	2,39
İlköğretim ikinci düzey	1,77
Lise veya üstü	1,39
Bölge	
Türkiye	2,23
Kentsel	2,06
Kırsal	2,65

Kaynak: TNSA 2003

Toplam doğurganlık hızındaki düşüş, kadınların ve annelerin sağlık göstergelerinde önümüzdeki yıllarda bir iyileşme yaşanmasını sağlayacaktır. Bu durum uzun vadeli sağlık politikaları açısından değerlendirildiğinde, uzun vadede, anne-çocuk sağlığı için sunulan hizmetlerin bir kısmının diğer sağlık sorunlarına aktarılabilmesi sonucuna varılabilir.

Aile planlaması

2003 yılında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’na göre, hayatının bir zamanında evlenmiş ve evli kadınların neredeyse tümünün en azından bir aile planlaması yönteminden haberdar olduğu görülmüştür; ailelerin yüzde 71’i gebelik önleyici yöntemler kullanmakta olup, yüzde 43’ü etkili bir modern yöntemden, yüzde 28’i ise geleneksel yöntemden yararlanmaktadır. Karşılaştırma yapıldığında, dünya üzerinde ailelerin yaklaşık olarak yüzde 60’ı gebeliği önleyici herhangi bir yöntemle, yüzde 54’ü ise modern bir yöntemle başvurmuştur.⁴⁶ Gebelik önleyici araçlardan yararlanan kişilerin çoğunluğu (yüzde 58) bu hizmeti mevcut 1. Basamak Sağlık Kuruluşları ve Anne-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlama Merkezleri (AÇSAP) gibi kamu kuruluşlarından almıştır. Ana hizmet kaynaklarının ikincisi eczaneler olmuştur. Türkiye’de isteyerek düşük yapma hakkı yasalar ile tanınmıştır. Ancak, mevcut mevzuata göre, kadının evli olması durumunda gebeliği sonlandırmak için eşinin onayına ihtiyaç duyulmaktadır. 2003 TNSA verilerine göre, 100 gebelikten 21’i canlı doğumla sonuçlanmamış, bunların 11’ini ise isteyerek düşükler oluşturmuştur. 1993 TNSA verilerine ise isteyerek düşük oranı 100 gebelikte 18 olarak gerçekleşmekteydi. Zaman içerisinde meydana gelen bu azalma, aile planlama hizmetlerindeki gelişmeye atfedilebilir.

⁴⁶ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003, Ankara, Türkiye, Ekim 2004, http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2003/data/ismet_turgay_sunus_tnsa-2003_02.pdf, s. 35.

Anne sağlığı

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre, "anne ölümü (maternal ölüm)", bir kadının gebelik süresince, doğumda veya gebeliğin sonlanmasından sonraki 42 gün içerisinde, gebeliğin süresine ve yerine bakılmaksızın, arzi veya tesadüfi sebeplerden olmamak üzere, gebelik durumunun ya da gebelik sürecinin şiddetlendirdiği bir nedenden kaynaklanan ölümü olarak tanımlanmaktadır.

2005 yılında gerçekleştirilen Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışması anne ölüm oranının 100,000 canlı doğumda 28,5 olduğunu göstermiş, bu oran kırsal kesimde 40,4, kentsel kesimde ise 20,7 olmuştur.

Kırsal kesimde gözlemlenen olumsuz koşullar, doğum öncesi bakım hizmetlerinin yetersiz olması, doğumun sağlıksız koşullarda gerçekleştirilmesi ve kadının, ortalama olarak erken yaşlarda doğum yapması olarak sayılabilir. Anne sağlığını iyileştirmeye yönelik politikalarda, kırsal kesimler öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Anne ölümlerinin genel olarak üç önlenebilir sebebi vardır: sağlık hizmeti sağlayıcılara ilişkin etkenler, sağlık hizmetlerinin sunulmasında kullanılan materyaller/donanımla ilgili etkenler ve hane içi ve sosyal etkenler. Son olarak sayılan kategori hem kırsal hem de kentsel alanlarda en sık dile getirilen konudur: gebe kadınlar ve/veya aileleri sorunları fark edememekte ve tıbbi tedavi talebinde bulunmamaktadır (veya bu talepte çok geç bulunmaktadır).⁴⁷ Gebe kadınların doğum öncesi bakım hizmeti almasını engelleyen diğer etkenler ise sosyal güvenlik eksikliği, gelir yetersizliği, sağlık kuruluşlarının uzaklığı veya yetersiz sağlık hizmetleri, eşten veya kayıvalıdeden izin alma yükümlülüğü, sağlık personelinin olumsuz davranışları ve kadınların okuryazar olmaması olarak sayılabilir.⁴⁸

Ancak, 1993 yılı ile bir karşılaştırma yapıldığında, doğumlarını sağlık kuruluşlarında yapan kadınların yüzdesi 1993 yılında yüzde 60 iken 2003 yılında yüzde 79'a yükselmiştir. Daha yüksek eğitim düzeylerinden gelen kadınlarda, bu oran yüzde 99'a yükselmektedir. Buna karşın, 2003 yılı verilerine göre 5 gebe kadından 1'inin halen doğum öncesi bakım almamakta olduğu ve 6 doğumdan 1'inin doktor veya eğitimli sağlık personeli desteği olmaksızın gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu yüzden, bütün doğumların sağlıklı koşullarda gerçekleştirilmesini sağlayacak önlemlerin benimsenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bebek ve çocuk ölümleri

1993 yılından 2003 yılına kadar, bebek ölüm oranları 1.000 canlı doğum başına 53'ten 29'a gerilemiş, 5 yaş altı çocuklarda ölüm oranı 1.000 çocuk başına 61'den 37'e inmiştir. Bu oranların kırsal ve kentsel (kentlerde oranlar daha düşüktür) alanlara ve bölgelere göre değişiklik sergilediği gözlemlenmiştir. En yüksek bebek ve çocuk ölüm oranları Doğu bölgesinde görülmüştür.⁴⁹ Çocuk ölümlerinin başlıca sebepleri sosyo-ekonomik nedenler, annenin doğumdaki yaşının genç olması, kısa doğum aralıkları ve doğumda düşük ağırlığa sahip olma olarak sayılabilir.

47 2005 Ulusal Anne Ölümleri Çalışması.

48 Sağlık Arama Davranışı Araştırması, Ankara, 2007.

49 TNSA 2003.

Kız çocukları

Yasalara göre, kızlar ve erkekler 17 yaşını doldurmadan evlenemezler. Ancak, istisnai koşullar söz konusu olduğunda, hâkim 16 yaşın üstünde olan bir kızın veya erkeğin evlenmesine, ailelerinin veya yasal vasilerinin onayını alarak izin verebilir. 2006 TÜİK verilerine göre, kadınların yüzde 31,7'si 18 yaşın altında evlenmiştir. Erken yaşta evlenmenin bir sonucu da, erken yaşta doğum yapmaktır. Erken evlilikler özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da görülmektedir. Kızların erken yaşta evliliğe zorlanmasıyla birlikte, üreme sağlığı açısından birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de yasalar ile yasaklanmış olmasına ve insan hakkı ihlali olduğu genel olarak kabul edilmiş olmasına⁵⁰ karşın erken yaşta evlendirme, kuma, berdel,⁵¹ gibi uygulamalar ile karşılaşılabilmekte, bu tür durumlara maruz kalan kız çocukları fiziksel ve psikolojik sağlık riskleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu gibi uygulamalar Ceza Yasası ile açık biçimde suç sayılmakta ve cezalandırılmaktadır; ancak sorunu tam olarak ortadan kaldırmak eğitim ve bilinçlendirme ile mümkündür.

Tüm bunların yanında engelli kadınların sağlık durumları da ayrıca değerlendirilmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli kadınların sağlık durumlarını etkileyen faktörler, genel olarak engellilerin toplumsal hayata katılmalarını engelleyen fiziksel sınırlılıklar, eğitim yetersizliği ve psikolojik etkenlerdir.

Sonuç

Anne ve çocuk sağlığı konuları halen çok önemli bir meseledir. Bunun sebepleri, çocukların ve doğurganlık çağındaki kadınların nüfus içerisinde geniş bir grubu oluşturması, çocuk, bebek ve anne ölüm oranlarının nispeten yüksek seyretmesi ve aile planlaması hizmetlerinin ve doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetlerinin istenen düzeye erişmemiş olmasıdır. Anne-çocuk sağlığı konuları ve aile planlaması hizmetleri devletin önceliği olmuş ve gelişmekte olan illeri, büyükşehirlerdeki gecekonduları, kırsal kesimi ve belirli risk gruplarını hedef alan çeşitli politika programları gerçekleştirilmiştir. Bu tür programların bir örneği de, 2003-2007 yılları arasında gerçekleştirilen "Türkiye Üreme Sağlığı Programı"dır. Bu Programın genel amacı nüfusun, özellikle de kadınların ve kız çocuklarının üreme sağlığı durumunu iyileştirmek olarak belirlenmiştir. Program kapsamında gerçekleştirilen bir etkinlik, 12'si bölgesel olmak üzere 75 Üreme Sağlığı Eğitim Merkezi'nin kurulması ve bu merkezlerde cinsel yolla bulaşan hastalıklara ilişkin olarak hem hizmet içi eğitimlerin hem de bilgilendirme hizmetlerinin sunulması olmuştur. Bir diğer örnek ise, ailelerin çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürme koşuluyla belirli miktarlarda para aldığı Şartlı Nakit Transferi Sağlık Yardımları'dır.

50 Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun yanı sıra pek çok uluslararası belge, kız çocuklarının maruz kaldığı ayrımcılık içeren bu ve benzeri uygulamaların ortadan kaldırılması gereğine vurgu yapmaktadır.

51 Ailenin kız ve erkek çocuğunun diğer ailenin kız ve erkek çocuğuyla karşılıklı olarak aynı zamanda evlendirilmesi.

Eylem Hedef ve Stratejileri

Hedef 1 : Kadınların sağlık hizmetlerine erişim koşulları ve verilen hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesi için politika geliştirme dahil gereken tüm önlemler alınacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
1.1. Kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmak üzere politikalar geliştirilmesi, mevzuat ve idari düzenlemelerin gözden geçirilmesi	Sağlık Bakanlığı	KSGM, Üniversiteler, STK'lar
1.2. Sağlıkta Dönüşüm Programı ile uygulamasına başlanan Aile Hekimliği sisteminde kadın sağlığına ağırlıklı olarak yer verilmesi	Sağlık Bakanlığı	Üniversiteler
1.3. Engelli kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırıcı politikalar geliştirilmesi	Sağlık Bakanlığı, Özürlüler İdaresi Başkanlığı	KSGM, SHÇEK, STK'lar
1.4. Gebe ve emziren kadınlar başta olmak üzere tüm kadınların maruz kaldıkları çevresel ve mesleki sağlık risklerinin ortadan kaldırılması için politikalar geliştirilmesi	Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı	KSGM, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
1.5. Kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını desteklemek üzere Aile Danışma Merkezi, Toplum Merkezleri, ÇATOM ve Halk Eğitim Merkezleri gibi ağırlıklı olarak kadınlara hizmet sunan kuruluşların sayıca artırılması, bu kuruluşlarda görev yapan personelin toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip olması amacıyla bilinç artırıcı programlar geliştirilmesi	Sağlık Bakanlığı, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı, MEB	KSGM, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar
1.6. Sağlık kuruluşlarında kadınların yoğun olarak karşılaştıkları hastalıklara (menopoz sonrası kemik erimesi, üreme sistemi kanserleri gibi) özel teşhis ve tedavi birimlerinin yaygınlaştırılması	Sağlık Bakanlığı	Üniversiteler, Meslek Kuruluşları
1.7. Kadın sağlığına yönelik erken tanı ve tarama programları geliştirilmesi	Sağlık Bakanlığı	Üniversiteler
1.8. Genç, erişkin ve ileri yaştaki kadın gruplarına yönelik sağlık politikaları ve destek programları geliştirilmesi	Sağlık Bakanlığı	SHÇEK, Üniversiteler
1.9. İleri yaştaki kadınlara yönelik kurumsal ve hizmet amaçlı destek mekanizmalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması	Sağlık Bakanlığı, SHÇEK	Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar
1.10. Sağlık personeli yetiştiren fakülte ve yükseköğretim kurumlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularının yer alması	YÖK	Sağlık Bakanlığı, KSGM, TTB, Üniversiteler, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri, STK'lar
1.11. Sağlık Bakanlığı personeli arasından oluşturulacak eğitici havuzu ile tüm illerde sağlık personeline toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularında duyarlılık eğitimi verilmesi	Sağlık Bakanlığı, KSGM	Üniversiteler, STK'lar
1.12. Sağlık Sektörü İçin Ulusal Stratejiler ve Eylem Planı (2005-2015) hedefleri doğrultusunda kırsal alanlar öncelikli olmak üzere tüm Türkiye'de anne ölümlerinin azaltılması	Sağlık Bakanlığı	Üniversiteler, STK'lar

Hedef 2 : Sağlık konusunda doğru davranış ve tutum geliştirilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
2.1. Kadınların sağlık hizmetlerine erişiminin önemini vurgulayan bilinçlendirme çalışmaları yapılması	Sağlık Bakanlığı, KSGM	Diyanet İşleri Başkanlığı, Medya Kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
2.2. Kadınların üreme sağlığı başta olmak üzere genel sağlık konuları hakkında bilinçlendirilmesi	Sağlık Bakanlığı, SHÇEK, GAP İdaresi Başkanlığı	KSGM, TTB, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
2.3. Erkeklerin aile planlaması, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve üreme sağlığı başta olmak üzere kadın sağlığı konusunda bilinçlendirilmesi	Sağlık Bakanlığı	KSGM, Genel Kurmay Başkanlığı Medya Kuruluşları, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar
2.4. Kadın sağlığı konusunda eğitim ve bilinçlendirme etkinliklerinde uzmanlaşmış STK'ların yer alması	Sağlık Bakanlığı, SHÇEK, KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler	STK'lar
2.5. Engelli kadınlara sağlık eğitimi verilmesine ilişkin çalışmalar yapılması	Sağlık Bakanlığı, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, SHÇEK	STK'lar
2.6. Erken evliliklerin ve akraba evliliklerinin kadın ve çocuk sağlığına olumsuz etkileri hakkında toplumun bilinçlendirilmesi	Sağlık Bakanlığı, KSGM, Valilikler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Gen. Müd.	Medya Kuruluşları, Üniversiteler, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK'lar

Hedef 3 : Kadın sağlığına ilişkin araştırmalar, bilimsel çalışmalar ve bilgiler yaygınlaştırılacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
3.1. Kadın sağlığı araştırmalarının yaygınlaştırılması ve desteklenmesi	Sağlık Bakanlığı, Üniversiteler	TÜİK, TÜBİTAK
3.2. Tüm sağlık istatistiklerinin cinsiyet temelli olarak tutulmasının sağlanması	Sağlık Bakanlığı, TÜİK	KSGM, HÜNEE

3.7. Medya

Kadının Mevcut Durumu

Medya, kadın ile erkeğin yer alışına eşitlikçi bir anlayışla yer vermek suretiyle kadın erkek eşitliğinin ve kadınların ilerlemesinin sağlanmasında önemli bir role sahiptir. Son yıllarda medya tarafından çeşitli sosyal sorumluluk projelerinin desteklendiği görülse de medya genel olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden yaratmaktadır. Kadınların medyada klişe rollerle temsil edilmesi ve şiddet içeren küçültücü kadın imajına sıkça yer verilmesi ile toplumda mevcut cinsiyet ayrımcılığının devamlılığı sağlanmaktadır. Medya sektörü, kadınların özellikle üst düzey yönetici konumlarına eşitsiz katılımı ve kadınların bilgisayar ve internet gibi iletişim sistemlerine erkeklere kıyasla çok daha az erişimi ile karakterize edilmektedir. Kadın ve medya konusu üç farklı başlık altında incelenecektir:

- Kadınların medyada yer alışı ya da medyada konu olarak kadınlar;
- Medya sektöründe kadın istihdamı;
- Medyanın kullanıcıları ya da tüketicileri olarak kadınlar.

Kadınların medyada yer alışı ya da medyada konu olarak kadınlar

Medya alanında kadınları görmezden gelme, kadınları küçük düşürücü bir şekilde yer verme ya da kadın ve erkeklerin kalıplaşmış rollerini pekiştirme tüm dünyada yaşanan ortak bir sorundur. Uluslararası bir araştırmaya⁵² göre, incelenen tüm haberlerin sadece yüzde 21'inde kadınlara bir konu olarak yer verilmektedir. (yüzde 22 televizyonda, yüzde 21 gazetede ve yüzde 17 radyoda). Kadınlar haberlerde yer aldıklarında çoğu kez toplumsal cinsiyet kalıpları çerçevesindeki rolleri ile yansıtılmaktadır. Örneğin haberlerde mağdur kadın portrelerine erkeklere oranla iki kat daha fazla yer verilmektedir (yüzde 9'a yüzde 19). Türkiye'de de benzer sonuçlarla karşılaşmıştır.⁵³ kadınların yer aldığı haberlerin yüzde 32,3'ü eğlence (erkekler yüzde 21,6), ve yüzde 17,4'ü suç ve şiddet (erkekler için yüzde 22,2) içerikli olup, kadınlar "ağır konular" olarak nitelendirilen politika ve ekonomi haberlerinde kendilerine yer bulamamaktadır. Aynı araştırma sonuçlarına göre cinsel içerikli haberlerin çoğu kadınlar ile ilgilidir (kadınlar için 126, erkekler için 29) ve bu haberlerde kadınlar erkeklere oranla daha fazla teşhir edilmektedir.

Türkiye'de yapılan bir diğer araştırma,⁵⁴ kadınların durumu ve statüsünün değişmesine rağmen işgücünün geleneksel cinsiyet rollerinin çoğunlukla yerli dizilere yansıtıldığı, aile ve annelik üzerinde odaklanarak kadınların çoğu kez ev kadını olarak yansıtıldığını göstermektedir. TV dizilerinde ev, kadınların alanı olarak gösterilirken, sokaklar erkeklerin alanıdır. Aynı şekilde, kadınlara yönelik gazete eklerinde el sanatları, ev işleri, yemek tarifleri ve aile ilişkilerinin uyumlaştırılması konularında pratik bilgiler verilmektedir.

52 The Global Media Monitoring Project (GMMP), "Haber kim yapıyor? başlıklı araştırma 2005 yılında 76 ülkede 13,000 TV programı, radio yayını ve gazete haberini incelemiştir.

53 "Medya ve Toplumsal Katılım" Projesi kapsamında, British Council desteğiyle, Mine GENCEL BEK tarafından 2005'te yapılmıştır ve 4 gazetede 16,060 haber incelenmiştir.

54 "Popüler Kültür Ürünlerinde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek Öğeler" başlıklı araştırma 2000 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür.

Kadına yönelik aile içi şiddetle ilgili haberlerin sadece yüzde 9,1'i gazetelerin ilk sayfasında yer almakta, bu konu ile ilgili haberlerin çoğu üçüncü sayfada çıkmaktadır.⁵⁵ Aile içi şiddetin önlenmesine yönelik politikalara/faaliyetlere ilişkin gazete haberlerinin oranı çok düşüktür. Saldırıya uğrayan kadınların fotoğraflarına (genellikle erkek olan) saldırgandan yüzde 16 daha fazla yer verilerek kadın teşhir edilmekte, özellikle saldırganın davranışını meşrulaştıracak ifadeler kullanılmaktadır. Örnekleme dahil olan gazete yazılarının içerik analizine göre medya, şiddetle ilgili haberleri duygusallaştırma, bunu bir mizah/espri materyali olarak kullanma ve pornografik alıntılara dönüştürme eğilimindedir.

Medya sektöründe çalışanlar olarak kadınlar

Özel yayın şirketlerinin sayısının artması ile birlikte 1990'ların başından itibaren medya sektöründeki kadın sayısı, özellikle görsel medya ve sinema alanlarında artmaktadır. Ancak medya sektöründe çalışan kadınların çoğu orta düzeydeki pozisyonlarda çalışmaktadır. Ayrıca kadınların medya alanındaki mülkiyet sahipliği oranlarının çok düşük olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 3.15 yayın kurumlarında ücretli olarak çalışan kadın oranının 2002'de yüzde 33,7 olduğunu göstermektedir. Bu oran, yayın kurumlarında çalışanların çok büyük bir kısmını istihdam eden ulusal düzey ile karşılaştırıldığında, bölgesel (yüzde 43,9) ve yerel (yüzde 43,2) düzeyler için daha yüksektir. Ücretli kadın çalışanlar, çoğunlukla "izleyici ve/ya dinleyicinin gözüne ve kulağına hitap eden" spikerler olarak istihdam edilmektedir. Yönetici konumunda çalışan kadınların sayısı düşüktür.

Tablo 3.15 Yayın Kurumu Sayısı ve Ücretli Çalışanların Sayısı

Yayın türü	Yayın kurumlarının sayısı	Ücretli ortalama çalışan sayısı		
		Kadın	Erkek	Toplam
Tüm yayın türleri	1.282	4.999 (%33,7)	9.851 (%66,3)	14.850 (%100)
Ulusal yayın	52	3.253 (%30,0)	7.574 (%70,0)	10.827 (%100)
Bölgesel yayın	121	540 (%43,9)	690 (%56,1)	1.230 (%100)
Yerel yayın	1.109	1.205 (%43,2)	1.586 (%56,8)	2.791 (%100)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK); 2002 yılı "Yayın Kurumu Sayısı ve Çalışanların Nitelikleri Araştırması"

Yazılı medya alanında çalışan kadın sayısı, görsel işitsel medya alanında çalışan kadın sayısından düşüktür. Yazılı medyada kadınlar, basım ya da dağıtım bölümlerine kıyasla daha çok yayın bölümünde çalışmaktadır. Medyada grafikerlik, sayfa editörlüğü, yazı işleri müdür yardımcılığı gibi mesleklerde çalışan kadın sayısı, bu görevlerde yer alan erkek sayısına daha yakinken üst düzeylerde (genel yayın yönetmeni, baş editör, yayın koordinatörü) görev alan erkek ve kadın sayısı arasında ciddi fark (kadınların oranı sadece yüzde 15'tir) bulunmaktadır. Kadınların üst düzey pozisyonlara atandığı alanlar genellikle reklam ve pazarlama bölümü olup, kadınlar bu

⁵⁵ Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun (UNFPA) teknik desteğiyle yürütülmekte olan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi kapsamında Abdülrezak ALTUN ve Mine GENCEL BEK tarafından yapılan araştırma. Aralık, 2007.

alandaki çalışanların yüzde 52,1'ini oluşturmaktadır.⁵⁶ Bu kapsamda kadın ve erkeklerin diğer sosyal alanlarda eşit olmayan statüsünün medya sektöründe tekrar üretildiği sonucuna varılabilir.

Medyanın tüketicileri ya da kullanıcıları olarak kadınlar

Kadınlar günde ortalama 4,4 saat televizyon izlemektedir. Evli ve ilköğretim mezunu kadınlar, bekar ve lisans/yüksek lisans mezunu kadınlardan daha fazla televizyon izlemektedir. Kadınlar çoğunlukla yerli dizileri izlemekte (yüzde 59), bunun ardından haber bültenleri (yüzde 18) ve kadın programları (yüzde 6) gelmektedir. Kadınlar eğitici programları ve sağlık programlarını hemen hemen hiç izlememektedir. Kadınlara televizyonda hangi programları daha çok görmek istedikleri sorusu yönetildiğinde ilk sırada sağlık programları (yüzde 62,4) gelmekte, bunu haberler (yüzde 7,4) ve belgeseller (yüzde 7,1) izlemektedir.⁵⁷

Kadınların bilgisayar ve internete erişimi de önemli bir konudur. 2007 yılı Hanehalkı Bilişim ve Teknolojileri Kullanımı Araştırması'na (TÜİK, 2007) göre, 2007 yılında hanelerin sadece yüzde 18,9'u internet erişim imkanına sahiptir. Son yıllarda bilgisayar ve internet kullanımı çok önemli ölçüde yükselmiş olmakla birlikte nüfusun yüzde 67'si bilgisayar, yüzde 70'i ise interneti hiç kullanmamıştır. Kırsal alanlarda bilgisayar ve internet kullanımı daha düşüktür; bu oran kadınlar için daha da düşüktür (kırsal alanlarda Nisan-Haziran 2007 döneminde kadınların sadece yüzde 8,55'i internet kullanmıştır). Türkiye geneline bakıldığında erkekler, gerek bilgisayar (Nisan-Haziran 2007 döneminde yüzde 21'e karşı yüzde 38) gerek interneti (Nisan-Haziran 2007 döneminde yüzde 18'e karşı yüzde 35) kadınlardan daha fazla kullanmıştır.

En fazla bilgisayar ve internet kullananlar, yükseköğretim, fakülte ve üstü mezun kişilerdir (sırasıyla yüzde 85 ve yüzde 83). 2007 yılı Nisan-Haziran döneminde, interneti kullanan kişilerin yaklaşık yüzde 46'sı evinde, yüzde 38'i işyerinde ve yüzde 31'i internet kafede internet kullanmıştır. Kadınların eğitim ve öğretime erişimlerinde, istihdam edilmelerinde problemlerin var olduğu ve internet kafe kullanıcılarının büyük çoğunluğunun çocuk ve yetişkin erkek olduğu ülke gerçeği göz önünde bulundurulduğunda yukarıdaki tablo sonuçları çok da şaşırtıcı değildir.

Sonuç

Medya, çok geniş kitlelere ulaşmakta ve kısa bir süre içinde çok geniş kitleleri etkileyebilmektedir. Medyanın kullandığı araçlar, toplumun davranış biçimi, değerleri ve normları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Türkiye CEDAW'da yer alan ilkeler doğrultusunda mevzuatında önemli düzenlemeler yapmıştır. Medya konusunda yaptığı en önemli düzenleme ise 3984 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Kurulması ve Yayınlarına Dair Kanundur. Türkiye'de "medyadaki cinsiyetçiliği" azaltmak için gerek kamu kurum ve kuruluşları, gerekse sivil toplum kuruluşları tarafından, çoğu küçük ölçekli girişimler gerçekleştirilmiştir. KSGM, Türkiye Gazeteciler Federasyonu ve UNFPA ile birlikte Türkiye'nin 12 ilindeki yerel basında, toplumsal cinsiyetin programlara yerleştirilmesine yönelik bir program yürütmüştür. Ayrıca, Türkiye Gazeteciler Federasyonu, kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında genç gazetecilere yönelik yarışmalar düzenlemektedir.⁵⁸ Kadınların medyada yer alışı biçimleri ile başa çıkmak ve medyadaki konularının güçlendirilmesini sağlamak için çeşitli program ve projelerin uygulanmasına devam edilmeli ve yeni stratejiler geliştirilmelidir.

56 Araştırma, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün verileri kullanılarak Abdülrezak ALTUN tarafından yürütülmüştür, 2007.

57 RTÜK, "Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması", Mayıs 2007

58 Bu proje 4. Ülke programı (2006-2010) kapsamında UNFPA tarafından desteklenmektedir.

Eylem Hedef ve Stratejileri

Hedef 1 : Medyada toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılığın geliştirilmesi ve medyadaki cinsiyetçi temsillerin dönüştürülmesi için sektörde çalışanların (her kademedeki) ve ilerleyen dönemde çalışma potansiyeline sahip olan bireylerin konuya ilişkin farkındalıkları arttırılacak ve uygulamalar izlenecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
1.1. Hizmet içi eğitim programlarına toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun dahil edilmesi	TRT, RTÜK, BYEGM	KSGM, ÜNİVERSİTELER, STK'lar
1.2. Özel radyo ve televizyon çalışanlarına RTÜK tarafından, yerel düzeydeki medya çalışanlarına BYEGM tarafından verilmekte olan eğitimlere toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun dahil edilmesi	RTÜK, BYEGM	KSGM, ÜNİVERSİTELER, STK'lar
1.3. Medya okuryazarlığı dersinin Toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsamaması	RTÜK, MEB	KSGM, ÜNİVERSİTELER
1.4. RTÜK'e yapılan şikayet başvurularında kullanılan formlara "cinsiyetçilik" kategorisinin eklenmesi	RTÜK	KSGM
1.5. Toplumsal cinsiyet eşitliği konularına iletişim fakültelerinin lisans programlarında yer verilmesi	YÖK	KSGM, Üniversitelerin Kadın Araştırma Merkezleri

Hedef 2 : Medya sektöründe çalışan kadın oranı ve karar alma noktalarında temsiliyetleri arttırılacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
2.1. Medya sektöründe çalışan kadın sayısı ve konularının ayrıntılı tespitine yönelik araştırma yapılması	TÜİK	Yazılı ve Görsel Medya Kuruluşları
2.2. Medya konusuyla ilgili çalışmalar gerçekleştiren kurumlarda kadınların karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması	RTÜK, TRT, BYEGM, Anadolu Ajansı	KSGM

Hedef 3 : Kadınların internet ve bilgisayar gibi yeni iletişim teknolojilerini de kapsayacak şekilde tüm iletişim araçlarına erişimi ve kullanabilirliği arttırılacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
3.1. Kadınların internet ve bilgisayar gibi yeni iletişim teknolojilerine erişimlerinin ve kullanımının artırılması için verilen eğitimlerin yaygınlaştırılması, eğitimlere katılım önündeki engellerin kaldırılması ve kadınların teşvik edilmesi	MEB, Yerel Yönetimler	KSGM, GAP İdaresi Başkanlığı, Medya Kuruluşları, STK'lar, İl Kadın Girişimci Kurulları

3.8. Çevre

Kadınların Mevcut Durumu

1980'lerin başından bu yana, çevre ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki özellikle önem kazanmıştır. Hızla artan çevresel sorunların ışığında, amaçlardan biri de çevresel sorunların kadınlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesidir. Bu çerçevede üç ana konu ele alınmaktadır;

- Kötü çevre koşullarından etkilenen olarak kadınlar,
- Çevreyi etkileyen olarak kadınlar,
- Çevre ile ilgili politika oluşturulması ve karar alma süreçlerinde kadınların eksik temsili.

Kötü çevre koşullarından etkilenenler olarak kadınlar

Bilgi ve spesifik veri eksikliği

Toplumsal cinsiyet ile çevre arasındaki ilişki konusunda bir veri eksikliği söz konusudur. Ancak, toplumdaki dezavantajlı grupların çevresel sorunlardan en çok etkilenenler olduğu ve kadınların çoğunun bu dezavantajlı gruplara mensup olduğu düşünüldüğünde, kadınların kötü çevre koşullarından daha çok etkileneceği varsayılmaktadır. Bu alanda politika geliştirme süreci için kullanılacak daha fazla toplumsal cinsiyet temelli veri ve araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda ihtiyaç duyulan verilere örnek olarak su, toprak, arazi vb. doğal kaynaklara erişim ve kullanımı ile enerji kaynaklarına erişim ve enerji kullanımı, çarpık kentleşmenin kadınlar üzerindeki etkilerine ilişkin veriler gösterilebilir.

Doğal kaynakların kullanımı ve doğal kaynaklara erişim

Türkiye gelişmiş ülkelere kıyasla sanayileşme ve onun getirdiği çevre sorunları ile geç karşılaşmış bir ülkedir. Sanayileşme ile ilgili çevre kirliliğinin su, toprak, hava gibi doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu tahribat nedeniyle tüm insanların sağlığının ve dolayısıyla yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesinin yanı sıra sanayileşme dışı faktörlerden kaynaklanan çevresel problemler de bulunmaktadır. Tarım topraklarının erozyon nedeniyle yok olması, ormanların tarım arazisi açmak üzere tahrip edilmesi, kırsal alanlarda karşılaşılan çevre sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Her canlı gibi kadınlar da çevrenin tüketicileri olarak çevreyi etkilemekte ve çevre şartlarından etkilenmektedirler. Kadınların çevreyi kullanma biçimleri tipik olarak toplumsal cinsiyet rolleri ile bağlantılıdır. Özellikle kırsal kesimde kadınlar doğal kaynakları kullanarak ve yöneterek aileleri ve toplum için yiyecek ve içecek sağlamaktadırlar. Ancak tarım topraklarının verimsizleşmesi ve ormanların tahrip edilmesi gibi olumsuz koşullar ile birlikte yolu, suyu, elektriği olmayan köylerin varlığı kırsal alanda sorumluluğu çok daha fazla olan kadınların daha da çok etkilenmesine neden olmaktadır.

Çarpık kentleşme

Günümüzde, Türkiye'nin kentsel alanlarındaki çevre sorunlarının çarpık kentleşme ile orantılı bir şekilde arttığı görülmektedir. Türkiye, çoğunlukla kentsel alanlara yönelen göçle birlikte çok hızlı bir kentleşme sürecinden geçmiştir. Kentler ortaya çıkan göç akımlarının ihtiyaçlarını karşılayamadığı için, birçok kentsel çevre sorunu ortaya çıkmıştır.⁵⁹ Çarpık kentleşmenin kadınlar üzerindeki etkisini öngörebilmek için daha fazla veriye ve araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

59 Kemal GÖRMEZ, Çevre Sorunları, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007. s.39.

İklim değişikliği

Ev içi sorumlulukları nedeniyle iklim değişikliğinin kadınlar üzerinde doğrudan etkisi bulunmakta ve kadınlar bu etkilere karşı savunmasız gruplar arasında yer almaktadırlar.⁶⁰ Özellikle geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin paylaşılmasında kadınlara verilen; yemek temini ve güvenliği, temiz suya ulaşım, ısınma ve yemek pişirme için gereken enerjinin elde edilmesi gibi görevlerin yerine getirilmesinde kadınlar, kıtlık, ormanların azalması ve düzensiz yağış gibi durumlarda daha fazla zaman harcamak zorunda kalmakta, bu durum onların eğitim ve istihdam imkanlarından mahrum kalmalarına neden olmaktadır.⁶¹

Çevreyi etkileyen olarak kadınlar

Sürdürülebilir kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, çevrenin korunması ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ile yakından ilintilidir. Kadınlar, uluslararası belgelerde de belirtildiği gibi bu konuda önemli bir rol oynamaktadır; "Tüketiciler, üreticiler ve ailelerinin geçiminden sorumlu bireyler olarak kadınlar, hayat standardının ve sürdürülebilirliğinin hem şimdiki nesil hem de gelecek nesiller için korunmasında kilit bir noktadadır."⁶² Bu yüzden, kadınların çevre konusunda eğitilmesi ve bu konudaki farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi son derece önemlidir.

Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşları, sivil-toplum örgütleri ve özel sektör girişimleri toplumsal cinsiyet temelli yaklaşımları kalkınma (özellikle de kırsal kalkınma) stratejilerine giderek daha çok yerleştirmektedir. Doğal kaynakların kullanımına ve doğanın korunmasına ilişkin bilinçlendirme ve kapasite oluşturma etkinlikleri, kadınlara yönelik gelir getirici veya gelir arttırıcı programların ayrılmaz bir parçasıdır. Bu tür programlara, GAP-ÇATOM Projesi oldukça iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

Tüketim modelinin değiştirilmesi ve israfın önlenmesi

Kadınlar, tüketim alışkanlıklarını ve davranışlarını çevre lehine değiştirerek, kirletici nitelikte olmayan ve geri dönüştürülebilir ürünler kullanarak, enerji kaynaklarını bilinçli kullanarak, ev içi atık miktarını azaltarak, ev içi tüketim döngüsünü daha verimli bir hale getirerek ve çocuklarının çevreye ilişkin farkındalık düzeyini yükselterek çevrenin korunmasına ailelerinin yaşam standardını düşürmeksizin katkıda bulunabilir.⁶³

Gıda güvenliği

Toprak ve su kaynakları her tür tarım sisteminin temelini oluşturur ve bu kaynakların korunması sürekli ve gelişmiş gıda üretimi açısından yaşamsal önem taşır. Özellikle kırsal kesim kadınları, su ve toprak kaynaklarıyla olan yoğun ilişkilerinden dolayı çevrenin korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunabilecek değerli bilgilere sahiptirler. Örneğin, sulu ve sulamasız tarım ürünleri yetiştirirler; suyun nereden bulunacağını, nasıl depolacağını, ne zaman kılacağı ve eldeki suyun aile açısından kullanılabilir olup olmadığını bilirler; toprağın korunması, veriminin artırılması ve zenginleştirilmesi için çeşitli yöntem ve tekniklere başvururlar. Çevrenin korunmasında ve sürdürülmesinde kadınların yerel bilgilerinden yararlanmanın değeri günümüzde daha fazla fark edilmiş bulunmaktadır. Kadınların yerel deneyimlerinden daha çok yararlanılmasını ve sürdürülebilir tarım yöntemlerini öğrenmelerini sağlayacak eğitim programlarına ivme kazandırılmalıdır.

60 BM, Kadının Statüsü Komisyonu 52. Oturumu, İklim Değişikliklerinde Toplumsal Cinsiyet Perspektifi Uzman Paneli, 2008

61 A.k.

62 KSSGM, Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi (Türkçe-İngilizce) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Ankara, Eylül, 2001.

63 Didar, ESER, E. ÖZGEN, Kadın Aile ve Çevre, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1993.

Kadınların çevreye ilişkin politika geliştirme ve karar alma süreçlerindeki yetersiz temsili Çevre Hakkı ve Katılım

Kadınlar çevre konusunda oldukça önemli deneyimlere sahip olmakla birlikte doğal kaynakların kullanımında da kilit bir noktada bulunmaktadır. Bu nedenle kadın ile çevre arasındaki yakın ilişki ve kadının bu konudaki özel bilgileri ışığında, çevre politikaları geliştiren kurum ve kuruluşlarda daha fazla kadının temsil edilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin, çevre sorunlarıyla mücadele etmek için geliştirilen plan ve programlarda dikkate alınmasının önemi yaygın olarak kabul görmektedir.⁶⁴ Ancak, toplumsal cinsiyet bakış açısının Türkiye'nin çevreye ilişkin bütün plan ve programlarına henüz arzu edilen seviyede yerleştirilememiş olduğu tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Türkiye'de ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından çevreye ilişkin hazırlanan belgelerde ve dokuzuncu kalkınma planında "şimdiki neslin ve gelecek nesillerin temel ihtiyaçlarının karşılanacağı; hayat kalitesinin arttırılacağı; biyolojik çeşitliliğin korunacağı; doğal kaynakların makul bir şekilde, sürdürülebilir gelişme yaklaşımı ile yönetileceği; sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının korunacağı"⁶⁵ ve "doğal kaynakların korunması ve kullanılması koşullarının, gelecek nesillerin ihtiyaçları dikkate alınarak belirleneceği"⁶⁶ bir ülkenin önemi vurgulanmakta, ancak kadınların bu süreçlerdeki özellikli rolüne ilişkin herhangi bir atıfta bulunulmamaktadır. Öte yandan, Çevre ve Orman Bakanlığı "Çevre ve Ormanlık Şurası"nda 2005 yılında alınan, "orman köylerindeki eğitim çabalarının öncelikli hedef gruplar olarak kadınlar ve gençler üzerinde odaklanması ve böylece bu grupların yapıcı ve üretken yönlerini ortaya çıkarması gerektiğine" ve "yeni nesillere okul öncesi eğitim veren bireyler olarak, kadınların çevre ve ormancılık eğitim programlarına katılımının mümkün olan en üst düzeyde sağlanması gerektiğine" dair kararlar dikkat çekicidir.⁶⁷ Bu eğilimler devam ettirilmeli ve eylem için somut stratejilere aktarılmalıdır.

64 UNEP Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı, 16 Ağustos 2006.

65 Bkz. "Çevre ve Orman Bakanlığı AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (2007-2023).

66 Bkz. Devlet Planlama Teşkilatı 9. Kalkınma Planı, "Çevrenin Korunması ve Şehir Altyapısının Geliştirilmesi" başlığı altındaki "Rekabet Gücünün Arttırılması"na ilişkin paragraf.

67 Bu kararlar, 22-24 Mart 2005'te düzenlenen Çevre ve Ormanlık Şurası'nda alınmıştır.

Eylem Hedef ve Stratejileri

Hedef 1 : Çevre verilerinin cinsiyet temelinde ayrımlaştırılması, kadın ve çevre konusunda araştırma ve bilimsel çalışmaların artırılması sağlanacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
1.1. Çevre konusu üzerine çalışan kurumlarca üretilen verilerin cinsiyet temelinde üretilmesi	TÜİK, Çevre ve Orman Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ve diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşları, Üniversiteler (Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri ile Çevre Araştırma Merkezleri)	Meslek kuruluşları İşçi İşveren Sendika ve Konfederasyonları, STK lar
1.2. Kadın ve çevre konusuna ilişkin araştırma ve bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi	Çevre ve Orman Bakanlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri ile Çevre Araştırma Merkezleri	KSGM ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları
1.3. Kadın ve çevre konusunda yapılmış ulusal ve uluslar arası araştırma/makale ve bilimsel çalışmaların takip edilmesi toplanması	Üniversiteler, Çevre ve Orman Bakanlığı	KSGM , ilgili kamu kurum ve kuruluşları

Hedef 2 : Kadınların çevre konusunda alınacak kararlarda etkin olmaları sağlanacaktır.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
2.1. Ülkemizde sayısı 40 civarında olan kadın meclisi sayısının 81 ilde yaygınlaştırılarak çevre konusunda alınacak kararlarda kadınların etkin kılınması	İçişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Meslek Odaları, Üniversiteler, STK'lar
2.2. Çevre politikalarını oluşturma süreçlerine kadınların katılımının artırılması	DPT, Çevre ve Orman Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Üniversiteler, Medya Kuruluşları, STK'lar
2.3. Olumsuz çevre koşullarından kadınların daha çok zarar gördükleri konusunda farkındalık ve duyarlılık yaratılması	Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler	MEB, KSGM, Üniversiteler, STK'lar

Hedef 3 : Çevre politikalarının etkin uygulanmasında kadınların rolü güçlendirilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
3.1. Sürdürülebilir ve ekolojik açıdan doğru olan tüketim ve üretim biçimleri ile doğal kaynakların kullanımı ve yönetimi konusunda kadınlara yönelik bilinç yükseltici çalışmalar yapılması	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı	Üniversiteler, Meslek Odaları, MEB, Yerel Yönetimler ve GAP İdaresi Başkanlığı, STK'lar
3.2. Çevre sorunlarının çözümüne ilişkin sivil toplum örgütlerinde kadın inisiyatiflerinin geliştirilmesi	KSGM	Çevre ve Orman Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler, STKlar

Hedef 4 : Başta kırsal kesim kadını olmak üzere kadınlar kırsal ve kentsel olumsuz çevre koşullarına karşı korunacak, güçlendirilecek ve yaşam standartları yükseltilecektir.

STRATEJİLER	SORUMLU KURUM KURULUŞLAR	İŞBİRLİĞİ KURUM – KURULUŞLARI
4.1. Tarımsal alan ve seralarda çalışan kadınların, kullanılan kimyasallardan olumsuz etkilenmelerini önleyici ve koruyucu çalışmalar yapılması	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı	Çevre ve Orman Bakanlığı, Meslek Kuruluşları, STK lar
4.2. Doğal afetlerden korunmaya ve doğal afet sonrası yaşanan olumsuzluklara yönelik bilinç artırıcı, destekleyici çalışmalar yapılması	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, SHÇEK, Üniversiteler	KSGM, Kızılay, Çevre ve Orman Bakanlığı, Yerel Yönetimler, STK'lar
4.3. Çarpık kentleşme, gecekondulaşma ve kentsel hizmetlerin (şehir içi ulaşım, aydınlatma vb.) kadınlar üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alınarak çözüm önerileri geliştirilmesi	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Çevre ve Orman Bakanlığı	Üniversitelerin -Çevre Mühendisliği -Şehir Plancılığı -Mimarlık Bölümleri TMMOB

3.9 . İnsan Hakları ve Şiddet

Kadınlara yönelik aile içi şiddet temel insan hakları ve özgürlüklerin ihlali olup kadınlarla erkekler arasında eşit olmayan güç ilişkilerinin sonucu ortaya çıkan toplumsal bir sorun ve önemli bir halk sağlığı problemi olarak kabul edilmektedir. Kadınların hem toplumda hem aile içindeki karar süreçlerinde erkeklerle eşit düzeyde yer almaması, sosyal ve ekonomik statülerinin düşük olması, kadınları şiddete karşı zayıf konuma itmektedir. Şiddet olayları ile her gelir ve öğrenim düzeyinde, her yaşta, evli, bekâr ya da boşanmış kadınlar karşılaşabilmektedir ve kadınları en temel insan haklarından ve temel özgürlüklerinden mahrum etmektedir.

Kadına yönelik şiddet, uluslararası toplulukların gündemine kadının insan hakları kavramı çerçevesinde girmiştir. 1995 yılında Pekin’de düzenlenen Dördüncü Kadın Konferansında kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformunda, kadına yönelik şiddetin kadınların insan hakları ihlali olduğu benimsenmiştir. Pekin Eylem Platformunda, eşitlik, kalkınma ve barış hedeflerine ulaşılabilmesi için belirlenen acil tedbir alınması gerekli 12 kritik alandan biri de kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasıdır.

Uluslararası kamuoyunda kadına yönelik şiddetin bir insan hakları ihlali olarak ele alınmasının en önemli sonucu, bu konuda devletlerin sorumlu kılınmasıdır. Bu gün gelinen noktada, kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması devletlerin hem uluslararası hem de bölgesel alanda oluşturdukları taahhütlerinin bir gereğidir. Böylece kadına yönelik şiddetin izlenmesi, devletlerin bu konuda aldıkları önlemlerin takip edilmesi için çeşitli mekanizmalar kurulmuştur. Kadına yönelik şiddet artık sadece kadın meselesi değil kadın ya da erkek tüm insan hakları savunucularının üzerinde çalıştıkları bir konudur. Bu nedenle kadına yönelik şiddet konusunun bütüncül bir yaklaşımla ve tüm sektörlerin iş birliği ile ele alınması gerekmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemli bir sorun alanı olarak göz önüne gelen kadına yönelik aile içi şiddetin ortadan kaldırılması için yürütülen çalışmalar son yıllarda yoğunlaştırılmış ve özellikle 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesinin yayınlanması ile kadına yönelik şiddetle mücadele bir devlet politikası haline gelmiştir.

2005 yılı Türkiye–Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali İşbirliği Programı kapsamında, KSGM’nin yararlanıcı kuruluş olduğu ve 2007–2008 yıllarını kapsayan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yaygınlaştırılması Projesi (Promoting Gender Equality)” başlatılmıştır. Projenin “Kadına Karşı Aile İçi Şiddetle Mücadele” başlıklı İkinci bileşeni kapsamında; kadına karşı aile içi şiddetin sebep ve sonuçları hakkında niteliksel ve niceliksel bir araştırma yer almaktadır. Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele konusunda kapsamlı bir Ulusal Eylem Planı geliştirilmesi, bu alanda ülkenin gösterdiği değişimleri izlemek üzere bir veri tabanı modeli oluşturulması, hizmet modelleri, çeşitli bilinçlendirme ve hizmet-içi eğitim program modülleri geliştirilmesi yine proje kapsamında yer alan ana faaliyet alanlarıdır.

Söz konusu proje kapsamında tüm tarafların katılımıyla 2007-2010 dönemini kapsayan “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” hazırlanmış ve Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planında “yasal düzenlemeler”, “toplumsal farkındalık ve zihniyet dönüşümü”, “kadının sosyo-ekonomik konumunun güçlendirilmesi”, “koruyucu hizmetler”, “tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri” ve “sektörler arası işbirliği” olmak üzere 6 temel alanda iyileştirmeler hedeflenmiştir. Bu nedenle hazırladığımız Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında şiddet konusu ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır.⁶⁸

68 KSGM, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010, Ankara, 2007

4. İZLEME, DEĞERLENDİRME VE İLETİŞİM >>>

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planının uygulanmasında yer alan tüm kuruluşların belirli rol ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu kapsamda uygulamadan sorumlu tüm kurumların rol ve sorumluluklarını kabul etmeleri ve bu konuda gereken hassasiyeti göstermeleri planın başarıyla uygulanmasını önemli ölçüde etkileyecektir.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; koordinasyon ve izleme kurumu olarak planın uygulamalarının izlenmesini ve değerlendirmesinin yanı sıra gelişmeler hakkında paydaşların bilgilenmelerini sağlayacaktır.

Bakanlıklar ve uygulamadan sorumlu kurumlar; Ulusal Eylem Planında belirlenmiş olan amaç hedef ve stratejileri kabul ederek, bu amaca hizmet edecek öngörülen faaliyetleri kendi plan (Stratejik Plan) ve programlarına entegre ederek uygulayacaklardır. Bölge, il ve ilçe düzeyinde diğer devlet kurumları ile birlikte uygulamaları gerçekleştirmek üzere yeterli kaynak teminini sağlayacaklardır.

STK'lar, İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, Üniversiteler, Medya, Uluslararası Kuruluşlar vb. ile işbirliği yapılması uygulamaların etkinliği ve yaygınlaşmasında önemli unsurlardır.

Planın uygulama sorumluluğu olan kamu kurum ve kuruluşlarca sahiplenilmesinin önemi giriş bölümünde vurgulanarak temel başarı faktörü olduğu belirtilmiştir. Temel kritik başarı faktörlerinden bir diğeri de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı uygulamalarına ilişkin etkili bir izleme ve değerlendirme sisteminin oluşturulmasıdır.

İzleme, plan uygulamasının sistematik olarak takip edilmesi ve raporlanması, değerlendirme ise uygulama sonuçlarının amaç ve hedeflere kıyasla ölçülmesi olarak tanımlanmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında ortaya konulan hedefler ve somut stratejilere ilişkin olarak, uygulayıcı kurumlarca yıllık iş planlarının oluşturulması ve yıllık bazda ulaşılmaması beklenen somut göstergelerin/hedeflerin geliştirilmesi plan uygulama döneminin sonundaki gelişmeye önemli katkı sağlayacak olmasının yanı sıra, kat edilecek yolun hesaplanmasına da yardımcı olacağı kesindir.

Her bir sorun alanı itibariyle KSGM koordinatörlüğünde Kadının Statüsü Genel Müdürü ya da Genel Müdür Yardımcısı'nın başkanlık edeceği izleme değerlendirme çalışma grupları oluşturulacaktır. Çalışma gruplarında sorun alanı itibariyle uygulama stratejilerinden sorumlu kurum ve kuruluşların temsilcileri yer alacaktır. Her bir alan itibariyle oluşturulan çalışma grupları periyodik olarak altışar aylık dönemlerde yılda iki kez ilgili tarafların raporlarının sunumu sonrasında toplanarak, Ulusal Eylem Planı'nın uygulanmasına ilişkin değerlendirmelerde

bulunacaktır. Uygulamada eksiklik tespit edilmesi halinde Ulusal Eylem Planı'nı izlemekle yükümlü KSGM, eksikliklerin yerine getirilmesi hususunda sorumlu kurum ve kuruluş nezdinde gerekli girişimlerde bulunacaktır.

Bu kapsamda planda yer alan hedeflerin gerçekleşmesine ilişkin gelişmelerin 6 aylık periyotlarla izlenmesi amacıyla raporlama sistemi geliştirilecektir. Planın uygulanmasından sorumlu kurumlarca Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne sunulacak raporlarda planın uygulanmasına ilişkin gelişmelerin yer alması sağlanacaktır.

Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere ulusal eylem planlarının işlevlerinden biri de kaydedilen ilerlemenin (eksikliğin) envanterinin çıkarılmasına hizmet etmesidir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planının oluşturulmasında girdi olarak kullanılmak üzere hazırlanan politika dokümanlarında hali hazırda var olan mevcut duruma ilişkin çeşitli göstergeler yer almaktadır ve söz konusu politika dokümanları Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü web sayfasında yer alacaktır. Plan uygulama döneminde bu göstergelere ilişkin gelişmeyi görmek amacıyla 2 yıllık periyotlarla web sayfasında sunulan önemli veriler güncellenerek ne yönde bir gelişim olduğunun belirlenmesi sağlanacaktır. Gelişimin izlenmesinde aşağıda örnek olarak gösterilen alanlara ilişkin rakamların yanı sıra gerekli tüm benzer veriler esas alınacak ve "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Aracı" olarak kullanılacaktır. Bu alanlara ilişkin verilerin toplanması ve güncellenmesi TÜİK ve ilgili diğer kamu kurumlarının sorumluluğunda olacaktır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İzleme Aracı olarak kullanılacak rakamlara örnek olarak:

- Kadınların iş piyasasına katılım oranı (yaş, bölge, sektörel dağılım, vb. göre kategorize edilmiş istatistikler dahil)
- Kadın ve erkeklerin geliri ve yoksulluğa ilişkin rakamlar
- Kayıt dışı istihdamda kadın oranı
- Çocuk bakım olanakları
- Eğitim düzeyi (yaş, bölge, eğitim türü, vb. göre kategorize edilmiş istatistikler dahil)
- Karar alma pozisyonlarında kadınların oranı
- Kadın ve çocuklara yönelik şiddete ilişkin rakamların yanı sıra taciz ve cinsel şiddet ve aile içi şiddete ilişkin rakamlar
- Sağlık hizmetlerine/kurumlarına erişim
- Kadınların medyada klişe rollerle yer alışı, gösterilebilir.

Diğer önemli bir husus da planın uygulanmasında sorumlu kurumların Ulusal Eylem Planının uygulanmasına ilişkin yürütülen çalışmalara ilişkin düzenli bilgi almalarının sağlanmasıdır. Planın uygulanmasında sorumluluğu olan kuruluşlarca yürütülen çalışmaların izlenmesi kapsamında sunulan raporlardaki bilgilere Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün web sayfasında yer verilerek uygulamadan sorumlu kurumlar arasında iletişim sağlanmasına ve aynı zamanda izleme sonuçlarının yaygınlaşmasına imkan sağlanmış olacaktır.

Sonuç olarak 2008-2013 döneminde uygulanmak üzere hazırlanan bu Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı belirli bir dönemi kapsamaktadır. Ancak plan uygulama dönemi sonunda Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinde sağlanan gelişim çerçevesinde öncelikli politikaların oluşturulmasına imkan sağlayacak yeni Ulusal Eylem Planı hazırlanacaktır.

EK 1

26 Mart- 8 Haziran 2007 Tarihleri Arasında Gerçekleştirilen Haritalama Çalışması Kapsamında Görüşülen Paydaşların Listesi

ANKARA

Başbakanlık

Devlet Planlama Teşkilatı – Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

Diğer Bakanlıklar

Milli Eğitim Bakanlığı – İlköğretim Genel Müdürlüğü, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü ve Özel Projeler Birimi
Sağlık Bakanlığı – Anne ve Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ruh Sağlığı Daire Başkanlığı
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı – İŞ-KUR ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı
İçişleri Bakanlığı – Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı – Kadın Çiftçiler Daire Başkanlığı
Adalet Bakanlığı – Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü

Üniversiteler

Hacettepe Üniversitesi – Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama ve Merkezi, Nüfus Etütleri Enstitüsü
Ankara Üniversitesi – Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi Bölümü, İletişim Fakültesi

STKlar

Kadın Dayanışma Vakfı
KADER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği)
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu
Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği
İş ve Meslek Sahibi Kadınlar Derneği
Türkiye Aile Planlaması Derneği
Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı
AÇEV Anne Çocuk Eğitim Vakfı
Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı

Sendikalar ve Federasyonlar

KESK – Kamu sendikası
TÜRK-İS – İşçi Sendikası
Türkiye Gazeteciler Federasyonu
Türkiye Belediyeler Birliği

Medya

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TRT

UN-Kuruluşları

UNFPA
UNDP
UNICEF

GAZIANTEP

Vali

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

İŞ-KUR İl Müdürlüğü

Üniversiteli Kadınlar Derneği Gaziantep Şubesi

Gaziantep Üniversitesi – Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

Belediye Kadın Meclisi

Toplum Merkezi

Yuva

Belediye Eğitim Merkezi

ANTALYA

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

İl Milli Eğitim Müdürlüğü

İŞ-KUR Müdürlüğü

Kadın Güç Birliği

Toplum Merkezi

İSTANBUL

Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGIDER)

Kadın Adayların Desteklenmesi ve Eğitimi Derneği (KADER)

Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Vakfı

Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği

BURSA

Vali Yardımcısı

Büyükşehir Belediyesi Yerel Gündemi 21 Kadın Meclisi

Tarım İl Müdürlüğü, Kadın Çiftçiler Dairesi

İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Bursa Valiliği, Kadının Statüsü Birimi ve STKlar

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

İŞ-KUR Müdürlüğü

SAMSUN

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü

İŞ-KUR Müdürlüğü

Tarım İl Müdürlüğü

Yerel Gündem 21 Kadınlar Meclisi – Kadın Dernekleri

Ondokuz Mayıs Üniversitesi – Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ULUSAL EYLEM PLANI TASLAĞININ HAZIRLANMASI SÜRECİNDE ÇALIŞMA GRUPLARINDA YER ALARAK KATKI VEREN KURUM VE KURULUŞLAR

KAMU KURUMLARI

Milli Eğitim Bakanlığı -İlköğretim Genel Müdürlüğü
Milli Eğitim Bakanlığı-Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
Milli Eğitim Bakanlığı-Yükseköğretim Genel Müdürlüğü
Milli Eğitim Bakanlığı-Çıracılık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü
Milli Eğitim Bakanlığı- Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü
Milli Eğitim Bakanlığı-Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı- Çalışma Genel Müdürlüğü
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-AB Koordinasyon Daire Bşk
Türkiye İş Kurumu- İşgücü Uyum Daire Başkanlığı
Türkiye İş Kurumu -İstihdam Daire Başkanlığı
Sağlık Bakanlığı -Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Sağlık Bakanlığı -Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü
İçişleri Bakanlığı -İller İdaresi Genel Müdürlüğü
İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
Çevre ve Orman Bakanlığı
Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı
Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
Radyo Televizyon Üst Kurulu
Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü
Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü
Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü
Gaziantep Valiliği- İl Milli Eğitim Müdürlüğü
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi
İŞKUR/Bursa İl Müdürlüğü
Anadolu Ajansı
KOSGEB

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu
Anne Çocuk Eğitim Vakfı
Türk Anneler Derneği
Türkiye Ünitersiteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesi
Eğitim Reformu Girişimi
Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER Merkez ve Ankara Şubesi)
KAGİDER- Kadın Girişimciler Derneği
Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı
Türkiye İş Kadınları Derneği TİKAD
Ankara İş ve Meslek Sahibi Kadınlar Derneği
Türkiye Aile Planlaması Derneği
Türkiye Aile Planlaması Vakfı
Yerel Gündem 21 Genel Koordinatörlüğü
Oran Soroptimist Kulübü
Kadınlar Birliğı ve Dayanışma Derneği
Türkiye Bahai Toplumu
Emek Soroptimist Kulübü
Gökkusağı İstanbul Kadın Platformu
Atatürk Toplum Eğitim Merkezi
KEİG-Kadın Emeğı ve İstihdamı Girişimi
Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği
Kadın Eğitim ve İstihdam Derneği
Ankara İli Çevre Koruma Vakfı Başkanlığı
Acil Destek Vakfı
TEMA VAKFI Ankara Temsilciliğı
Uçan Süpürge
BIANET
MEDİZ (Medya İzleme Grubu)

SENDİKALAR

TÜRK-İŞ
HAK-İŞ
Türkiye Kamu – Sen
Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)
Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim-Sen)
Türkiye Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri Kolu Kamu Çalışanları Sendikası (Türk Eğitim-Sen)

ÜNİVERSİTELER

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi - Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi
Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı
Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Hacettepe Üniversitesi Aile ve Tüketim Bilimleri Bölümü
Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
Fırat Üniversitesi

MESLEK KURULUŞLARI

TÜSİAD

TÜRK KONFED

Türk Tabipleri Birliği (TTB)

TMMOB / Ziraat Mühendisleri Odası

TMMOB/ Çevre Mühendisleri Odası

Yerel Televizyonlar Birliği

ULUSLARARASI KURULUŞLAR

UNICEF

UNDP - Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

ILO

UNESCO Türkiye Milli Komitesi

SİYASİ PARTİLER

Adalet ve Kalkınma Partisi Kadın Kolları

Cumhuriyet Halk Partisi Kadın Kolları

Milliyetçi Hareket Partisi Kadın Kolları

1. 5251 Sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.
2. 2872 Sayılı Çevre Koruma Kanunu.
3. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu.
4. ACAR, F; Gender Mainstreaming Policies in Education and Employment. Country Study: Turkey, 2006.
5. AKIN Ayşe, ESİN Çiğdem, ÇELİK Kezban, "Kadının Sağlık Hakkı ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Avrupa'da Kadın Sağlığının İyileştirilmesine Yönelik Stratejik Eylem Planı", Ankara, 2004.
6. AKTAN C. Can (ed), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002.
7. ALBAYRAK, BAKICI, Asuman, Kırsal Kesimde Yaşayan İnsanların Mesleki Eğitim İhtiyacı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2004.
8. ALİEFENDİOĞLU H, ÖZBİLGİN M,F, "Kadın-Erkek Eşitliği Kurumsal Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme Türkiye ve Britanya Karşılaştırması.
9. ALKAN, Ayten "Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli?" (<http://kasaum.ankara.edu.tr/gorsel/dosya>).
10. Avrupa Birliğine Giriş Sürecini İzleme Programı "Kadınlar ve Erkekler İçin Eşit Fırsatlar : Türkiye" Açık Toplum Enstitüsü-Türkiye, Aralık 2004.
11. AYDINER, Ayşe, Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Avrupa Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemine Yansımaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2006.
12. BİA, "Kadın Odaklı Habercilik", IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2007.
13. BM Kadının Statüsü Komisyonu, 52. Oturum, İklim Değişikliklerinde Toplumsal Cinsiyet Perspektifi Uzman Paneli, 2008.
14. Çevre Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı web sitesi (www.ockkb.gov.tr).
15. Çevre İdaresi ve Doğal Afetlerin Hafifletilmesi: Toplumsal Cinsiyetçi Bir Bakış Açısıyla, Uzman Grup Toplantı Raporu, Ankara. 6-9 Kasım, 2001.
16. Çevre ve Orman Bakanlığı, AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (2007-2023), 2006.

17. Çevre ve Orman Bakanlığı, "Çevre ve Ormanlık Şurası Kararları", Antalya, Mart, 2005.
18. DİLLİ, Celalettin, Zorunlu Eğitim Çağında Bulunan Kız Çocuklarının Okula Gitmeme Nedenleri (Şırnak İli Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2006.
19. DPT, Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004 - 2006).
20. DPT, .Binyıl Kalkınma Hedefleri Türkiye Raporu, 2005.
21. DPT, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu "Toplumda Kadın Katılımı" Ankara, 2000.
22. DPT, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>).
23. DPT, 9. Kalkınma Planı, 2007-2013, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>).
24. DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2006.
25. DPT, Gelir Dağılımı Ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2006.
26. DPT, Orta Vadeli Program (2007-2009).
27. DPT. 60. Hükümet Programı Eylem Planı, Ocak, 2008, (<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ep2008.pdf>).
28. ECEVİT, Yıldız, Türkiye'de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım, ILO Türkiye Direktörlüğü, Ankara, 2007.
29. Eğitim Reformu Girişimi "Önerilerimiz" Broşürü, İstanbul, 2007.
30. Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi "Eğitimde Eşitlik, Kızlara Öncelik!" Broşürü.
31. Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi Tanıtım Broşürü.
32. Eğitimde ve Toplumsal Katılımda Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi "Türkiye'de İlköğretim Okullarında Okulu Terk ve İzlenmesi ile Önlenmesine Yönelik Politikalar" Kitapçığı.
33. ESER, Didar ve ÖZGEN E, Kadın Aile ve Çevre, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993.
34. FAZLIOĞLU, Aygül, DERSAN Nilüfer, Eğitimde Yeni Ufuklar II: "Eğitim Hakkı Ve Okula Gidemeyen Çocuklar" Sempozyum Tebliği GAP Bölgesinde Yoksul Çocukları Eğitime Kazandırma Yönünde Katılımcı Proje Uygulamaları, Ankara, Aralık, 2004.
35. GENCEL BEK, Mine & Dr. BİNARK Mutlu, "Medya ve Cinsiyetçilik", Ankara, 2000.
36. GERBRANDY Annamaria, HENDRIKS Bob, "Haritalama Çalışması Raporu" Ankara, Haziran, 2007
37. GÖRMEZ Kemal, Çevre Sorunları, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

38. GÖZLER , Kemal, Türk Anayasa Hukuku, s.157. Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000, (http://www.anayasa.gen.tr/sosyaldevlet.htm#_ftn181).
39. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003, Ankara, Türkiye, Ekim, 2004.
40. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışması 2005, Ankara, Türkiye.
41. Hak-ış Konfederasyonu tarafından verilen bilgi, 2008.
42. ILO/TÜRK-İŞ/UNFPA, Kadın Emeği Platformu Komisyon Raporları, Ankara, 2005.
43. KABAŞ Didem, Kadınların Çevre Sorunlarına İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Çevre Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara, 2004.
44. Kadın Sorunlarına Çözüm Arayış Kurultayı, KA-DER Yayınları, 2004.
45. Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği tarafından verilen bilgi, 2008.
46. Kadınların Kamu Hayatına Katılımının Güçlendirilmesi ve GODKA Bölgesinde Demokratik Gelişme Uluslararası Sempozyum Raporu, İstanbul, 2005.
47. Kadınlarla Dayanışma Vakfı, KEİG, Kadın Emeği ve İstihdamı Toplantısı Raporu, İstanbul, 2007.
48. KAGİDER tarafından verilen bilgi, 2007.
49. KSGM, Brifing Raporu, Haziran, 2005.
50. KSGM, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010, Ankara, 2007.
51. KSGM, Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri Oluşturma Eylem Planı Medya Çalışma Grubu Raporu, Ankara, 2005.
52. KSGM, Türkiye’de Kadının Durumu Raporu, 2007.
53. KSGM Türkiye’de Kadının Durumu Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 1994.
54. KSSGM, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW) Komitesine Sunulan 4. ve 5. Birleştirilmiş Dönemsel Ülke Raporu, 2003.
55. KSSGM, 1996 Ulusal Eylem Planı, Ankara, Ağustos, 1998.
56. KSSGM, Beyrut Deklarasyonu, Ankara, 1999.
57. KSSGM, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW) Komitesine Sunulan 2. ve 3. Birleştirilmiş Dönemsel Ülke Raporu.

58. KSSGM, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol, Ankara, Kasım, 2001.
59. KSSGM, Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi (Türkçe-İngilizce) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Ankara, Eylül, 2001.
60. KSSGM, Türkiye’de Kadının Durumu Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, Mayıs, 1994.
61. Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yol Haritasına Uyumlu Ulusal Kadın Politikaları Eylem Planı 2007-2012.
62. MEB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Turkish Educational System.
63. MEB, “Kadın Statüsü Danışma Kurulu”nda alınan kararlar doğrultusunda hazırlanan rapor, 2007.
64. MEB, 2005-2006 Öğretim Yılı Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarla İlgili (01.10.2005 Tarihli) Bilgiler.
65. MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2007-2008 Örgün Eğitim, (http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2007_2008.pdf).
66. MEB, Türk Milli Eğitim Sisteminde Kademeler arası Geçişler, Yönlendirme ve Sınav Sistemi, On Yedinci Milli Eğitim Şurası Hazırlık Dokümanı, Ön Komisyon Raporlar, Ankara, 2006.
67. MEB, Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-2006.
68. ÖSYM, 2006-2007 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri Kitabı, (http://www.osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=19176&DOSYASIM=1_Ogrenci_Say.pdf).
69. ÖSYM, Yükseköğretim İstatistikleri, 2005-2006.
70. ÖZOK, Özdemir “Siyasal Partiler ve Demokrasi” (http://www.barobirlik.org.tr/tbb/baskan/konusmalar/050501_elegans.aspx).
71. “Pozitif Ayrımcılıktan Pozitif Aksiyona” (<http://www.ntvmsnbc.com/news/31344.asp>)
72. Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik.
73. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun.
74. RTÜK Kamuoyu Araştırmaları (<http://www.rtuk.gov.tr>).
75. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Conseil SANTE, SOFRECO, EDUSER Sağlık Arama Davranışı Araştırması, Ankara, 2007.
76. Sağlık Bakanlığı İstatistik Yıllıkları.

77. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Sektörü İçin Ulusal Stratejiler ve Eylem Planı 2005-2015, Ankara, 2005.
78. SAYIN, Aysun, Kota El Kitabı "Geçici Özel Önlem Politikası: Kota", KA-DER Yayınları, 2007.
79. SAYIN, Aysun, Avrupa Birliği'nde Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği: Türkiye Açısından Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
80. SYDGM tarafından verilen bilgi, 2007.
81. SYDGM tarafından verilen bilgi, 2008.
82. T.C. Anayasası, 1982.
83. TİMİSİ, Nilüfer, "Medyada Cinsiyetçilik", 1997.
84. TOKSÖZ, Gülay, Türkiye'de Kadın İstihdamı Durum Raporu, ILO Türkiye Direktörlüğü, 2007.
85. TOKSÖZ, Gülay; ÖZKAZANÇ Alev; POYRAZ Bedriye, Kadınlar, Kalkınma Ve Sosyal Adalet, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2001.
86. TOROS A., ULUSOY M., ERGÖÇMEN B., Ulusal Çevre Eylem Planı, Nüfus ve Çevre, DPT, Temmuz, 1997.
87. TÜİK Sağlık İstatistikleri.
88. TÜİK, Hanehalkı Bilişim ve Teknolojileri Kullanımı Araştırması, 2005.
89. TÜİK, Nüfus İstatistikleri ve Projeksiyonlar.
90. TÜİK, Bölgesel İstatistikler.
91. TÜİK, Eğitim İstatistikleri.
92. TÜİK, Hanehalkı Bilişim ve Teknolojileri Kullanımı Araştırması, 2007.
93. TÜİK, Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri.
94. TÜİK, Nüfus, Konut ve Demografi İstatistikleri.
95. TÜİK, Yayın Kurumu Sayısı ve Çalışanların Nitelikleri Araştırması, 2002.
96. TÜİK,, Yazılı Medya İstatistikleri, 2005.
97. TÜRK-İŞ Kadın İşçiler Bürosu, "21. Yüzyılda Türkiye'de Çalışan Kadın Profili" Kurultayı, Ankara, 2004.
98. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, "OECD Ülkelerinde Kadınlar ve Erkekler" Ankara, 2008
99. Türkiye Üreme Sağlığı Programı kapsamında hazırlanan "Üreme Sağlığına Giriş" Eğitim Modülü.

100. "Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar" KA-DER Yayınları, 2004.
101. TÜRKONFED, İş Dünyasında Kadın, İstanbul, 2007.
102. TÜSİAD, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, Ankara, 2000.
103. Uçan Süpürge Haber Merkezi (<http://www.ucansupurge.org>).
104. UN Department of Public Information, 1996, Platform for Action and the Beijing Declaration, New York.
105. UNDP, Kadınların Siyasete Katılımı Projesi.
106. (UNEP) United Nations Gender Plan of Action, 16 August 2006.
107. UNICEF, Eğitimin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi, Türkiye 2003, (http://www.unicef.org/turkey/gr/_ge21.html).
108. United Nations Development Program, Human Development Report 2005, New York: UNDP, 2005.
109. United Nations, 1979, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination, Article 12.
110. VAN DE VELDE Hella, "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ana Programlara Yerleştirilmesi, Geliştirilmesi Gereken Bir Strateji" Ankara, Haziran, 2007.
111. Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu, 2003.
112. YILDIRIM, Yunus, Türk Eğitim Sisteminin Avrupa Birliği Eğitim Politikalarına Uyumunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2007.
113. 4. ve 5. Dönem Birleştirilmiş Dönemsel Ülke Raporu'na İlişkin CEDAW-Türkiye Gölge Raporu.
114. <http://idari.cu.edu.tr/igunes/yerel/yy-1.htm>.
115. www.ceterisparibus.net
116. www.sydg.gov.tr
117. www.tuik.gov.tr
118. www.undp.org.tr

